

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Vera Concilii Tridentini Historia

Contra falsam Petri Suauis Polani narrationem

Pallavicino, Sforza

Antverpiae, 1670

Historiae Concilii Tridentini Liber Qvintvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11642

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER QUINTVS.

ARGVMENTVM.

LEGATI Tridentum missi, qui Concilium instruerent; & quæ illis mandata. Suspectus inter Pontificem ac Casarem. Eorum congressus Buxeti. Bellum inter Carolum, & Franciscum Regem. Tridentum adeunt Casarii Oratores; & quid ibi egerint. Super sedetur Concilio. Altera Farnesij Cardinalis Legatio ad duos Principes pro concordia; sed infecta re. Comitia Spira habita; eorumque Decreta Religioni perniciosa. Epistola Pontificis ad Casarem quærimonis plena; & quid effecerit. Pacificatio inter Casarem & Gallum. Iterum indictum Concilium, & alij Legati Tridentum missi. Quid iniunxerit Neapolitanus Prorex Præsulibus ipsius Regni de Concilio adeundo, & suffragio ibi ferendo. Diploma Pontificium illi oppositum. Iterum Farnesius ad Casarem Legatus. Demandatum Legatis, ut Concilium inchoarent tertâ Maij, cur tamen non inchoatum. Quæ Farnesius transegerit cum Casare de Concilio, & bello aduersus hereticos: eadem Roma quoque agitata. Euenta varia Tridenti. Edictum alterius VVermatiensis Conuentus. Aurelianensis Ducis obitus; unde Pax incerto nutat. Dies 13. Decembris aperiendo Concilio præstitata. Difficultates in Gallis Episcopis ibi retinendis. Inchoatio Con-

quod ritum. Habita solemniter ibi Oratio à Cornelio Musso, Episcopo Bituntino, eiusque à Suavis calumniis vindicatio.

CAPVT PRIMVM.

Apologetica Cæsaris ac Regis Gallie contentio, ex occasione Diplomatis promulgati de Concilio. Auctus Cardinalium numerus.

Legati Tridentum præmissi, eisque iniuncta mandata.

DIPLOMA quo Synodus indicebatur, paria honoris & fiducia sensa promebat de Cæsaris ac Francisci Regis pietate. At Rex suorum Nuntiorum necem viturus, bellum Cæsari palam intulerat, & in Subalpinis, & in Belgij atque Hispaniæ finibus; instigato etiam contra Cæsarem Solimanno per Antonium Polinum Constantinopolim allegatum. Noua ac periculosa iniuria Cæsar offensus exarsit; unde hostium quasi loco sui aduersarij studiosos habebat. Præsertim verò sibi offensioni duxerat illam animi æqualitatem in vtrumque significatam à Pontifice, cui magnam Principes auctoritatem tribuere consueuere, adeoque magnam obligationem illius exercenda, vbi causa magis quam robore pollere se putant. Quemadmodum in eiusmodi rerum conditionibus mos est cunctis hominibus, iurisdictionem extollere, ac vim integram postulare in illis Magistratibus, quos, si viribus præpollerent vel vti legitimos non agnoscerent, vel vti violentos vituperarent.

1542.

2 Conquestus igitur per literas Cæsar cum Pontifice, de Rege Gallie sibi æquato, cum ipse more obsequentis filij Parenti Christianæ familie seruiuerit, eam aduersus Turcam terrâ marique tutatus infinito planè dispendio, labore, ac vitæ periculo; adhibitoque simul omni conatu ad hæresim in Germania suffocandam: cum interea Franciscus Rex instar filij prodigi, dissipatâ portione sibi aduenientis potentia, per ambitionem & inhonestas cupiditates exciuerit, & vel tunc exciret arma Othomannica ad rem Christianam profligandam; & pecuniâ stimulisque Protestantium pertinaciam promoueret; ac postremum, colore quæsito iniuriæ acceptæ in quibusdam ab eo missis non Legatorum sed exploratorum specie, violaret inducias per ipsum Pontificem firmatas, atque in custodia retineret Archiepiscopum, harum rerum minime concium.

* Vide Belcarium lib. 23. à n. 24. vsque ad 28.

Ggg 3

Hæ

ria
Trid.

1542. Hæ Cæsaris ad Paulum literæ vulgatæ, ex auctoris voluntate, & per exemplaria ad Regem Galliarum delata, ipsum ad prolixiorum acrioremque apologiam compulere. Ac primò quidem per iniam aiebat, Meritò Carolum obsequentis primo loco geniti laudem sibi arrogare, vt qui parentem in carcerem coniecerat, direptis illius ditionibus, nec eum nisi redemptum ingenti pretio dimiserat. Quid illum per iactata in Turcas bella consecutum, nisi stragem perpetuam ac dedecora Christianæ gentis, quibus læsus ac victor hostis irritaretur ad plura occupanda? At verò Franciscum curasse, Pannoniam filio Ioannis Regis, legitimo successori seruandam, quæ postea vel incuriâ vel socordia Austriacorum armorum in Solimanni potestatem deuenerat. Suorum officiorum studio IESU CHRISTI sepulchrum, & augustissimæ Hierosolymæ monumenta integra persistere, alioquin Aulæ Turcicæ iussu demolienda, eademque fuisse Franciscanis restituta. Hic verò summam reuerentiam erga Pontificem sacrumque Collegium profiteri; purgare carcerariam inclusionem Præsulis, afirmando, cum ipse tunc existimaret suos Nuntios adhuc viuere, sperauisse, per eam compensationem inductum iri Cæsarianos, ad eos sibi reddendos. Denique pluribus excusare obiecta cū Solimanno fœdera, & subsidia quæ aduersus Ferdinandum Regem Ioanni collata cum Turcis coniuncto, & per anathema Põtificium à Catholicis seiuncto, submisit. Et quod ad primum spectabat, plurima exempla veteris nouique Testamenti producere, quibus ostenderet, fœdera ciuilia cum infidelibus minimè interdicitæ: quod verò ad alterum, causam reddere, quòd pro Ioanne ratio staret. Sed vtrumque sapienti libertate refellitur à Beleario, satis gnato, scriptorem in suorum Principum laudes semper profusum eos numquam laudare, quippe qui fidem verbis suis abroget, adeoque, si res subtilius expendatur, vim ipsam significandi. Nec minus sapienter se gessit Ludouicus XIII. dum neutiquam postulauit, vt liber, quamuis typis editus in sua ditione à scriptore sibi subdito, suoque dicatus nomini, semper suorum Maiorum causam suis æmulis anteferreret: adulterinis siquidem ornari gemmis haud iis placet, qui veris abundant.

* Adrianus
lib. 3.

* 7. Augusti,
vt in Actis
Consistor.

Pontifex quòd resurgentes discordias extingueret, primò preces adhibuit, misso statim ad vtrumque Principem Ioanne Policiano. Deinde, vt negotio pondus adderet, duos Legatos designauit, quibus nec eloquentia deerat ad persuadendum, nec auctoritas ad promouendum, nec beneuolentia ad conciliandum. Itaque destinauit in Galliam Sadoletum, * virum non minùs morum quàm literarum præstantem.

præstantiâ illustrem, Gallis haud parum addictum, quibuscum illi peculiarem etiam coniunctionem conciliarat Episcopalis Carpentorati Sedes & commoratio. Ad Cæsarem verò Contarenum, ipsi charum ex duplici legatione ibi peractâ: hic rerum ciuiliū, Geographiæ ac Mathematicæ peritiâ Carolum, qui huiusmodi studiis oblectabatur, mirificè alliciebat, vt secum ageret non tamquam cum hospite Legato, sed cum intimo familiari. At ob importunam Contareni mortem Michaël Cardinalis de Sylua Lusitanus illi suffectus est, qui ab Episcopali Sede vulgò Visæus dicebatur, * paulò antè sacrâ Purpurâ insignitus; vir eâ tempestate, ob humanarum literarum, rerumque cognitionem, inter primos habitus.

* 11. Decembris 1541. in Actis Consistor.

Hoc in loco Suauis elogium Pontificatus edit, dum satyram in Pontifices molitur. Scribit, eos Legatos à Paulo missos, *ne communis parentis officio deesset, à suis decessoribus semper ostentato*. Amplissimam sanè Principatus Apostolici commendationem hæc pauca verba complectuntur. Quinam paternarum actionum cursus in Christianæ Reipublicæ vtilitatem semper profluxere à Romanis Pontificibus, necesse fuit vt in conspectu non paucorum simplicium, sed vniuersi Christiani generis, & tot sagacissimorum Principum, perpetuò paternum hoc officium ostentauerit. Qui semper clementiam ostentat, tamen crudelem animum gerat, quoties parcat necesse est? Qui semper liberalitatem ostentat, à quot quantisque sordibus oportet abstineat? quot sumptibus, quot donis indulgeat opus est, quamquam intus sibi avaritia dominetur? Si ergo Romani Pontificis & mos & institutio est, charitatem communis parentis ostentare, erit pariter eiusdem mos & institutio, innumera charitatis beneficia Christianis, tamquam filiis, elargiri. Quòd si quis Pontifex auersum ab his animum occultat, eum certe promere non audebit, nisi rarò, & vbi speret, perspicacissimis obtutibus innumerabilium lynceorum occultum fore. Vnde perspicue conficitur, plurimum Christianæ Reipublicæ prodesse conseruatam apud se Pontificum auctoritatem, cum in iis conseruetur, quibus vel inuitis necesse sit suam semper operam in commune bonum conferre.

Vtinam huiusmodi ostentationi, Principum pro se quisque staderet! Tunc enim verò cum hominum genere præclare ageretur: perinde ac pariter eueniret, si cunctis hominibus consuetudo ac necessitas adforet, vel vt probi essent, vel certè vt probi viderentur. Nec verum narrat, Adrianum secutus, Suauis, dum ait, missum à Pontifice Visæum, tamen parum Cæsari acceptum agnosceret.

ria
Triet

1542.
 * Totum
 apparet ex
 Literis Far-
 nesijs Card.
 ad Poggium
 Nuntium in
 Hispania,
 3. Nouem-
 bris 1542.
 & omnes
 hæc Literæ
 ad Poggium
 usque ad an-
 num 1580.
 extant apud
 Barberinos.

sceret. Etenim nihil in ipso Visæo Cæsarem offendebat; sed eius legatio minus illi probata, quòd Visæus inuisus esset Lusitano Regi, qui cum Carolo & sanguine & amicitia arctissime necessitatus. Animus autem illius Regis adeò erat à Visæo auersus, ut delatis ad eum quibusdam literis, ex quibus amicitia inter Cardinalem & Episcopum Bergomatem deprehendebatur, Pontifex, qui Episcopum in Lusitaniam miserat, ut prius ibi futurum Concilium indiceret, dein verò Nuntij munere fungeretur, hoc ipsum munus reuocaret, illum ratus hoc solo nomine Regi suspectum. Iam verò quòd hæc vna ratio legationem Visæi minimè gratam Carolo reddiderit, Carolus ipse disertè Nuntio patefecit, conquestus, velle Pontificem à se amicorum animos abalienare. Proinde Visæus Romanam confestim à legatione reuocatus.

* 2. Iunij
 1542.

Sed ad ea quæ à Paulo gesta sunt, redeamus. Auxerat ipse per eos dies Purpuratorum Collegium viris idoneis promouendo Concilio; inter Vaticani Patres cooptato Christophoro Madratio, Tridenti Præsule ac Domino, quòd & auctoritas & studium adderetur Concilio; ac duobus Theologiæ laude conspicuis, Badio videlicet & Cortesio, & insuper Morono, doctrinæ varietate prædito, eorumque negotiorum experientissimo; Marcello etiam Crescentio, insigni Iurisperito, ut eiusdem celebres Decisiones testantur; alijs etiam, singulari prudentiâ in rebus politicis. Et si- ne memoriâ dignum videtur id quòd Pontificem retraxerit, ne quemquam tunc euexerit ex Nationibus exteris, & ex Nuntijs apud geminos Principes. Rex Galliæ pronuntiauerat, Purpuratos ex suis nequiquam sibi acceptos fore, nisi eorum numerus Cæsareos æquaret; contrà verò Cæsar, nisi suorum numerus Regios superasset. Hinc vnica ratio, ne alter offenderetur fuit, neutri quemquam indulgere. Cùm igitur per eas Aulas noui Purpurati suæ Nationis prodire non possent, satius habitum est, ne vllius generis Purpurati noui per easdem conspicerentur, atque idcirco Nuntij tunc exclusi. A causis adeò remotis pendent sapè, vel in sapientissimâ Principum gubernatione, Ministrorum fortuna & amplissima præmia. E selectis ad Purpuram, Morono præcipuè cum duobus alijs Purpuratis legatio Concilij demandata, quasi inter collegas principis; illorum alter fuit Parisius, legum notitiâ commendatus, alter Polus, in Theologia nauiter versatus, & morum sanctitate, splendore sanguinis, & exilij atque ærumnarum gloriâ, quas pro Romana Sede tuenda tolerabat, cunctis venerabilis.

De his Legatis tam probè doctum se gerit Suauis, ut eorum Ro-

* Literæ
 Farnesijs ad
 Poggium
 4. Iunij
 1542.

ma profectioem assignet 26. Augusti, qui tamen ne designati quidem fuerant ante diem 16. Octobris, vt in actis Senatus habetur. 1542.

8 Statuit iterum Paulus, quod in altera Concilij promulgatione sex ante annos decreuerat: Si nimirum Sedes vacasset, Pontificis electio penes Purpuratos foret, quò schismatis periculis iretur obuiam; quæ forsitan creasset seu lis inter ipsos Concilij Patres, vbi res decisa non esset; seu numerositas, tenuisque electorum notitia, si Patribus electionem addixisset. Idcirco etiam adiecit decreto: Tametsi Pontifex alibi quam Romæ moreretur, prout dubitandum erat ex animo Pontificis adeundi Concilij, electio tamen Romæ haberetur, quippe in Vrbe ab exterorum violentia supra ceteras tuta.

a In Congregatione Consistoriali, vlt. Octobris 1542. vt in Actis Consistor.

b 29. Maij 1536. vt in Actis Consistor.

Mandata extant in Archivo Vaticano.

In mandatis habuere Legati, statim ac peruenissent, aduentus sui rationem Principibus reddere, eosque adhortari, vt suarum ditionum Præsules ad Synodum mitterent: Præfigere Templi maximi valuis schedam, quâ vniuersæ Synodus indiceretur iis omnibus qui vel ex iure scripto, vel ex legitima consuetudine illi adesse deberent: Ante inchoatum Concilium nullam cum hæreticis disceptationem admitterent, sed moderatè cum illis agerent; nec tam auferè, vt implacabilis indignationis metus ipsis infligeretur; nec tam leniter, vt iidem confidentiam sibi arrogarent remissæ fœcordiæ: Non prius aperiendum Concilium, quam eò conuenissent frequentes Patres ex quatuor præcipuis Orbis Christiani regionibus, Italia, Germania, Gallia, Hispania: tum verò Pontifice præmonito, eiusque consensu expectato, inchoandum. Omnino ita sollicitè se gererent, vt mora numquam ipsorum procrastinationi tribui posset, sed Præsulum infrequentia.

C A P V T II.

Pontificis cum Cæsare congressus Buxeti; & belli continuatio.

1 **A**D irritum cecidit Legatorum labor de pacificatione inter Gallum ac Cæsarem, vt in æstu iracundiæ solet contingere, prius quam vel in opus defluat, vel lassitudine languat. Præcipue verò Visæus non æquis auribus auditus à Carolo, non modo ex indicta causa, sed, vt Cæsar tunc Nuntio patefecit, ex alieno Caroli animo, ab eo quod per Legatum agebatur, & à Principe qui eum legauerat. Par enim in vtrumque Pontificis beneuolentia, videbatur Cæsari in alterum propensio, causæ spectatæ æquitate, quam à se stare putabat. Et tamen Granuellano Pontifex

Pars I.

H h h

difer-

ria
Trident.

1542.

^a Literæ
Farnesij ad
S. Georgij
Card. 24.
Decembris
1542. in
Archiv. Bur-
ghesior.
^b Variæ Far-
nesij Literæ
ad Poggium,
præsertim
7. Augusti
1542. &
vlt. Febr.
1543.

disertè dixerat, ^a *Romam pane vesti, & in neutram partem propensionem* atque genus insaniam sibi videri, expertum se infelicem exitum, et que adnexam vituperationem sacrorum armorum, quæ auctoritate Pontificia in Principem adeò minorem, ex adeò maiori causa extorserat in Britanniam iudicio; velle nunc non modò sibi membrum abscindere, sed corpus medium secare, Galliam Rege recisiss. Et sanè Pontifex omnem mouebat lapidem, quò Cæsarem retraheret ab ea voluntate tam obfirmata, vt à Francisco Rege deiungere retur, expendendumque illi proposuit: In primis eam seu iudicium mortalium opinioni haud æquam visum iri, quippe nec Regis confessione, nec manifestis indicis compertum erat, Turcam ad eo sollicitatum ad Christianos diuexandos. Nulli pariter vtilitati eandem Cæsari futuram, cum absque eo paratus adhuc esset Pontifex ad illi suppeditandum quidquid in se virium foret, aduersum Othomanni conatus: quò præstito, parum interesse, eadem auxilia hoc vel illo nomine obtinere. Præterea Christianæ rei notum id futurum; nam vbi Pontifex se Gallo aduersarium prodidisset, fiduciam in ipso auctoritatemque sequestri ad pacem componendam illicò collapsuram: detrimentum denique ipsi Cæsari inflictum in Regem enim obtentu illatæ sibi à Pontifice iniuriæ, eam vltimum deriuatis ad se Ecclesiasticis bonis, ac tam pingui subsidio fortis in Cæsarem arma laturum.

12. Nouem-
bris, vt in A-
ctis Consi-
stor.

Sed cum is Italiam peteret, in Germaniam iturus ad contrahendas armorum vires, inde in Belgium, ad ea sui brachij neruis tractanda, Paulus Senatam consuluit, expediretne, vt adhortationes suas ad pacem ipse per se Carolo impenderet. Et post longam consultationem in Senatu, ibidem 11. Nouembris statuit, diploma scribendum iisdem ferè verbis ad vtrumque Principum inter se pugnantium: vbi commemoratis conatibus à se constanter adhibitis, quò reconciliarentur, dicebat, Suas fortasse noxas obtulisse, ne quidquam profecerint: ostendebat auctam tunc concordie necessitatem, cum ob bellicos Othomannicæ potentie apparatus, tam ob indicti Concilij celebrationem. Proinde nolle se ipse cadere Diuinæ clementiæ: vnde statuisse in Insuabriam se conferre, vt cum vtroque colloqueretur, confisum, ipsos si non sui, Christi certe, cuius personam gerebat, reuerentiâ ab eo congressu se minime subtrahuros, propinquum aliquem locum adeuntes, atque interim suspensis armis, tutoque transitu præstito cursoribus, aliisque administris, quos ipse ad rem transigendam adhibuisset: ad id Pontificalis muneris officio se stimulari; ex quo enim quocumque tandem

Diuino

Divino consilio collocatus in eo fuerat, numquam partem ullam omiserat seu Patris seu Iudicis, quæ sui muneris interesset. Possè utrumque pro sua prudentia ac probitate sibi persuadere, ad iter illud à se susceptum per eos hiemis algores, & ætate decrepitâ, non nisi à studio communis incolumitatis adduci, quæ ipsorum, quippe potentissimorum Principum, commodis supra ceteros profutura fuisset, perinde ac communis clades ipsis quoque detrimentum maximè esset allatura. Ceterùm ex diuturna experientia potuisse satis deprehendi parem in utrumque benevolentia: suæ constantiam, à præcipuo in alterutrum studio semper aliena. Postremum, ipsos rogare, darent operam, ut Episcopi suorum Regnorum ad Concilium maturarent, prout illorum munus, & iussio Pontificis exigebat.

1543.

3. Discessit Româ Pontifex ^a 26. Februarij, & Urbis regimen Rodolpho Pio Cardinali Carpeni tamquam Legato commisit, viro perquam conspicuo. ^b Cumque Bononiam circa Idus Maias pervenisset, Senatû Purpuratorum seridè commonuit, c ut præscriptæ reformatæ disciplina: leges observarent, quarum exemplar in seipsis exprimerent oportebat, quod postea Synodus minoribus Ecclesiasticis, remotisque Nationibus imitandum proponeret. Genuam appulit Casar Vere abeunte, secumque adduxerat Octavium Farnesium, generum suum, qui eum obsequij gratiâ in Hispaniam adierat. Pontifex verò Petrum Aloysium Octavij parentem officij causâ ad eundem misit, & mox etiam Farnesium Cardinalem eum dignitate Legati, qui omni studio atque efficaciâ Carolum ad colloquium secum traherent. At Carolus, quâ ex indignatione in Gallicæ Regem à pacis colloquiis alienus, quâ ex festinatione comparandi in Germania ad bellum copias, omnem averfatus moram, negavit, licere sibi ad huiusmodi congressum Bononiam usque desistere, paratum se tamen ad eum esse, vbi Pontifex locum adiret, quâ sibi iter habendum esset.

^a In Literis Farnesij ad Verallum Nuntium Spoletio, datis 4. Martij 1543.
^b Designatus fuit 9. Februarij 1543. in Actis Consistor. c 19. Martij Bononia, ut in Actis Consistor.

4. Narrat Sadoletus, ^d per id temporis à Gallica legatione regressus, Bononiæ, post acceptum Caroli responsum, fuisse deliberatum in Senatu, an deceret Pontificem aliò Casarem convenire; communemque fuisse sententiam, vbi certa spes rei conficiendæ non affulgeret, maiori labori exponendam non esse infirmam Pontificis valetudinem, nec maiori demissioni supremam Maiestatem, cum opera Nuntiorum ad negotia pertractanda satis esset: iterùm autem re ad Senatum relatâ, quò quid demum agendum statuere-tur, quinque ex Purpuratis, qui ante Sadoletum sententiam dixerunt,

^d In libro Literarum ad Paulum Sadoletum, in quibusdam 16. Iunij 1543.

riæ
Trident.

1543. in iam memorato consilio perstitisse: se verò, reposità in Pauli iudicio suarum virium valetudinisque ratione, de cetero affirmasse, quòd spectaret ad Pontificiam dignitatem, nullam aliam à se concipi dignitatem in rebus à summo Pastore gerendis, quam ut illæ sui gregis vtilitati conducant. Proculdubio sperandam potiùs pacificationem ab officiis, Pontificij oris maiestate præualidis, quam in priuatorum administrorum voce languentibus: certè congressum illum profuturum ad arcendam opinionem, quam communem, tam noxiam fidelium exemplo, animorum alienationem inter Pontificem ac Cæsarem obstare pariter corporum propinquitati. Atque in hanc sententiam à reliquis itum: quapropter decretam fuisse^a congressui Parmam vel alium opportunum locum. Plecuit ea vrbs Cæsari, & Pontifex eò contendit. Inde suborta controuersia, permittendum necne Cæsari, vt eò cum copiis militum ingrederetur, vt habebat in animo, ex arrogato sibi Parmæ supremo iure, quod iam in celebri ac proluxa responsione declarauerat, à nobis suo loco recensita, ad literas quibus à Clemente incufabatur. ^b Quòd remouerentur obstacula, conuenere, vt Buxeti in oppido Pallauicinorum, prope Padum, pari militum adductà vrimque ad custodiam manu, colloquerentur. Eà re in Senatu^c decretà, binis simul selecti Legati, Cæsari obuiam ituri, Parisius, Tridento Bononiam^d à Paulo accersitus vt cum eo de rebus Concilij ageret, & Ceruinus.

a 8. Iunij
an. 1543.
vt in Actis
Consistor.

b Iouius
lib. 43.

c Parmæ
18. Iunij,
vt in Actis
Consistor.
d In Congregatione
Consistoriali
Bononiæ
15. Maij,
vt in Actis
Consistor.

e 14. Iunij
1543. Buxeti,
vt in Actis
Consistor.

Buxetum itaque Pontifex adiit, ac die postero Cæsar isdem mœdibus vnà diuertit. Aures hic pacis consiliis haud faciles præbuit, ardens cupiditate iniurias vlciscendi, quas sibi à Francisco Rege querebatur illatas (quippe qui ipsum opprimere conaretur, non ab hominum, sed à ventorum conflictu reuertentem) parantemque Cliuiensis Ducis contumaciam frangere, Gelriam occupantis. Vnde Paulus, gnarus haud parum à Pontifice confici in negotiis à se ad communem vtilitatem inductis, si cunctis palàm fiat, suas à se partes ad ea conficienda expletas abundè, petiit, impetrauitque à Cæsare, vt preces & consilia sacri Collegij in Senatu super huius rebus audiret. ^e Ibi Marinus Cardinalis Grimanus facundà prudentique oratione Cæsarem ad pacem est cohortatus. E diuerso Cæsar grauibus efficacibusque responsis studuit causæ suæ æquitatem ob oculos ponere, necessitatemque ne ad condiciones aduersarij se deflecteret; qui, aiebat ille, post exclusum secundo loco genitum in Gallia à propria Britonum ditone, quærebat eidem in Imperij Romani Prouinciis Insubriæ Principatum. Hunc tridui congressus exitum

1545
 exitum habuit, Cæsare posthac Germaniam versus digresso, & Pontifice Romam, cui non alius inde fructus extitit, nisi obrectationum depulsio, quasi Paulus labori pepercerit, quem plerique fructuosum fore prædicabant.

C A P V T III.

Quàm verisimile sit quod narrat Suauis, & cum eo alij Scriptores, in priuatam Pontificis utilitatem fuisse questitum illum congressum. Et per huiusmodi occasionem expenditur variorum illius ætatis Scriptorum auctoritas.

Sed huius accusationis loco, quam homines, promptiores ad pollicendum sibi felicem ex cunctis futuris industriis exitum, parabant, alteram extruxere temerarij in trahendis deteriorum in partem causis operum præteritorum. Affirmat Suauis, Paulum in illo congressu potissimum eò spectasse, vt à Cæsare Mediolanum Octauio impetraret, oblatis vicissim ingenti auri copiâ, plurimis Purpuris, & promisso contra Gallum fœdere; cuius rei nullum ille testem producit. Mihi quidem dissimulare non libet, nonnulla ex his à me comperta apud Ioannem Baptistam Adrianum, scriptorem illorum temporum haud ignobilem, sed infensum Paulo, adeoque Suauis acceptum: in Suauis enim atramento veneni natura deprehenditur, in eo planè sita, quòd humorem nocentem vndique trahat, præter id quod confert de suo. Nec fanè tempus infumerem in ea narratione refellenda, nisi alioqui nimiam vero dissimilitudinem præ se ferret; cum operis nostri non sit, culpas Pontificum quantumuis graues abstergere, præsertim in iis, quæ neque ad Concilium, neque ad Religionem pertinent, neque nostri consilij, amorem Pauli procliuiorem in suos obtegere. Sed verè affirmo, perperis omnibus rationum momentis id falsum confici.

Ac primò quidem nullius est ponderis Adriani affirmatio, huiusmodi videlicet hominis, qui nullam habuit seu communicationem, seu notitiam rerum arcanarum præter Hetruscas, sapiusque hallucinari visus est in iis, quæ passim in comperto fiere. Vt exemplum aliquod in re nostra indicemus: Narrat ipse, Protestantes conlensisse Concilio, si cogeretur in Germania; ideoque pertinuisse, ne adigerentur à Cæsare vt Tridentinum acciperent: & tamen per hominum manus ipsorum denuntiationes circumferebantur, à se non modò quamcumque Synodum à Pontifice administratam re-

H h h 3 pudari;

ria
 Trid.

1543. pudari, sed quocumque fieret modo, eam recusari Tridenti, tamquam in vrbe verè Italica, non Germanica. Scribit, Lucæ viliū Pontifici durius se premi à Cæsare ad Concilium celebrandum: sed è contrario ex innumeris Commentariis à me perlectis ac supra citatis apertissimè constat, & ne Suavis quidem inficiatur, tunc à Pontifice promotum pro virili Concilium. Præterea mirum non est, ab eo historico, cui vnicus erat labor Principem suum Cosmum extollere, tantumdem fuisse depressum Paulum Tertium, cui Princeps ille summoperè aduersabatur, & animo & utilitate contrarius: prius, ex vtriusque æmulatione assequendi honorem ac dotem, quas contulissent nuptiæ Margaritæ Aultriacæ, Alexandri Medici viduæ; deinde, ex lite propter memoratam dotem circa bona prioris viri, ex veterimo fideicommissio Mediceæ familia à Cæsare filia adiudicata, Cosmo id ægerimè ferente. Iræ postea exasperata per mutuam suspicionem, hinc tumultuantibus Perusinis, hinc Florentinis exulibus nouas res molientibus. Postremò odia si vniquam antea, tunc maximè ardebant ob Senensem ditionem, quam pro se vterque affectabat; idcirco magnam pecuniæ vim offerebat Cæsari, illius perquam indigenti; simulque sperabat, haud illum recusaturum sui dominatus intestina membra communiare præfidius, non satis firmata per iacturam, vt sic loquar, aduenturæ lacinæ illius nouæ, seiunctæque ditionis.

Porro neque quemquam ex eruditis viris mihi obiecturum putarem auctoritatem Prudentij Sandouallij, Pampelonensis Antistitis, in Vita Caroli V. Erroribus enim tam palmaribus scateret, vt commiserandus potius sit, quàm refellendus. Exemplum afferam: Refert, Cæsarem, expertum haud posse Pontificem ad suas partes pertrahi per literas à nobis indicatas, quibus æquatam sibi Galliam querebatur, studuisse, postulato Concilio, quasi fræno illum in medio saltè sistere. An oculis non vsurpauerat in literis memoratis tenorem ipsius diplomatis Concilium indicentis, in Cæsaris gratiam iam promulgati? Præterea Pontificem arguit, quasi non laus illi fuerit, suos ad Parmæ ac Placentiæ Principatum euexisse; sed insuper ad Mediolanensis accessionem tunc aspirasse. Ridicula planè obiurgatio; etenim Farnesij in earum urbium Iura non multò post tempore immissi. Profert ille Commentarium quemdam Didaci Meudozæ, Cæsarei moderatoris apud Senenses, quo suo Principi suadet, ne vel illius vrbis vel Mediolani possessionem deferat. Cuius Commentarij molliorem à se partem adduci poteretur, asperiore prætermisâ. Et tamen ea mollicitudo mordacissima

vitiâ

virtica est, quæ honorem Cosmi, Mediceique nominis, & vniuersæ Florentinorum nationis, ac demum Pontificis, lacerat per contumeliosum despectum, viro cordato honesteque nato planè indecorum. Ad hæc iactitat, facillimum Cæsari fuisse, qui tamen pecuniâ ac viribus nihil id temporis affluebat, solâ nominis existimatione debellare Gallos, Turcas, vnaque Pontificem; cuius ditiones vt bello petat, Cæsarem hortatur: iactatio enimuero magis apta glorioso Plauti militi, quàm Cæsaris Consiliario. Quare Commentarium illum existimo quasi nothum planè filium, qui in obscurissimis natalium tenebris aliquid sibi lucis quærat, splendidum parentem ementitus.

4 At neque maiorem hîc fidem asseram Iouio; quamquam is in hoc Mediolanensi negotio, & de re ipsa pauca quædam asserat, & in adiunctis, ac generatim satis honorifice Paulo Terrio faueat; testatus hoc in loco verus & constans illius studium Synodi celebrandæ ad rem Christianam constituendam; tum exactissimam inter duos Principes æqualitatem, insuperabilem Cæsaris tentamentis, cui spes inerat eius despectendæ per filix connubium, aliâque impertita Farnesii emolumenta. Scriptor hic, alioquin admirabilis Ithyl præstantiâ, & narrationum euentiâ ac venustate, illustrem molem supra caduca fundamenta construxit; non quidem in sinceri animi vitio, vt fama blaterat, cum illum comperiam satis liberum in quocumque promiscuè vituperando, vbi vituperatione sibi dignus videatur, tametsi ex potentioribus sit, & alibi à se collaudatus; sed penuriâ Commentariorum probatæ auctoritatis in iis quæ spectant ad arcana negotia, & exquisitiõis curæ in iis quæ palam gesta sunt peruestigandis. Et ne longius progrediar in enumerandis frequentissimis eius erratis, quæ Belcarius, aliique accuratè notarunt, adducam aliqua in hisce Cæsaris itineribus. Suo loco memorauimus, Cæsarem, cum anno 1536. Neapoli Romam venit, ex Iouij narratione solùm in Vrbe quatrimum commoratum, cum reuerà tredecim ipsos dies ibidem expleuerit: nec veraciùs se gerit in recensendo eius per Insubriam itinere, de quo nunc agimus, & cui se interfuisse commemorat; affirmatque, se compellatum à Cæsare, vt calamum paratum haberet ad ingentes euentus perscribendos, quos motus illi moliebantur. Ait, fuisse Bononiæ statutum Buxeti colloquium; & tamen nemo ex Pontificio famulatu de proposito certus non erat; cum publicus tunc per Aulam rumor esset, vt liquet ex adducta Sadoleti epistola Bononiæ data, Parmam fuisse destinatam: idque confirmant duo Senatus decreta quæ retulimus, alterum

ri. e.
Trid.

1543.

^a Ex Literis
Ardinghelli
ad Farne-
sium ex Gal-
lia, quæ
extant apud
Burghetos,
b Lib. 23.
num. 30.

alterum Bononiæ habitum, vt Parmam conuenirent, vel in alium commodiorem locum; alterum Parmæ post multos dies, vbi congressus Buxetum translatus. Omisſis ceteris, pro certo aſſumit hic auctor, gratiſſimum Regi Galliæ futurum fuiſſe, ſi Farneſius Inſubria concederetur: quod ad eò veritati repugnat, ^a vt cum paulò antè Regi propoſuiſſet Ardinghelli, permitteret Principatum illum virili proli, quæ ex Aurelianenſi Duce & Ferdinandi filia meſceretur, Franciſcus recuſauerit; addens, ſibi Mediolanum ereptum, & ſibi velle vt in filij capite in præſentia reſtitueretur. Belcarus denique, ^b vt parum ſtudioſus in narrandis, ita parum ſolicitus in perſcrutandis Italiæ rebus, quas veluti ſimbrias ſuæ telæ adſuebat, narrat quidem, noluiſſe Paulum Franciſco Regi, relictis communis parentis partibus, adhærere: de cetero inſinuat ipſe, pariter negotium de Medioloano agitatum: ſed manifeſtè à vero aberrantem in eo Iouium ſequitur, aſſirmando, fuiſſe pro certo habitum à Pontifice Galliæ Regis aſſenſum. Ac ne quid loquar de minutionibus eius mendis in diebus norandis, in grauem etiam Sandouallij errorum labitur, dum ait, Parmam ac Placentiam Petro Aloyſio iam à Paulo beneficiario iure conceſſas, & Cæſaris comprobationem Buxeti quaſitam. Hinc eſt, quod ego horum Scriptorum teſtimonio non vtar ad ea quæ narro confirmanda, niſi rarè & in rebus leuioribus, nec in dubium aliunde reuocatis, in quibus ne ipſa quædam lex teſtes repudiat quamuis in aliis errati conuictos.

Sed noſtrum argumentum repetamus. Tametiſi Scriptorum, quos nominavi, fides ad eò nutet, non tamen ab illis recederem, niſi præualidas rationes haberem. Initium ducam à minùs cogente, quippe quæ ſolùm eleuat aſſirantium auctoritatem, quæcumque alioquin illa fuerit, ſed aſſirationis falſitatem in ſeipſa non offendit; quo pacto Daniel Suſannæ innocentiam defendit, hoc eſt, adductâ teſtium in aſſiratis rei conditionibus repugantiâ. Iouius & Belcarus aſſirant, de Inſubria Octauio concedenda agitatum eſſe cum Galliæ Regis conſenſu, eumq; hoc pacto pacem inſtitutum. Quod ſi verum eſſet, Pauli in ea re poſtulationem honeſtaret. Suuius & Adrianus oppoſitum ſcribunt; quin volunt, oblatum à Paulo viciffim fœdus cum Cæſare aduerſus Gallum. Sed poſteà ſi ipſi inter ſe diſſentiunt: Adrianus ſiquidem refert, Pontificem, quamquam in Urbis Arce ſupra trecenta ſcutorum millia non aſſerueret, per opulentioris theſauri oſtentionem fuiſſe Cæſari pollicitum decies centena ſcutorum millia in pecunia numerata, totidemq; in data fide, eidemq; in conditionibus permiſiſſe retentionem Arce
Medio-

1543.

Mediolanensis & Cremonensis. Contrà verò Suavis, rem huiusmodi ratus incredibilem, narrat, idcirco negotium haud vltra progressum, quòd Cæsar decies centena scutorum millia, simulque arces postulasset. At Sandouallius imperitiùs comminiscitur adductam à Pontifice secum pecuniam; atque idcirco cum armatis copiis Cæsarem ab eodem haud admissum, quòd ab eo pecuniæ suæ timeret.

6 Animaduerso testium dissidio, probationum pondus expendamus. Si Paulus tam anxie cupiebat cum Cæsare colloqui tam ingentis emolumenti gratiâ, cur in Bononiensi Senatu vocabat in dubium, eundem necne ad colloquium sibi esset? Cur passus est in confesso Purpuratorum, qui plenè ferè omnes ab eo donati Purpurâ ab eiusdem voluntate pendebant, ne iret, decerni? Ad eò ut nisi fortè Sadoletus accessisset, qui in secundo congressu argumentis ipsius pietate animatis rationes quinque antecedentium collegarum diluisset, omnino de profectioe Pontificis actum fuisset.

7 Præterea, si Pontifex eâ siti laborabat, non quidem tunc primò Paulum aggressâ, sed multos ante annos in eo succensâ, ut illi autumant; cur tam ardentè Cæsarem vrgebat, & per iteratam nepotis & per Ceruini legationem, ut deditâ Francisco Insubriâ Reipublicæ Christianæ tranquillitatem daret, cuius flagrantia in id officia tot iam probatis à me commentariis comprobata? Cur Farnesius in suis literis, vel maximè arcanis ad Pontificem scriptis, ad eò dolebat Cæsarem obstitisse? Cur inter tot negotia, & illi & aliis ministris apud eos Principes data ad suam familiam euehendâ, atque inter mandata, quæ penes me sunt depromere paratum legere cupienti, ne natus quidem vspiam deprehenditur, qui huiusmodi Mediolani concessionem respiciat? Cur verò per Gibertum priùs, postea per Ardinghellum Francisco Regi varias componendæ pacis vias aperuit, quæ huic consilio aditum præcludebant?

8 Ad hæc, cur per ea tempora, quæ Cæsaris Ministri petierant, tam liberè, tam consuleò cum eorum ægritudine repellebat; uti priùs Farnesius S. Georgij Cardinali significauerat per epistolam à nobis allatam, atque uti liquet ex acerbis querimoniis Caroli, editisque vltionis argumentis, cum in ipsius beneuolentia vnice inniti posset tam eximij spes beneficij?

9 Perge porò: Obseruemus, quonam pacto in reliquis Paulus se gesserit. Volunt isti montes aureos ab eo inde Cæsari exhibitos, euiscerato Ecclesiæ patrimonio. At paulò antè, cum apud se statuis-

riæ
Trid.

1543.
Legitur in
Literis alibi
citatis Far-
nesij ad Pon-
tificem ex
legatione
Hispanica,
& ab alte-
rius eius-
dem, & Cer-
vini Cardin-
alis, ex Bel-
gica.

set, in iura Camertium Principatus, Varanis à Fisco erepti, Octauium immittere, Cæsari per Farnesium in Hispania Legatum proposuit, ne illi graue esset, vt si Octauius ex trecentis scutorum milibus, quæ secundum pactiones Campeggij cum Margarita in eadem Neapolitanæ ditionis impendenda erant, dimidium in eum Principatum infunderet, quò Pontificis ærario satisfieret; quippe tantumdem pecuniæ suppeditauerat bello contra Varanos, & Vrbini Ducem, ad eam ditionem recuperandam. Cum vero Cæsar ægrè ad id animum induceret, veritus, ne forte alius Pontifex Octauium eo Principatu spoliaret, qui filix vadimonio obstringendus erat; passus est Paulus, sibi neque per conscientix legem, neque per famam licere, illius Principatus iura concedere; neque vniquam ad id animum induxit, donec post longum tempus variisque consiliis Farnesij, iterum ad Cæsarem in Belgio Legati, ac postea Ceruini, Caroli consensus iam propositam conditionem impetratus est.

Postremò, si Paulus egisset Buxeti cum Cæsare, eiusque administris, vt Suauis & Adrianus rem colorant, de huiusmodi Principatus accessione Farnesiorum familia, semet vt confederatum, non vt pacificatorem pollicitus; quâ fronte potuisset ibi statim postea Cæsarem in Senatum vocare, & Patrum vocibus ad pacem conuocari? Quàm ibi confidentiâ fuisset ausus Carolo tam acerbis literas scribere, quas mox proferemus; tam ingenuè iactare, quam rectè semper se gessisset, si conscientia suggessisset, posse sibi à Cæsare exprobrari tam indecoram auiditatem, tam impudentem simulationem? Libeatne rumoris ortum agnoscere? E consuetis vulgi opinamentis erupit, semper prouisi ad eudenda in Principibus inuenta, & arcana utilitatum molimina, semper Pontifices auertentis post illa Principatus primordia, quæ satis temporis habeant ad excitandam inuidiam in plerisque cupidis & ambitiosis, in flammamque communem nouitatis appetentiam. Facem ad id præsertim laudata Sadoleti epistola, quâ scribit, dum adhuc Pontificis profectio anceps pendeat, & Senatus sententiæ ad eam impediendam inclinabant, communi sermone circumferri, illud iter à Paulo suscipi Suorum utilitatis gratiâ, non publicæ cunctorum quietis. Quare ea scriptorum opinio non à veris rei gestæ narrationibus profecta est, sed ab ipso rumore, rem tamquam futuram vaticinante. Quicumque Principum negotia quandoque penitus introspecteris, nonnumquam experimento compereris, quædam illis à populo adseribi, sibi quidem manifestò falsa; ita tamen asseueranter communiterque confirmata, vt iis obistere vel putida assentatio, vel

puerilis infœcitia videretur. Ita conditiones hominum inter se compenſantur; cui tributariæ ſeruiunt manus, refractariæ inſultant linguæ.

CAPVT IV.

Legatorum Tridentum aduentus, ac Caſaris Oratorum. Quenam ab his agitata. Oratio Atrebatenſis Antiftitis, Caſaris nomine.

IAm verò poſt longam, ſed non alienam digreſſionem, oportet aliquantulum regrediamur, narrationemque argumenti noſtri magis propriam reſumamus; hoc eſt eorum, quæ ad Concilium intrinſecus pertinent. Legati, quos ſuprà nominauimus, acceptâ Romæ Cruce, legationis teſſerâ, 20. Octobris, cum indicto die nequiſſent Tridentum attingere, tum ob temporis inclementiam, tum ob neceſſariam Moroni moram, cui recens in Senatum adſcripto multa erat ornanda ſupellex, b eò præmiſſus eſt Pontificis nomine Ioannes Thomas Sanſelicius, Comenſis Epiſcopus, cui deman datum eſt, vt vnâ cum Tridentino Cardinale aduentes Præſules exciperet, & quæ opus eſſent pararet. Superuenere poſtea c Legati 22. Nouembris; at non niſi pauci Antiftites eò conuenerant, e inque vel ex propinquis Germaniæ locis, vel ex Italia, compulſi à Pontifice. Hic verò quò mordax ſit, mendax eſſe patitur variis in rebus Suauis.

2 Primò affirmat, Impoſitum Legatis, ne quid ſui muneris publicè gererent, donec mandata ſuſcepſiſſent, opportuno tempore ad eos deferenda. Nihil à vero diſcrepantiſ: nam mandata eis Romæ tradita ſunt; tamenſi continebatur in ipſis, quod ex tenore ſuprà recitato patet, ne Concilium inchoarent abſque decenti Præſulum frequentia, & præterea Pontifice priùs admonito, cuiſque expectatis mandatis: id verò per eam celeritatem conficerent, vt omnem affectatâ procrastinationis ſuſpicionem euitarent; & omnino liqueret, quacumque moram ab Epiſcopis ex adeundi negligentia oriri.

3 Secundò refert, Illuc à Pontifice eos miſſos, quibus maximè confidebat. Si eorum nomine, quibus maximè confidebat, illos ſignificat, qui Pontifici maximè obtemperabant, verum refert; hos enim ſolos potuit Pontifex accire. Sin verò ſignificat, hos tantummodò datâ operâ ad id ſelectos; impudentis mendaciſ ſe auctorem prodit. Omnes literæ Farnesij Cardinalis ad Nuntios in Hiſpania

1543.

a Epiſtola Farnesij ad Poggium in Hiſpania Nuntium, 5. Nouembris 1542. b Fuit indictus dies 3. Septembris, vt patet ex citata Epiſtola Farnesij. Sed legantur ſignata diplomata 22. Octobris, & miſſa fuerant 8. vt patet ex Epiſt. Pandini ad Epiſcopum. c Epiſtola Farnesij ad Poggium Nuntium in Hiſpania, 9. Decembris 1542. d Epiſt. Farnesij ad Poggium, 14. Februarij 1543.

ria
Triet

1543.
a Præfatum
ad Poggium
3. Nouem-
bris, 14. Fe-
bruarii, &
13. Martij.

b Epist. Far-
nesij ad Ve-
rallum Nun-
tium in Ger-
mania, 26.
Maij 1543.
c Habetur
in citata E-
pistola ad
Poggium
14. Februa-
rij.

d Literæ
Farnesij ad
Poggium,
3. Nouem-
bris 1542.

e Literæ
Farnesij ad
Poggium,
27. Februa-
rij 1543.

f Ex Epist.
Farnesij ad
Poggium,
13. Martij
1543.

atque Germania iteratis cohortationibus feruent, quibus illarum regionum Antistites sollicitantur, ac ipse Cæsar vrgetur, vt Neapolitani Regni, suarumque ditionum Præsules ad festinandum compellat; atque ad idem hortetur Lusitaniæ Regem, quicum eâ tempestate nouam affinitatem contraxerat, illius filiâ in vxorem acceptâ à Philippo Hispaniæ Principe, cum opulentissima dote, quâ bellorum difficultatibus subuentum est. Quin Pontifex æstu sollicitudinis aded incaluit, vt ad acerbas querimonias cum Cæsare obcunctationem progressus fuerit, atque ad hoc vnum opus in Germaniam Truxesium miserit, de quo paulò post agemus, cum literis Pontificiis, ad eos Præsules perpellendos: pari etiam ardore Regem Galliæ stimulabat. Præterea cunctis Purpuratis indixit, vt se Romam conferrent, vt Synodo præstò essent, binis solum vniuersæ Principis arbitrio concessis, quos ad suorum Regnorum procreationem selegissent.

Tertiò scribit, iussos à Pontifice hos quibus maximè fidebat, eò sed lentè iter facere. At res ipsa contrarium ostendit; ij enim confestim peruenere, vt iam vidimus. Sed infrequentiæ causâ erat, quòd Itali ac Germani, quippe propinquiore, præstolabantur plerumque nuntios, quibus de suscepto à longinquis itinere fierent certiores; post eos enim nuntios satis adhuc supererat temporis, vt eodem cum illis tempore, vel certè post paucos dies conuenirent. Gallis verò & Hispanis nondum ab illis Regibus iter indictum. Franciscus Rex à Pontifice ad colloquium secum inuitatus, per certum Oratorem, obtentâ necessitate bello insistendi, aduentum suum excusauerat; & ne suos Præsules mitteret, itinerum pericula castitabatur; adducto exemplo infortunij quòd Fregosum & Rinconem oppræsserat. Cæsar vicissim suorum moræ prætenderat timorem ipsis iniectum ex captiuitate Præsulis Valentini, siue causâ vera esset, siue vt Paulum inflammaret ad illius libertatem à Gallo acruis reposcendam.

Verumtamen Ministros suos ad Conuentum Norimbergæ indictum missurus, quò noua subsidia bello Pannonico decernerentur, cum ad hoc destinasset Granuellanum, magnum Cancellarium, eiusque filium Episcopum Atrebatensem, illos iussit Tridentum tamquam suos Oratores adire; quibus Collegas adiunxit Ioannem Ferdinandum Manriquium, Marchionem Aguilarium, suum apud Pontificem Legatum, & Didacum Mendozam, qui Venetis eodem munereungebatur: iisque potestatem tribuit, vt in Concilio seu simul coniuncti, seu per se quisque seorsim partes agerent ad ipsum

ipsum spectantes, tam uti Cæsarem, quam uti Dominum suarum ex hereditate ditiorum. Tridenti adfuerunt duo Granuellani ac Mendoza (Aguilarius quippe à Legatione Romana non abscesserat) 8. Januarij anno 1543. statimque Legatos Pontificis inuisere: Cum Polo, quem primum adiit, conquestus est Granuellanus, quòd res Concilij nimis languidas offendisset. Sed auditâ Poli responsione, quâ nihil à Pontifice prætermisum monstrabat quòd Synodus feruisceret, sed solùm ex languore Principum frigescere, coram duobus alijs Legatis querela obmutuit.

6 Ab iisdem præterea interrogati Præsides de duobus. Primò, An reliquæ Nationes se Concilio interfuturas suscepissent. Secundò, Quenam ipsorum ibi partes essent futuræ. Responsum ad primum, Italicos Episcopos partim iam adesse, partim se daturos in viam: oblatos Concilio à Polonia ac Romanorum Regibus Oratores suos, & plerosque Germaniæ Præsules vel iam accessisse, vel accessum meditari: de Gallis Episcopis nihil certi haberi, sed ut ipsi Legatis haud præsciis eò conuenerant, itidem de illis sperandum in horas: in Lusitania officia, ut par erat, à Nuntio minimè præteriti cum Rege, cuius Antistites simul cum Hispanis profecturos putandum: de Hispanis verò ceterisque Catholicarum Cæsaris ditiorum, superuacaneum loqui.

Ad alteram interrogationem dixere, Cæsareos Oratores loco Cæsaris interfuturos, cuius munus erat interesse tamquam defensorum ac primarium Ecclesiæ sanctæ aduocatum: Legatis verò cura futurum, palàm facere in omnibus, quantum Cæsaris eiusque Ministrorum pietati atque integritati considerent.

7 Enixè dein postulauit à Legatis Granuellanus, sibi liceret in maximo vrbs templo publicè verba facere, vbi Cæsaris absentiam excusaret; eiusque nomine solenniter ibi se sistere, functionemque legitimo testimonio consignare, quòd per ea solennia reliqui Principes imitationis ardorem conciperent.

Responsum à Legatis: Cum ea Synodus tamquam ætatis futuræ magistra celebraretur, nefas esse, à consuetudine præteritarum recedere; in quibus mos fuerat, uti publicæ preces ac ieiunia præmitterentur; postea verò, ut singulorum facultates ac iura in Cæribus perpenderentur, quorum vi ad Concilium accederent. Ceterum, si vellent, publicam fidem, quâ de ipsorum accessu ac procuratoris literis legitimè constaret, se libenter daturos.

8 Suavis rem gestam perperam edoctus, dum falsa quæ comminiscitur scribit, vera suppressit; sed profectò ex ignoratione, non ex fraude,

1543.
• Epistola
Legatorum
Tridentini ad
Farnesium,
9. Januarij
1543. quæ
cum alijs vic-
issim citan-
dis, à Legatis
Romanis, &
Româ ad
Legatos, tra-
dita fuit
ab Alexan-
dro Cernino
Sireto, cum
alijs scriptu-
ris, vt supra.

riæ
Trid.

1543.

fraude: si namque rescisset, suam historiam, lectorumque cogitationem haud iis fraudasset, ut qui certè quouis in dissidio inter Catholicos Principes ac Pontificem, interque ipsorum administratos triumphet. Narrat itaque, petentibus Oratoribus solennem aditum in Ædem maximam negarum à Legatis, ne Synodus per modicum Patrum numerum inchoaretur: at Granuellanum contra reposuisse, licere quidem id fieri, ubi à reformandis moribus inchoaretur. Prorsus aliter se res habuit: etenim neque Legati sibi persuaserant, ex eo Concilium apertum iri, quòd à se ibi solenniter Oratores exciperentur, ut in epistola memorata ad Karnesium scripserant; neque vir tantæ prudentiæ Granuellanus proposuisset, ut perpauci Germaniæ atque Italiæ Præsules in se reciperent perdifficillimum supra cetera humano generi opus, humani generis emendationem. Res igitur hoc pacto contigit.

* In Epistola Legatorum narratur.

Granuellanus ad improvisam repullam, contractâ fronte, turbatoque animo subiecit; Inde tum suam tum Cæsaris dignitatem læsum iri; indignum videri, non modò se, personam publicè gerentem Caroli V. Romanum Imperium, ac tam amplam præterea terrarum orbis partem possidentis, sed ceterorum Principum administratos, à publicis Pontificis Legatis, cuiusmodi ipsi erant, arcei non publicè audirentur. Ad minas etiam progressus est, ubi pergeret tam honesta negare, libello ad templi maximi valvas affixo, irruum se Concilium denunciaturum. Legati verò tenaces propositi, perbenignè tamen responderunt; Se numquam habuisse in animo illos publicè non excipere, sed quo deceret modo ac loco audiendos. Post multa inter ipsos conuenit, ut postridie manè in Aula Parisi Cardinalis, inter collegas antiquissimi, publicè mandata suæ legationis exponerent.

Ibi Latine perorauit Atrebatensis Antistes magnâ hominum frequentia, quos Oratores adduxerant. Oratio bili amarissimâ redidit in Gallia Regem, in quem tunc Cæsaris æmulatio non solum in iram, sed in acerbum odium degenerauerat. Huius autem bilis aliqua pariter guttula Pontifici aspersa est, cuius in ytrumque Principem æqualitas, commotis Cæsareorum animis inæqualitas, planeque iniquitas videbatur. Summa Concionis hæc fuit; Reuocare in memoriam officia atque itinera suscepta à Cæsare, quibus Concilium à Pontificibus impetraret, tamquam vnicum medicamentum ad Ecclesiæ vulnera curanda, toties à sacro Imperio imploratum: eius fructum quæri potissimum per exactam morum emendationem, à Pontifice sæpius oblatam ac promissam; eâ prætermis-

sã non modò cladibus præteritis non consuli, sed neque maiores impendentes cuitari posse, vti ex Germaniæ experientia Morono in præsentia Legato iudicare licebat. A Cæsare, ne quid omitteret quod in se erat, eò se destinatos, vt ipsius absentiam excusarent, moramque in suis Episcopis eodem mittendis, atque omnia adiumenta ad Concilij celebrationem ac prosperitatem subministrarent.

11 Multis opus non esse ad purgandam absentiam Cæsaris, tunc planè tam atrociter appetiti tot in locis, modisq; tam alienis (ne quid scèdus absque necessitate in eo Conuentu proferretur) ab omni diuino humanoque iure. Credere se, cunctis hominum ordinibus exploratissimum esse, tunc Cæsari bellum illatum, cum planè Concilium indictum. Quare ab ipsa sui tuendi, hostisque inuadentis repellendi necessitate suam causam huculenter agi, cur ipsemet Concilio non interesset. Etiam tum illum cogi ad communienda sua Regna aduersus armorum conatus, sibi Verè iam proximo minitanti, simul etiam ad cumulandas vires contra communem Christiani nominis hostem. Hanc grauissimam Cæsaris occupationem futuram satis fuisse cuilibet retinendo, ne ipsi molestiam inferret, præter inducias tam solemniter Nicææ firmatas sequestro Pontifice, & præter officia totius Imperij nomine Galliæ Regi adhibita, petentis, vt quando Christianorum populi neruis omnibus conspirabant ad Turcam Pannoniã deturbandum, vel copias mitteret, aliàs ab illo pro suppetis oblatas, vel certè in Christianorum locis nihil turbaret, cui petitioni prorsus opposita ab eo præstita.

12 Tum Oratorum cunctationem in ipsas iniurias belli reuicere, ne tabellariis quidem viam tutam permittentes. Quòd si periculosum erat iter terrestre, multò periculosius esse maritimum, etiam à Turcis obsessum. Haud licuisse Legatis indictæ Synodi auctoritati confidere: etenim cum fuisset vulgatum, eò Granuellanum destinatum, immisissas obuiam à Gallis viginti duas triremes, nouemque biremes Turcicas, vt hominem caperent. Vnde opus fuisse Oratoribus tardiùs iter facere, quò se validiore comitatu tuerentur.

Hinc palàm fieri, quem animum in eam Synodum gererent harum rerum auctores. Reuerà expectata etiam à Cæsare responsã Pontificis de quibusdam rebus, antequam Concilium inciperetur. Sed quamquam nondum fuissent reddita, vti necessarium putabatur, eum tamen noluisse cunctari ampliùs, quò minus sacrosanctum illud opus per suos Oratores promoueret, qui denuò pollicebantur promissam toties Cæsaris præsentiam, vbi Concilium sic institueretur, vt ab ea posset emolumentum capere ad Ecclesiæ bonum. Paratum

rati
Trid.

1543.

ratum esse Cæsarem è suis Regnis è Præsules mittere, quando cumque ipsi itinera tuta essent: id non accidisse post fractas inducias, violatis crudeliter armorum legibus, in ipsos, quos à militari violentia intactos seruare ius fasque erat. Denique ab ipsis producti mandata Cæsaris amplissima, quibus iuebantur quascumque illius partes explere, quæ ut Cæsaris, quæ ut Regis Catholici, quæ ut quouis alio iure ac nomine, ut Diuino afflante Spiritu tot miseris afflictæ Christianæ rei leuamentum daretur.

Post hæc mandatorum facultatumque libelli deprompti. Responsum à Legatis summâ tum in Cæsarem reuerentiâ, tum in Oratores humanitate. Mox utriusque ad differendum in interius conclave progressi. Cæsariani promissa confirmarunt; sequæ paratos exhibuerunt, vel ibi persistere, vel in Germaniam pergere ad sollicitandos Episcopos, pro eo ac Legatis satius videretur. Retulere pariter, eâ ipsâ nocte per cursorem delata plenissima mandata à Ferdinando Rege, sui loco Tridentinum Cardinalem ibi renuntiantem. Institerunt, ut à Pontifice Italicorum Præsulum ac Theologorum missio maturaretur, Galli que pariter stimulantur. Postremo querulis precibus efflagitarunt, iterari per Paulum officia pro Archiepiscopi Valentini libertate: nam neque beneuolentiam, neque dignitatem Cæsari permittere, Patru captiuitatem discrimenque negligere; neque bellandi rationem consueta Principum humanitate potentiam amulantium tractari, sed hostili odio iniuriarum acerbitate irritato: proinde nec petendæ gratiæ locum dari absque pudore, neque spem superesse, ut ab æmuli urbanitate viti quidquam concederetur.

Suauius, dum de his Oratoribus loquitur, prolabitur, ut iis accedit narratoribus qui Cæsarem ducem sequuntur. Dicit, Appetente anni exitu iussu à Cæsare Granuellanum adire Norimbergensem Conuentum, relicto Tridenti Mendoza. Sed reuera neuter eorum peruenit, nisi post annum elapsu. * Refert, Tridentinum Concilium à Pontifice solutum, antequam Cæsar in Italiam deuenisset; eum tamen euenerit post eorum Buxeti congressum: quod satis constat ex diplomate retardati Concilij, sub signato 6. Iulij, & ex Senatu Buxeti habito, ubi Cæsar interfuit 24. Iunij, quod ex eius actis patet.

At nostræ narrationis seriem prosequamur. * Deprehenduntur Legati, Granuellanum haud sincero animo in Concilij progressu ferri. Resciuerunt pariter, eundem in hæc verba prolapsu: Veriliter sibi videri peculiarem Germanicæ Nationis Synodum. Quod tamen arbitror ex arte prolatum, simulato linguæ lapsu, ut eius testimonium

* 8. Ianuarij, ut habetur in Commentariis citatis.

* Literæ Legatorum ad Farnesium 12. Ianuarij.

furtus ad Pontificem serperet, quò is permotus, acceptioribus Cæsari rationibus eius amicitiam quæreret; cum ceteroqui peculiaris Nationis Synodus æquè foret periculosa, & æquè iniusta vtrique Principi.

16 Granuellani Norimbergam petiere; Mendoza Tridenti perstitit. In Conuentu, Germani à Nuntio ad Concilium inuitati: illi gratis Pontifici actis eum rogarunt, vt inceptis insisteret. Vfus quoque Pontifex est, ad indicendum ibi & in Polonia Concilium, operâ Cubicularij sui, ex primaria apud Germanos nobilitate, qui proinde gratiorem facilioremque eam functionem redderet. Otho Truxesius is fuit, paulò post ab eo Purpurâ decoratus, cui vicissim splendore virtutum rerumque gestarum decorem addidit; quod suo tempore dicemus.

17 Protestantes Concilium seorsim postea repudiarunt, b adductis consuetis obstaculis, nimirum, Præsidere ibi Pontificem Romanum, & ex Episcopis illi obsequentibus esse constandum, ipsorum sectæ suspectis, tum quòd eam damnassent, tum quòd in iis controuersis iunctam cum suarum partium utilitate auctoritatem Iudicum habituri essent.

Hæc responsio à Rege Romanorum Catholicis communicata, sic ab iisdem reiecta: Præter vrbes merè Italicas, fuisse ad Concilij celebrationem propositas à Pontifice in Spirensi Conuentu Cameracum, aut Tridentum: hoc postremum à cunctis Imperij Ordinibus tunc electum acceptumque; Pontificem eius rei gratiâ illud ibi iam indixisse, eoque misisse Legatos, ac Norimbergensem Cœtum ea dere certiore fecisse, à quo & gratias pro rebus gestis, & preces pro gerendis acceperat. Decreta Concilij non à solo Romano Pontifice profectura, sed simul à cuiusvis Nationis Episcopis: quòd si omnes hi excludendi essent per exceptionem, ne partis simul ac Iudicis munus exercerent, nullum futurum huiusmodi controuersie Iudicem, qui pars etiam aliquo pacto non esset. Præterea Concilio interuenturos omnium Principum Oratores, qui numquam iniustus sanctionibus assensuri erant. Proinde par non esse, à veteri Ecclesiæ more recedere, quo factum est vt à Romano Pontifice Synodus Oecumenica conuocaretur.

Nihil tamen his omnibus Protestantes commoti, quippe rationibus haud intenti vt recta decernerent, sed solùm vt alios deciperent, vel certè vt decepti potius quàm iniqui viderentur.

18 Pontifex quod sperare sibi licebat adeptus est; videlicet, vt Germanis Catholicis actionum suarum ratio probaretur. Haud tamen

Pars I.

K k k

obti-

1543.

a Indictio Concilij à Truxesio habita apud Polonium Cracouie 15. Octobris 1541. & in tomo Instructionum ad Concilium Tridentin. in Archiu. Vatic.
b Literæ Verralli Nuntij in Germania, 4. Martij 1543.

ri. e
Trid.

1543. obtinuit, ut res eo tempore conficeretur; sed, quod alibi obferuimus, quantum promptus ad celebrandum Concilium animus Pauli sinceritatem ostendebat, tantum experimento cognita, propter bella inter Christianos, insuperabilis in eo difficultas, decretis prudentiam commendabat, quod rem ardente bello distulisset, quæ sine pacis commodo expediri non poterat.

Mendoza, gnarus Hispanos Episcopos haud accessuros, & aduersâ pariter ceterarum Nationum absentia, ne ibi frustra tempus tereret, aduersus quàm Legatis sponderat, Tridento confestim relicto, Venetias ad suam legationem regressus est: de quo Pontifex per Nuntium cum Cæsare questus est. Præsules etiam qui aduenerant, arbitrati se iam satis officio suo fecisse, nec citra emolumentum vniuersalis Ecclesiæ, esse sibi priuata dispendia, suarumque peculiarium sedium detrimenta toleranda, paulatim distulabant. Quare Pontifex, cum Bononiam peruenisset, Parisium Legatum, ut dictum est, ad se accersit, ac postea etiam Polum: cum illis in octo Purpuratorum Cœtu ad id conftrato consilium habuit, Satiusne foret semen illud Concilij Tridenti iactum, ibidem rouere, an illius usum commodiori tempestate reseruare. Visum est vniuersè, ad comprobandum Pontificis studium satis superque fuisse quod hucusque factum erat per tot inuitamenta, tot Nuntios pecuniarios, atque etiam per tres præclarissimos Legatos, septem ipsos menses Tridenti planè otiosos. Diuturniorem exilis illius Cœtus perseverantiam nihil tandem præstituram, nisi ut per eam apertius patefieret turpior Catholicorum contumacia, viliusque ab hæreticis habita auctoritas Pontificia. Minori proinde detrimento esse, Cœtum dimitti promissâ redintegratione, vbi Christiana membra ad coalescendum aptiora visa fuerint.

Voluit tamen Pontifex coràm ac ipsemet exponere commemoratas causas Cæsari: qui tamen cupientissimus ut Germanorum postulationibus satisfaceret, obtentâ saltem aliquâ Concilij vmbra, perspicuè tamen cognita rationum efficacitati nihil habuit quod opponeret.

Regressus itaque Bononiam Pontifex, diploma edidit, in quo seriem recensebat suorum conatum, curarum, ac laborum, quos ad cogendum Concilium adhibuerat: ea verò singula pariter & vniuersa vni aspectui admota non solum ad satisfaciendum, sed etiam ad excitandam admirationem cuiuscumque, quamuis seuro lectorum, plurimum valent: perinde ac experiri licebit cui ea lustrare libuerit, modò aciem intendat purgatam eâ maleuolentiâ, quæ in hoc quo-

* Epist. Farnesij ad Poggium, 14. Februarij 1543.

* 15. Maij 1543. ut in Actis Consistor.

quorundam speculorum pulcherrimas quasque facies in monstra 1543.
deformat.

Narratur postea, Carolum ac Franciscum affirmare, se prohibitos
ne Concilio adessent necessitate ditiones suas defendendi: Varia-
rum Prouinciarum Antistites in excusationem adducere, alios bel-
lorum obstacula, alios suspensionem ac discrimen itinerum: quo-
circà Legatos sextum supra mensem ibi moram inutilem traxisse,
non sine quadam Pontificis indignitate. Hinc à se rogatos senten-
tiam non solum binos Legatos Bononiæ accersitos, sed etiam per
litteras Moronum, qui Tridenti remanserat, atque omnes fere Præ-
sules qui iam conuenerant; atque ab omnibus censeret, Cum tot in
locis bellum inter maximos omnium Principes arderet, immine-
retque formidabilis Othomanni impetus tam Pannoniæ quam
Infero Italiæ mari, quæ ad sua tuenda singulos vocabant, præser-
tim, verò Pontificem ad Christiani generis Regiam custodiendam,
& ad quicquid posset virium opponendum, vt apud se statuerat, ad-
uersus tam immanem potentiam, rem ad aptiora tempora differen-
dam. Proinde ex Purpuratorum consensu tertium Legatum à se
reuocari, Episcopos absolui lege, tum qui aderant, ibi permanen-
di; tum qui aberant, eò veniendi; illumque Cœtum dimitti pro
suo Sediſque Apostolicæ arbitrato: polliceri denique, se statim ac
per temporis opportunitatem liceret, rem instauraturum ac pro-
moturum.

21. Adhuc Paulo apud Insuubres degente, * Turcica classis in mare
Tyrrenum traiecit, Polino, quem supra nominauimus, Galliæ Re-
gis ministro eam deducente; illatisque maximis cladibus oræ Nea-
politanae, nullâ tamen loci possessione retentâ, Terracinam urbem
Pontificiam accessit; inde nocte S. Petri celebritatem præeunte ad
ostia Tiberina commearus causâ descensionem fecit, incredibili
terrore inflicto, non solum ibi degentibus, sed etiam Romanis, qui
nullo muniti militari præsidio fugam meditabantur. Verum Lega-
tus Carpenſis euulgandum curauit, Polinum ad Pontificiam ditio-
nem appulsum misisse litteras ad Terracinæ Præsidentem, quibus vni-
uersæ ditioni Ecclesiasticæ securitatem spondebat, prædicabatque,
suum Regem, cuius nutu ea classis agebatur, non detrimento Sedi
Apostolicæ, sed præsidio futurum. Quare Turcæ, comparato ab in-
digenis per iustum pretium commeatu, & loco pretij redditis plu-
rimis captiuis in ora Neapolitana captis, post triduum Massiliam
versus pacificè vela fecerunt. Ex quo suspensionem Cæsariani præ se
tulere, quasi arguentes, eam Turcarum excursionem haud inuito

* Adrianus
lib. 4.
Belcarus
lib. 23. n. 43.

K k k 2

Ponti-

1543.

Pontifice contigisse. At id quidem potest suspicionem fucare, speciosam oculis vulgi, non veram in animum iniicere Cæsarianorum, qui satis intelligebant, nequaquam posse Pontificem non anxie perturbari quacumque tandem sibi datâ fide, dum sua cerneret inter immanes dentes voracis molossi, qui cupiditatis impotens, vel suis promissis, vel sociorum voluntati obsequi dedignatur.

Verior suspitionis tinea, quæ studiosos Cæsaris ardebat, erat nouum illud argumentum necessitudinis inter Pontificem & Gallum; qui, vt abstergeret aliquid ex ea macula contractâ cum Turca societatis, singulare studium ostendebat & Orthodoxæ Religionis tuendæ, & reuerentiæ in Principem exhibendæ. Atque in planè per id temporis è suis Regnis per Edicta seuerissima Lutheranam hæresim expulit, curauitque solenniter proscribendam à suis Academiis, vt & Suauis enarrare cogitur. Hac ratione studebat Franciscus Rex hominum oculis nocentiorum obtendere Cæsarem, qui solum de profanis ditionibus cum Turca contendebat, sed in Germania vsus hæresis dissimulabat, quod Protestantium vires sibi præstò essent: cum ipse contrâ infenso in illos animo profecto alienos à se reddere nihil laboraret. Quod si cum Turcis fœdus habebat, id ab eo sine detrimento Catholicæ Religionis agi, sed solum illorum armis aduersus suos hostes vt: vnde liquet, quamuis nonnumquam potentiæ cupiditas Principum adeo mentem seducat, vt ipsa partes agat consiliarij ipsorum conscientia assentantis; tamen hæc ipsa cura sese decipiendi, & quasi ante proborum conspectum se pariter specioso prætextu obtegendi efficit, vt inter ipsa mala etiam ingentia bona intermiscet: sicut è contrario nihil apud mortales nocentius, quàm impudens & effrons nequitia in eo qui Rempublicam moderatur.

Cæsar quoque, quod nemo aliquot ante annos credidisset, fecerit inuit cum Henrico Octauo, qui Cæsaris materteram repudiauera. Seu id contigerit, quia vt homines; ita iniuriæ suam habent iuuentam ac senectutem; adeoque recentiores, tamen si minores, plus habent virium ad ciendam iram, eamque à veteribus subtrahunt, quamuis maioribus: seu potius, quia timor potentior est animi commotio quàm ira; quippe qui ad propriam sui conseruationem rectè tendit, vnde inter pericula timoris frigore ira congelascit, & qui defensionem studet, negligit vltionem.

Henricus varias vxores duxerat, ac reiecerat, ex quarum vna, cuius Ioannæ Semeræ nomen, filius illi relictus fuerat in cunis, Odoardus dictus. Huic ille Coronam destinarat. Cùm autem diem obiisset.

Iaco.

Jacobus Quintus Scotiæ Rex, Romanæ Religionis fidelissimus propugnator, cui Regni heres supererat Maria, octo ante obitum dies suscepta ex Maria Lotharinga, Claudij Principis Guisij filia, nuptiis inter hanc & Odoardum Henricus b aspirabat, quibus integra Magnæ Britanniæ dominatio in sua sobole statueretur. Verum obstabat eius votis tum Regina puellæ parens, tum Betonius, à Paulo III. in Jacobi gratiam Purpurâ cohonestatus, tum alij Scotiæ Proceres, addicti Francisco Regi, qui optabat eam nuptui dari Delphino, suos inter liberos primo, uti postea euenit; illi quippe infantulæ à fortuna seruabatur corona in Gallia, securis in Anglia.

27 Henricus itaque Gallo indignatus, quâ ob coniunctionem illius cum Scoto sibi æmulo, contractam ex breui connubio Magdalene Francisci filiæ, sicut alibi significauimus; quâ ob Gallorum auxilia Scoto collata in bellis finium causâ postmodum exortis inter ipsum & Henricum, vehementius exarsit, ob ea officia quibus à Gallo Betonius aliique Scotorum Primarij fouebantur, ut obsisterent ne Regnum illud cum Anglicano coalesceret. Quapropter adiectâ iræ succensæ auaritate recuperandi Caroli viribus antiquum in Gallia dominatum, cuius solum titulum Reges Britanni retinebant, cum eo fœdus iunxit in Gallia Regem. Honestabatur à Casare hæc armorum societas, quasi ad eam necessariò traheretur, quò se communiret aduersus alteram multò perniciosiorem nomini Christiano, ab aduersario cum Othomanno contractam. Vnde per suum Romæ Oratorem petiit à Pontifice, ut secum contra Gallum arma coniungeret, vtriusque potestatis educto gladio; quandoquidem hic per instructam suppetiis suis Mahumetanorum classem dabat operam, ut Nicæa Sabaudo Principi eriperetur, cum summo rei Christianæ discrimine.

26 Quatuor à Paulo responsa. Primum: Illud ipsum à Rege contra Casarem postulatum, quippe cum Britanno confœderatum, quò sibi Gallia adimeretur: proinde quod iam alteri denegauerat, alteri concedi non posse.

Secundum: Si vires suas conuertisset in Gallos, eas subtracturum se fuisse & ab Italico litore, & à Pannonia, vbi reipsâ Turcicis opponebantur cum Austriacorum emolumento.

Tertium: Perinde hoc esse, ac Sedem Apostolicam in discrimen adduci amittendi Gallia Regem, uti Britannum amiserat.

Postremum: Cùm Pontifex mitem omnem operam Parentis sine fructu iam impendisset, velle Iudicis partes exercere, planeque dignoscere, cuius vitio pax distineretur, quæ tamquam vnica Pana-

1543.
a Belcarus
lib. 23.
num. 27.
b Vide Bzo-
uium an-
no 1543.
num. 43.

Belcarus
lib. 23. n. 52.

Totum ex-
stat in Epi-
stola Ducis
Albani ad
Farnesium,
Mediolano-
20. Augusti,
postea refe-
renda; & est
apud Bar-
theolios.

1543. cea cunctis Christianorum malis censebatur; & causâ cognitâ in reum censuris animaduertere.

Dux Albanus, Mediolani moderator, compertis hisce responsis, longissimam epistolam ad Farnesiũ Cardinalem conscripsit, ubi post commendatum Pauli III. studium, quo nec auro nec labori pepererat ad Christi ouile custodiendum, hortabatur, vt tanti Pontificum gloriam eâ postremâ fœderis appendice obsignaret; & quatuor obiecta Pontificis dissoluere nitetur. Mei non est argumenti, tene rem integram hic recensere. Duo solum considero. Alterum est, ubi obiecta quarto loco diluens, æquitatem Caroli defendit in decem Gallis Insubria, nullum ab eo proferri indicium Pontificis eam Farnesiis affectantis: atqui, si res ita fuisset, haud sanè licuisset Paulo post vnum mensem exprobrare Caroli Oratori, obstinatum Cæsaris animum Mediolani retinendi, esse pabulum incendij, ac que ob eam rem sacræ potestatis tela minitari. Alterum est, Albanum, dum vtriusque fœderis discrimen ostendit, affirmasse, Cæsarem fœdus cum Britanno solum tendere ad oppugnandos Gallos, adeoque Turcas ipsorum socios, non ad propugnandum hæreticum in Apostolicam Sedem: quin denuntiatum ab Henrico bellico Francisco Regi hoc ipso nomine, quod Gallus cum Mahometanis fœdus habuisset, aduersum quos ad Regem Ferdinandum quadraginta scutorum millia miserat. Nuper edicto cautum ab eodem, ne suis in Regnis de Pontifice obloqui liceret: ac sanè sperandum, per amicitiam Cæsaris, eiusque religiosa monita, ad eam mentis sanitatem Regem rediturum, ad quam post huiusmodi vesaniam rediit Henricus Secundus Alexandro Tertio sedente. Non tamen protulit defensionem, à Suauis Cæsari adscriptam; videlicet, probari Pontifici, Cæsarem in Pannonia vti suppeditis Protestantium Henrico deteriorum; hic enim obedientiam Ecclesie Capiti detrectabat, illi quamplurimis Fidei dogmatibus reluctabantur. Solum hac in re dixit Albanus, Franciscum Regem fœderatum esse cum Turcis, Britanno in Fide deterioribus, ad perniciem Catholicarum regionum. Ceterum, ea ratio à pari, quâ Pontifex capitur, quasi comprobaret simul improbaretque parem agendi modum pro diuersa voluntatis vtilitatisque conditione, vna est ex rationibus, quas frequenter Suauis affert aduersus Pontificum querelas in fœdera Christianorum cum infidelibus, tamquam adducta ab incusatis: estque homini in more positum, quæ nequiter comminiscitur, in linguas affingere vel spectabilium virorum, vel integri populi, ne fides abrogetur in sua; quemadmodum plane calumniatores,

niatores, cum literas mittunt ab illarum auctore minimè signatas, totius populi subscriptionem illis affingunt. Sed experto aurifice opus non est ad fucum deprehendendum illius bractæ, quâ Suavis inaurare studet huiusmodi fœderum turpitudinem. Haud prohibent (ecquis neget?) Pontifices in aliquo graui rei Christianæ periculo Catholicos opem ab hæreticis accipere; sed cum duplici cautione.

18. Prima est; Ne ipsis polliceantur pacificam libertatem exercendæ falsæ religionis, quippe Ecclesiæ perduellibus, cui per Baptismum subiecti fuerant: proinde, uti nefas est, fœdus habere cum alicuius Principis perduellibus, promissâ illis aduersus legitimum dominum defensione; itidem multoq̃ue magis nefarium est, fœdus iungere cum Ecclesiæ, ac Christi Principis vicem gerentis, perduellibus. Quapropter si Pontifices consentire Cæsari, auxiliis Protestantium aduersus Turcas uti; semper tamen dissentere, ut ad ea obtinenda securitas illis, ne temporaria quidem, indulgeretur à molestis, Religionis nomine infligendis, prout toties narrauimus.

19. Altera conditio est; Ne idcirco ipsis opitulentur, ut aliquâ Catholicorum regione potiantur: cum impietas, ne dum iniustitia sit, Christi Fideles sub illorum tyrannidem adigere, à quibus cogantur aut à vera Fide desciscere, aut saltem à Christi Vicario. Atque ex huius conditionis defectu Paulus III. fœdus inter Carolum & Henricum detestatus est, quòd vires Regi schismatico suppeditaret ad occupandas Galliæ Catholicas vrbes. Verùm accuratius consideranti eorum euentuum continuatam seriem, licebit agnoscere, quàm periculosum sit cum anguib; commercium. Rex Galliæ ex ea cum Turca societate nihil aliud sibi lucratus est, præter vituperationem perennem ab ipsis Gallis; & immaturam secundi filij mortem, in quo fortasse, si destinatas ad nuptias peruenisset, antiqua stirps Valesia permanfura fuisset, quæ postea in infelici superstitis filij progenie prorsus exaruit. Etenim, uti deinceps nostræ narrationes explicabunt, ex eo Turcicarum virium accitu, præcipitato Cæsare ad fœdus cum Britanno, non modò hi vnâ coniuncti Francisci terras depopulati sunt, sed ipsum ad pacificationem cum Cæsare, aliàs ab eo repudiatam, adegerunt. Dum verò eius fructum se decerpiturum sperabat ex condicto coniugio Caroli ipsius filij, Aurelianensis Ducis, cum Caroli seu filia seu nepte, desponso dotis gratiâ vel Belgio vel Mediolano; bellum Anglorum, quod adhuc feruescebat, induxit in Galliam promiscuam collumionem externæ militiæ, à quâ maior edita per morbum, quàm per ferrum strages, ^{* Adrianus lib. 5.}

conta-

1543.

contagiosâ tabe illic diffusâ, quæ non solum innumerabile vulgus popularium absorpsit, sed neque iuuentæ, neque Aula Regiæ parcens, memorato Aurelianensi Duci post vigesimum tertium ætatis annum vitam abripuit, Regi verò tot bellorum emolumenta, & firmiorem stirpis propagandæ spem in duplici posterorum germine.

Ex altera parte, si Carolus satius habuisset Mediolani Principatum Aurelianensi concedere, quàm societatem iungere cum adeo sibi infenso suæ matertæ contemptore; vel ille, vel certè illius successor breuî Principis Italici hauisset spiritus, abiecto Galliarum studio ob vicinæ potentia suspicionem, vt accidit Burgundia Ducibus: Cæsar verò Pannoniæ possessionem in sua familia retinisset, perdomitisque Protestantibus solidam Germanici Imperatoris potentiam sibi, suisque posteris asseruisset: ac denique inter se ac Franciscum Regem Britanniam diuisisset. Cum ex aduerso contingeret, vt rebelles Bataui, adiuti Britannorum potentia, sibi sedâ situque coniunctâ, Austriacorum abrupto iugo, inexpugnabilem formidabilemque libertatem stabiluerint in tot eximius Prouinciis Inferioris Germaniæ: ac præterea hinc diuturnum minimeque fortunatum bellum ad eas recuperandas, & inde grauissimū ac perarduum, maximeque laboriosum ad Mediolani Principatum tuendum, duæ quasi apertæ venæ fuerint in Austriacæ potentia corpore, vnde immensum Indiarum aurum, & Hispaniarum generosior sanguis effluxit. Quòd si fortè nimis est imbecilla hominum ratio ad discernenda euenta remota rerum sub conditione futurarum, certè damna reipsâ subsecuta palàm sunt; commoda verò ex opposito prouentura verò simillima videntur. Sed ad incepta regrediamur.

CAPVT V.

1544.

Farnesius Cardinalis denuò Legatus duos Principes adit ad componendam pacem. Conuentus Spirensis; eiusque Decreta de Religione.

EXistimauit Pontifex pacis negotium minimè deferendum, ignarus ei conficiendæ aliquando nihil deesse nisi sequestrum, in cuius gratiam Principes iam bello defessi, simulent gladium sibi è manibus extorqueri. Farnesium itaque ad id peragendum iterum delegauit, vt quanto res conficienda & in pretio & in desiderio esset, patefaceret eo misso, qui & sibi erat charissimus, & in Collegio supra ceteros eminebat.

* 21. No-
uembis
1543. in
Actis Con-
sistor.

Vigo.

Vigesima septima Nouembris in Senatu Crucem tradidit. Ibi vero Orator Cæsareus adfuit, protulitque exemplar interceptarum literarum ac mandatorum Francisci Regis ad Aurelianensem Ducem ipsius filium, quibus amicitia cum Lantgrauio Hassiæ petebatur, indicatâ propensione animi ad inducendâ Lutheri sectam in Luxemburgensem ditionem. Ac per ea nitebatur Orator animum Pontificis in Gallum succendere. Paulus in alium Senatum dilato super eare consilio, iussit à Parisio Cardinali ad eundem confessum referri constitutam à Carolo sanctionem in Hispania, Ecclesiastica libertati noxiam, seu quò per eam tacitam exprobrationem Cæsareorum reuonderet iactantiam, sui Principis obsequium in Ecclesiam celo extollenti, & tamquam debitam remunerationem exigentium societatem contra Gallum, qui eandem læserat, seu quò saltem Carolus, intentus ad Pontificem, uti postulabat, alienandum à Gallo, sanctionem Ecclesiæ perniciosam facilius expungeret. De Francisci literis, cum earum non autographum, sed exemplar produceretur, statutum est, ut Legatus seu Nuntius iuberetur Regem compellere, eiusque defensiones audire. Cæsaris sanctiones per plures Senatus expensæ, decretum est, ut irritæ declararentur. Sed retulit ad Senatores Pontifex, ad se accessisse Cæsareum Oratorem, professum ut irritas à se huiusmodi constitutiones agnosci; proinde spatium postulari, quosum Principem admoneret, ac sperari, eas per Cæsarem reuocandas. Quapropter spatium ad id concessum, dummodò res diu non protraheretur. Tandem in Senatu die 2. Aprilis diploma Pontificium aduersus illas decretum est.

Interea Legatus in Gallia elicuerat à Rege, quid tandem pacificationi concederet. Sed in Belgio Cæsarem comperit pacis confilia obstinatè reuicentem: vnde Pontificem commonuit, nullam pacis spem affulgere. Hic verò, recitatis in Senatu literis 8. Februarii, Purpuratis Patribus demandauit, ut de negotio deliberarent, cum apud se statuisset Iudicis partes assumere, ut indicauimus. Cæsaris neruis omnibus bello intentus, fixum habebat in animo, quacumque tandem ratione ad se Germanos vniuersè pertrahere. Ea propter ineunte anno 1544. Comitia Spira habuit supra morem frequentia, coeuntibus Septemuiris omnibus, & quamplurimis Principibus ac Delegatis; & quò per minorem contentionem, atque offensionem Pontificiorum, indulgentior esset Lutheranorum factioni, Wormatiæ, priusquam Spiram peruenit, Legatum dimisit. Hic caduceator accessit Francisci Regis nomine, tutumque accessum petiit eius Oratoribus ab eo destinatis, ut accusationes refelle-

1544.
* Omnia in
A. C. Confist.

* 5. Decembris.

* 7. Ianuarij
1544. vt in
A. C. Confistor.

* In A. C.
Confistor.
8. Octobris.

* Belcarus
lib. 23. n. 54.

Pars I.

LII

rent

ria
Trid.

1544.

rent in eo Conuentu, quibus à Cæsare se oneratum iri præroscēbat. Sed adductus à custodibus caduceator ad Cæsarem & Principes, ac Regiâ epistolâ à Granuellano acceptâ, quadriduum ille custoditus; ac postea cum iisdem custodibus, redditâ prius ipsi epistolâ sicut antea obsignatâ, deductus fuit Nanceium, non absque imminenti vitæ discrimine; ibique admonitus, nuntiis Francisci, hactenus tunc Imperij (quod Cæsar pro certo ponebat) iure gentium nullum accessum patere. Sed Regis Oratores curauerunt vt audirentur, eâ vti linguâ quæ custodias & Edicta non timet, nimirum typis editâ Oratione iam paratâ, quæ tota erat in excusando fœdere cum Orthomanno, quod suo Principi adscribebatur.

Inter Comitia Lutherani tantò se arrogantiores in postulando gerebant, quantò cupidiorum ipsorum conciliationis Cæsarem animaduertebant. Quare in decreto Conuentus ad diem 10. Iunii tandem expugnarunt Augustani Edicti suspensionem vsque ad Conciliū Oecumenicum, Christianum ac liberum in Germania celebrandum cum interuentu Cæsaris, nullâ Romani Pontificis habitâ mentione, vel certè vsque ad propriam Synodum Germanicæ Nationis. Quod si hæc haberi non possent, vsque ad nouum Conuentum autumno proximo, vel hieme congregandum; in quo viri docti vtriusque partis, de Cæsaris auctoritate decernerent quid obseruandum foret, donec Conciliū cogeretur. Interim verò imponebatur vtrique partium æqualis Religionis pax, per quam suspenderetur quæstionibus de direptis Ecclesiæ bonis; adiectis etiam multis clausulis, quibus Protestantes reddebantur idonei, vt in iudiciis Cæsareæ Cameræ assiderent, vnde prius arcebantur; Catholici verò adigebantur soluere vetera vectigalia Ecclesiis, tametsi per hæreticos occupatis. Permissum quoque, vt tam ex Catholicis quàm ex hæreticis eligerentur Iudimagistri, & concionatores, quibus stipendia præberentur vel ex bonis Ecclesiasticis, vel ex pios fidelium subsidis.

* Belcarius
lib. 2. n. 57.

Ferdinandum hic Septemuir Saxoniam Regem Romanorum agnouit; Cæsar verò pactum dotale inter Saxonem & Cliuientem Principem confirmauit, appositum connubio Septemuari cum Sibylla Cliuientis sorore, quâ pactione statuebatur, soboli virili Septemuari deuenturam ditionem auunculi, vbi absque maribus filiis hunc obire contingeret. Eleonoram præterea, Ferdinandi filiam, primo Saxonis filio sponddit. Sed vtrumque confectum à Carolo sub arcana conditione, quam ipse ac Septemuir Protestantes celauerant, vt prius inter Saxonem & Austriacos de Religione conueniret.

ret. Qua de causa matrimonium irritum cessit; & Eleonora postmodum Mantuano Principi nupsit. Obtinuit insuper Carolus, ut Daniæ Rex ab amicitia Regis Galliæ recederet; vniuersique Imperij Ordines in Conuentu declararent, se contra Gallum stare pro Cæsare.

Hoc Spirense Decretum ingentem molestiam ac timorem probris Catholicis ingessit, intuentibus non impunitatem solum æqualitatemque cunctis in rebus impertitam hæreticis; sed ipsa femina ex quibus oriturum noscebatur monstrum Religionis in Germania, compactæ ex solo Germanorum arbitratu, minimeque pendens à sensu communis Ecclesiæ, eiusque Capitis auctoritate. Supra ceteros verò Pontifex commotus est.

Quapropter ratus, nec in Carolo morbum aded leuem, qui leuioribus remediis curari posset, nec ingenij vim aded labefactatam, quæ acrioribus non posset erigi, liberis reprehensionibus ac seueris minis uti constituit. Re igitur ad Senatum delatâ, prius 4. Iunii, ac postea 30. Iulij, sancitum fuit, ne paterna officia omitterentur, in utroque Principe ad pacem cohortando; cum compertum esset, utrumque necessitatibus belli compulsus ad arripiendum quodcumque nactus esset telum, quamuis à Religione interdictum, & Ecclesiæ infestum. Itaque duo noui Legati decreti, periti, facundi, atque accepti Principibus quibus destinabantur, Moronus ad Cæsarem, & Grimanus ad Galliæ Regem. Præterea perlectum est Diploma ad Cæsarem, postea signatum ac missum à Pontifice 24. Augusti, cuius exemplum libet hîc adscribere, quippe religioso Pauli studio & Caroli pietati iuxta honorificum: studio quidem Pauli, cui tantum animi superesset vel in extrema senectute, erga præcelsum Imperatorem, ac præsertim tantæ in Italia potentiæ, adeoque sibi magis ac Farnesiorum genti formidandum, quorum fortuna in affinitate cum summo illo Principe contracta nitebatur: Caroli verò magnanimæ pietati, reuerenter excipientis, & obsequenter seruantis acerba illa mōnita à Christi Vicario sibi denuntiata. Vnde merito hæretici, ac præsertim Lutherus & Calvinus in furias acti, ob tam insigne ac memorabile Pontificiæ potestatis exemplum, aduersus eas literas fellis ac sulfuris eluuiōem in suis diris euomuerunt. Diplomatis autem sententia huiusmodi fuit.

In Actis
Consistor.

Vide Sleida-
num anno
1544. n. 7.
& 8.

CAPVT VI.

Diploma Pauli III. ad Carolum V. eum arguentis ob
Edictum Spirense.

Charissime Fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex Edicto Maiestatis tue acta Conuentus tui Spirensis cognouimus; de quibus cum nostram sententiam distimulare paternus noster amor erga te non patitur, tum vero officij & muneris à Deo nobis per Christum commendati ratio in cura Vniuersalis Ecclesie, ut apertis verbis te admonere compellit. Nec verò parum nos ad hoc mouet graue seueritatis Diuinae in Heli Sacerdotem exemplum, in quem liberos indulgentius tractantem, & ab eorum errata conuientem, exiit seuera illa Dei in hac verba sententia: Quia indigna nouerat agere filios suos, nec corripuit eos, idcirco (sicquit Deus) non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus usque in æternum. Hæc quidem Dei sententia fuit, quam statim liberorum primùm, deinde ipsius Heli repentina & violenta mors consecuta, hincq; posteritatis à Sacerdotio repulsa verbum Domini verum & ratum fecerunt.

Nos vero, Fili, cum à te indigna quedam decreta in Conuentu Spirensi ex ipsis actis animaduertimus, indigniora verò designata esse, & talia, quod si propositum exitum, quod Deus auertat, consequantur, non solum in certissimum anime salutis periculum adductura, sed Ecclesie paci & vnitati, cui super omnia studere debemus, maiorem quàm quâ hactenus laborarit, perturbationem sint allatura; nolimus sanè prætermittere, quantum à Deo nobis honore & amore Primogeniti commendatum, his nostris litteris de tanto tuo & Ecclesie periculo admoneremus. Quamquam quidem te non ut Heli filios admonendum duximus, quos deprauata voluntas, & consuetudo peccandi indociles propè ad rectam disciplinam reddiderant: sed te eum potius, qui multorum annorum cursu non abiit in consilium impiorum, quo maiorem in spem venimus, non frustrà nos admonitione paterni esse apud te vsuros. Omnia verò, Fili, in eo sunt, si ab vnitate Ecclesie te abduci non sinas, à consuetudine Maiorum tuorum, religiosissimorum Principum non recedas; sed eundem, ut debes, morem in omnibus, quæ ad Ecclesie disciplinam, ordinem, & instituta pertinent obserues, quem multos annos summa cum pietate animi tui significatione edidisti. Is verò est ceteri modi, ut quoties de his quæ ad Religionem pertinent disceptatur, ad Sedem Apostolicam iudicium referatur, nihil illà inconsultà statuatur. Tu vero nunc, Fili, cum vel de Concilio Generali, tamquam de remedio omnium opportunissimo afflictiis Ecclesie rebus, & ipsius in primis Germaniæ, metuentem facis; vel de Nationali, cuius etiam meministi, vel de futuro ad præ-

non Autumnum Imperiali Conuentu, in quo de Religione, ceterisq; rebus, que ad illam pertinent, tractare promittis, ita agis, ita statuis, vt suppressas eius nomen vbique, cui diuina & humana Iura, approbante tot seculorum consensu, supremam cum cogendi Concilia, tum statuendi de his, & ordinandi que ad Ecclesie vnitatem vtilitatemq; spectant, auctoritatem dederunt.

3 At verò neque hæc sola sunt, in quibus conquerimur, Ecclesia & Maiorum abs te morem, atque institutiones Diuinas minimè seruatas fuisse; sed alia præterea, & ea quidem non pauca peracti iam Conuentus decreta leguntur, que maximè & pietatem ledunt, & omnem legum ordinem confundunt. Nam, quod laicos de rebus spiritualibus iudicare vis posse, neque laicos modo, sed nullo discrimine laicos, & damnatarum hæresum assertores; quod de bonis Ecclesiasticis, & de eorum futuris controuersis statuis; quod eos, qui extra Ecclesiam sunt, & per Edictum tuum pridem damnati, honoribus pristinis in iudiciis ac tribunalibus restituis, atque hoc pro tua & Imperatoria potestate facis; minimè approbantibus ceteris, qui in antiqua & sancta obedientia perseverant: Quid tandem horum cum Diuinis institutionibus ac legibus, quibus perpetuò Ecclesia est gubernata, conuenit; Quæ omnem potius disciplinam, omnem ordinem, sine quo nullus hominum Cætus regi potest, ab Ecclesia prorsus tollunt? Hoc verò, quò magis ab omni relligiosa disciplina & consuetudine Maiorum sunt aliena, eò minùs Nobis persuadere possumus, è tuo ipsius sensu illa vniquam emanare potuisse; sed eandem pietatem animo tuo suppressam quidem ad tempus malorum consiliis, qui huic sanctæ Sedi sunt rebelles, putamus. Qui si à te impetrare non potuerunt, vt que contra eam facere volebant probares, saltem vt eiusmodi Edictis aliquam abalienati animi tui significationem dares, abs te contendisse, facile possumus iudicare. Id verò eos impetrasse tantò magis dolemus, quantò id tibi & Ecclesie, nisi citò ad te ipsum redeas, maiori damno & detrimenta fore, nobis maximè est persuasum.

4 Quod non possumus non in dies magis magisq; timere, quò attentius consideramus, quibuscumq; amicitiam inieris. Si enim, vt inquit Apostolus, corrumpunt bonos mores colloquia mala, quantò grauius, si quis cum malis conuincta consilia & fœdera habeat, hoc de eo timendum erit? Quamquam quidem non dubitamus, sub spe pietatis, vtilitatis, honoris, ad hæc eos te sollicitasse; sed nullum prorsus est tam malum consilium, quod non specioso aliquo eiusmodi nomine, quasi vestè pretiosâ se ornet. Tu verò, Fili, interroga potius Patrem tuum, & annuntiabit tibi, Maiores tuos, & dicent tibi: hi enim omnes vnâ voce te ad vnitatem Ecclesie, atque honorem & obedientiam huius sanctæ Sedis hortantur, atque iam pridem factis ipsis sunt hortati. Si verò sanctissimum quemque, & in diuinis Legibus peritissimum

consules, grauisimas in eo diuina ire vindictas proferent, qui quatuordecim de causa, quacumque pietatis specie adducti, summi Sacerdotis munera sibi sumere voluerunt: est vero ea maxima, quam rebelles adducere soleant, cum Principes eius Cathedram ascendunt, atque ut ius & auctoritatem capessendi causas Religionis & indicandi sibi assumant, hortantur. Sacerdotum enim negligentia pro stimulo ad impellendum eos vtuntur, vt Ecclesiam in componendis Religionis controuersis, & in ordinandis Ecclesiis, in se suscipiant. Quis enim hoc factum non dignum summa laude iudicet? Nemo quidem, si factum tantum respiciatur: sed vt ex domo bene constituta, in qua diuisa officia & munera non licet vnicique pro suo arbitrio omnia exercere, etiamsi singula in suo genere sint preclara: quod quiescant, quamuis bono id animo faciant, à patre tamen familias merito reprehenduntur; quippe qui suo intempestiuo zelo, quod pulcherrimum est in domo, nempe ipsum ordinem, sine quo nulla domus diuini stare potest, quantum quidem in ipsis est, tollunt, & prudentie eius, qui illum instituit, summam iniuriam faciunt. Sic prorsus in Ecclesia Christi, que est Domus Dei, in qua omnia munera sunt dispersita, & singula singulis ita distributa, vt inferiores superiorum officiis non fungantur, eo minus licet ordinem perturbare, quo maiori prudentia est ordinata Ecclesia, quam de villa domo cogitari possit: estq; ea semper grauisima in Dei prudentiam ac sapientiam iniuria. At non omnes hæc vident. Sed nec te etiam satis adhuc videtur arbitramur, Cæsar, quantum iniuria inferas Diuine Prouidentie in hac Domus Dei, in qua supremum munus Sacerdotibus est commendatum, cum horum tibi partes & honorem sumis. Nec verò vidit Oza, cum honoris causa Arcam Dei curru bouum vectam prosequens, illis calcitrantibus manu adiuuata, dum ruinam timet, sustentare voluit. Quis verò hominum hoc factum improbare ausus esset? Vel quis non potius illud summopere laudaret, quod Sacerdotibus absentibus in presenti periculo ruine ipsius Arca, quam bos lapsus, vt inquit Scriptura, iam inclinauerat, manum vt eam sustineret adiuuauerit? Nemo quidem hoc non vt piè factum laudasset, nisi seueritas vindictæ minimè id sibi gratum fuisse Deus ostendisset, cuius quidem vultu Ozam statim à vita sustulit, nullam aliam ob causam (Scripturâ testante) nisi quia temerè quod ad Sacerdotum & Leuitarum officium pertinebat, implere ipse ausus esset. Tantum verò peccatum in hoc facto fuisse quis equam cogitasset? Sed ex hoc exemplo Deus nos admonere voluit, ne in eandem Diuine ire laqueum incidamus. De qua nunc, Fili, te admonere volumus, ne fallacibus illorum persuasionibus adductus, qui in ore semper habent reformationem Ecclesie, in tanto non bouem, sed Sacerdotum quasi laiciuentium cætu, quorum illa humeris sustentatur, tu manus temerè adiuueas.

6 *Est enim hoc Sacerdotum Dei munus atque officium. In eundem verò laqueum inciderunt Dathan & Abiron, atque Core, qui agrè ferentes, in sancto populo unum præ ceteris dignitate summi Sacerdotis fulgere, se tam Moysi quam Aaroni opposuere, cum dicerent: Sufficit vobis quòd omnis multitudo Sanctorum est, & in ipsis est Dominus: quid eleuamini super populum? Licet verò hæc verba contra ambos dicta videantur, tamen Moysi interprete didicimus, omnis eorum indignationis causam summum Sacerdotiam Aaroni fuisse: non enim ubi omnis multitudo est sancta, virum aliquem eminere dignitate æquum esse censebant. Quàm verò grauiter hæc res displicerit Deo, insigne in eos Diuini iudicij & seueritatis exemplum ostendit, quos terra dehiscens unà cum vniuersa suppellectili & omnibus bonis viuos absorpsit.*

Hæc verò vetera nunc recito, quia (vt inquit Apostolus) in figura contingebat illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines secularum deuenerunt: vt discant omnes, si in Sacerdotio, quod deseruiebat Tabernaculo & umbra, quodq; unà cum Tabernaculo abolendum Diuina Prouidentia statuerat, tantam curam Deus ostenderit, vt ne minimam quidem in eo mutationem ab humano ingenio inultam permiserit; quando maior reuerentia tribuenda sit illis Sacerdotibus, qui non amplius seruiunt typo & umbrae abolendæ, sed ipsi verò Tabernaculo, quod numquam transferitur? quantòve minus de mutatione vel minime ordinationis, quæ ad eos pertinet, cogitare debeant? quantò denique grauius, & magis intolerabili superbiâ putabimus eos in Diuinam Prouidentiam peccare, qui vel hanc confundere, ad se transferre postulant, vel alio modo de illa statuere volunt, quàm longa Ecclesiæ consuetudo, fundata in testimonijs Scripturarum, promittit & declarat?

7 *Quocumque verò modo, quacumque specie pietatis hæc preposita tententur, radicem quidem mali superbiam, Deo semper odiosam esse non est dubium. Id quod maximè declarat Ozia Regis exemplum, in quo simul & radicem huius mali, & grauem illius vindictam Scriptura nobis exprimit. Hic autem Rex aliàs laudatissimus, idq; testimonio Scripturæ, in hoc tantum superbiæ arguitur, quòd incensum ad Altare Thymiamatis adolere voluerit. Quis verò hanc voluntatem non piam potius, quàm superbam iudicasset? Sed Spiritus Dei in Scriptura, cum ad huius facti narrationem peruenit, Eleuatum, inquit, est cor Ozia. In quo verò eleuatum? nempe quòd alieno ministerio fungi voluit, de quo postquam à Sacerdotibus admonitus, nec illis parauisset, statim à Deo leprâ est percussus. Hæc verò nunc, Charissime Fili, recensemus, vt intelligas, si superbum fuit Ozia factum in adolendo incenso super Altare Thymiamatis, quantò superbius sit, hoc tantum adolere incensum super Altare Corporis Christi, ceteraq; quæ Religionem ipsam*

Trid.

1544.

ipsam comitantur persequi? Quid autem? an non putas, hoc incensum esse coram Deo, leges de Religione sancire? Est quidem incensum, id est, omnino Deo gratissimum (nullum enim odorem tibi persuade Deum gratius suscipere) sed non est tuum munus illud, Imperator: est Sacerdotum Domini, est nostrum in primis, quibus Deus potestatem ligandi & solvendi dedit. Vnde vero in quam tu partem templi intres, cum hodie tibi ministerium sumis, non quidem in atrium, aut in Sancta, ut Ozias: non enim tantum Sanctam est hoc factum, sed Sanctissimum. Cum ergo prudentiâ tuâ huc tu penetras, in Domum Domini tu penetras, & in Sancta Sanctorum, atque ipsum Corpus Christi penetras, eius officium tibi arrogans. Nec te excusat, quod factum sit factum, vel quod non perpetuas, sed ad tempus, hoc est, usque ad futurum Concilium duraturas leges laturum te esse dicas: ut enim id proprium sit; tamen in eo, cui Deus hoc ministerium non dedit, maxime est impium. Sumis enim tibi eam personam, quæ propria est Dei, cui solum de sacerdotibus iudicium relinquitur, quam ne ad tempus quidem cuiquam sumere licet. Dei enim vox est ad malos Sacerdotes: Ego ipse, inquit, super Pastores requiram gregem meum de manu illorum: quod ut suo tempore penitus facturus est Deus: ita si quis interim quasi de manu eius præripere tentaverit, is semper pro tali ausu gravissimas pœnas dedit. Veluti contra nullo unquam seculo intermisit certis quibusdam signis testari, illos moribus gratius tum interius tum exterius, & omni genere bonorum dignos esse, qui augendo & ornando Sacerdotum genus, Ecclesiæ suæ unitatem, & Principem Sedem auxilio & gratiâ fovérunt, ut in Constantino Magno, in Theodosio, in Carolo Magno accidisse videmus, quibus nulli unquam Christiani Imperatores vel divinis gratiis, vel victoriis illustriores fuerunt. Contra vero Deus eos, qui Sacerdotibus resistere, non solum passus est in omne genus turpitudinis labi; sed sæpe & insignibus quibusdam pœnis in retributionem Divinæ iræ suæ castigavit. Nec vero nunc de illis loquimur, qui Ecclesiæ nascentem adhuc extinguere sunt conati, Neronibus, Domitianis, & eiusdem generis reliquis; sed de iis, qui illam persecuti sunt iam adultæ ætate, incipientem in Principes auctoritatem sui muneris exercere, postquam constituta iam & confirmata est Petri Sedes in oculis omnium Principum. Qui vero huius auctoritati resistere, à Deo sic castigatos constat, ut manifeste appareat, quam grata sit ac semper fuerit Deo huius Sedis obedientia; contra autem, quam ingrata & odiosa in eandem inobedientia.

In primis cum ex Imperatoribus, qui in apertam defectionem & contemptum huius sanctæ Sedis erupit, legimus fuisse Anastasium Primum; quem à Gelasio Pontifice Romano admonitum, ne Acacii Episcopi Constantinopolitani, à Sede Apostolica damnati, partes fovéret; cum nec monitis eius parvisset, & Hormisdæ eiusdem successoris Legatos, ad eum ea de causa missos,

ut a communione cum hæreticis desisteret, contemptim primùm auditos, contumeliosius dimississet, Diuina tandem ira fulmine è vita sustulit. Sequuntur huius impietatis successores, sed per interna, multi alij Imperatores, quales fuerit Mauritijs, Constans Secundus, Iustinianus Constantini Pogonati filius, Philippus, Leo. Sed hos numerare longum esset, qui diuerso quidem genere mortis, sed omnes aut violento, aut ignominioso, spoliati antea Imperio & omni dignitate, perierunt; ut manifestè appareat in eis vltix inobedientia vindicta diuina. Quæ series vsque ad Henricum illum perducisset, qui cum grauissimè Sedem Apostolicam vexasset, tandem cum à suo filio captum Leodij vltio diuina in carcere mori fecit: iustissimam quidem inobedientia panam ab ipso repetens, ut à filio castigaretur, qui eum, quem patris loco Diuina ei Prouidentia in Ecclesia constituerat, tot modis vexauerat, eiusq; auctoritatem neglexerat. Id quod & de Frederico Secundo dici potest, nisi quod à infeliciori mortis genere est sublatus, qui filio suo, ipso carnisficis munere fungente, strangulatus interijt. Tametsi Deus non semper hoc modo rebelles castigare soleat, quandoquidem nonnullos sic desiderijs suis sui permittat, ut quod ad externam castigationem attinet, impudè peccare, & in magna rerum omnium affluentia quasi felices viuere videantur: id è ratione factum à Diuina Prouidentia sancti Patres pie existimarunt, ne si omnes hi impij castigarentur, nullum aliud tribunal Diuina Iustitiæ reliquum esse homines iudicarent. Quosdam ergo hic in aliorum exemplum Deus, ut iustus agnoscat, aperte castigat: quosdam verò dum hic castigare dissimulat, ad Tribunal suum futurum seuerius iudicandos reseruat: nullum verò peccatum impunitum dimittit Diuina Iustitia. Ea autem omnium est grauissima castigatio, cum ij, qui Deum grauissimè offendunt, impudè id se facere existimant: omnes enim tales cacitate mentis sunt percussi, & in passionibus, ignominias, ac in reprobum sensum traditi, quæ ceu propria impiorum flagella Apostolus numerat. Cum autem hæc omnibus impijs sint communia, tum verò maxime illorum propria, qui suam impietatem in oppugnanda principe Sede, & in Ecclesiæ vnitatis scindenda exercere. Hoc quidem in quibusdam animaduertimus, qui quo pluribus, dum sanctam erga illam obedientiam seruauerunt, virtutibus splendere sunt visi, eo magis post impiam ab eo defectionem in prodigiosas animi passionibus, auaritiæ, libidinis, & crudelitatis fuerunt traditi: id quod Anastasio, de quo supra mentionem fecimus, euenisse historia narrat. Similibus verò exemplis in hac nostra atate vrinam quidem caueremus! Nec verò in singulos tantum homines hæc vltio Diuina, castigans eorum inobedientiam erga hanc principem Sedem, est pernegata, sed in Nationes etiam & Prouincias, in quibus videmus, cum grauissimè omnium ij sint castigati, qui Christum Dominum habere recusant, proximum miseriæ locum eos sortitos esse, qui Vicarij Christi auctoritati

1544.

tati resistere. Duae verò Nationes à Deo in primis castigatas atque afflictas videmus, quæ olim florentissima fuere: quarum una pertinax in regando Christo permansit; altera aliquamdiu cum Vicario eius pro ceteris omnibus contendit. Illa est Iudeorum, quæ nulla maiori miseria oppressa est; hæc verò Græcorum, quæ proximè ad miseriam Iudeorum accessit, quæ proximè ad impietatem accesserat. Quare, si Christus ipse in ceteris Imperatoribus, Regibus, Populis & Nationibus numquam inultam tulit Vicarii sui spectam auctoritatem, eam interim perpetuam successione conservatam; si tam seueris iudiciis eorum inobedientiam castigando, odiosos sibi semper fuisse huiusmodi conatus ostendit: quanto in te, Caesar, si (quod Deus auertat) hæc oppugnares, cum apud Deum tum apud homines hoc odiosius iudicaretur, qui ex illis Imperatoribus originem ducis, qui non plus honoris Sædi Apostolice detulerunt, quam ipsi ab ea receperint? At neque hæc, charissime Pater, scribimus, quasi illo modo nobis persuadere possimus, huiusmodi te consilium in animo rata & confirmata habere: sed ut amans pater saluis filij & honoris, ac de utroque sollicitus, simul atque Edictum ipsius Spirensis Concilii vidimus, te admonendum duximus, eò quidem grauius, quo magis exploratum periculum in quo versaris habemus. Denique, si pluribus dissuasimus, ne in disceptatione super his, quæ ad Religionem pertinent componendis, tibi vel auctoritatem sumeres, non ob id scripsimus, quod disceptationi componi non maxime optaremus, qui (teste nostrâ conscientia) ut hoc rite fieret, vitam & sanguinem libenter effunderemus: sed ut exemplis tantæ Diuina Scriptura, tum ex Ecclesiasticis historiis citatis te admoneremus, ut quod ad tuum ministerium non pertinet, ipse tibi arrogares, & pro tua & Imperatoria Maestate iuberet; sed potius Constantini Magni, serui Dei proximi ac felicissimi Imperatoris exempla te hortaremur: quod tantam facimus, ut eos suo Iudici, & suis Iudicibus iudicandos & corrigendos reliquas. Ille verò, cum rogatus esset ab ipsis Sacerdotibus, ut in eorum disceptationibus se Iudicem præberet, prorsus recusauit. Cuius verba in hanc sententiam ab historiarum Scriptoribus, qui adfuerunt, citantur: Deus vos constituit Sacerdotes, & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi; & ideo à vobis rectè iudicamur: vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra iurgia, quæcumque sint, ad illud Diuinum referentur examen. Hæc ille Magnus non tam Imperio, quod erat maximum, quam pietate & ceteris virtutibus, dixit: cui te, Caesar, in omnibus persimile esse cupimus, & optamus. Quod verò præ te fers studium & desiderium, ut componantur controversiæ in Religione, & ut aliqua disciplina morum in vniuersa Ecclesia renouetur, te in hoc quidem magnoperè laudamus, & abs te petimus, ut in hoc operum tuam præbeas ei cui Deus curam huius ministerij commisit. Ut enim te tam

quam Caput in rebus huiusmodi tractandis minimè ferendum censemus; ita
 iamquam brachij accommodatissimi tuam inprimis opem desideramus. Hoc
 verò nostrum desiderium fecit, ut ad minimam quamque spem cogendi Con-
 cily Oecumenici, non solum nos semper promptos præbuerimus ad illud indi-
 cendum, sed ubi vel minima spei scintilla eluxerit cogi posse, eò statim Le-
 gatos miserimus: quemadmodum ultimo loco etiam fecimus, quamquam
 non cum eo fructu, quem assidue optamus. Sed maluimus sanè omnia tenta-
 re, quàm vel minima occasione deesse, quam à Diuina bonitate semper expe-
 ctamus. Cum autem vniuersalis Ecclesiæ utilitatis causâ Concilium fieri
 summopere cupimus, tum verò præcipue illius inclytæ nationis Germanica,
 quæ iam pridem discordiis in his, quæ ad Religionem pertinent, plurimam
 vexata dissidet, cuius salutem (ut tua etiam Maiestas fatetur) commodissi-
 15 me per Generale Concilium opitulari Nos posse semper sperauimus. Horum au-
 tem consiliis, qui iam ab hac Sede sunt damnati, te usum esse quòd nunc con-
 querimur; non ob id quidem conquerimur, quòd semper hos remotos à tua
 amicitia esse cupiamus, aut id queramus, quia semel damnati sint, ut sem-
 per damnati maneant. Testis enim Nobis est Deus, quòd nihil magis in vo-
 tis habeamus, quàm ut oues perditas ad Dominicum ouilem reducamus; & ut
 illam nobilem Prouinciam vniuersam in Fide & Religione, cum Capite &
 reliquo corpore in omni amore atque amicitia coniunctam videamus, idq;
 ob eas quas diximus causas. Sed tu nunc, dum ij in discordiis cum Capite &
 reliquo corpore manent (de iis qui tales sunt loquimur) dum extra Eccle-
 siam sunt per Edictum etiam tuum damnati, eorum amicitiam pluris quàm
 par est facis, dum indulgentius eos tractas; cum hac tua indulgentia, &
 præteritorum Edictorum declarationes separatim à te factæ, non solum hac-
 tenus illis non profuerint ut ad saniores mentes redirent, sed potius, quòd
 re ipsâ compertum est, occasionem dederint, ut insolentiores sint facti, & ad
 occupanda vicinorum bona animosiores, dissidium certè ipsum magis hoc mo-
 16 do fouere, quàm tollere videris. Sed hos quia ad meliorem formam non iis
 quidem viis, alienis ab omni more & consuetudine maiorum, atque ab ipso
 iure Diuino, sed per Generale Concilium optimè perducì potuisse semper in
 Domino sperauimus, & nunc etiam speramus; ideo nos plus illius Prouinciæ
 commodis quàm illius alterius consulentes, ad Germaniæ fores Tridentum
 usque Legatos nostros misimus: sed vocauimus, & non erat qui audiret;
 venimus, & nõ erat vir. Verum nec propterea desistimus, sed adhuc vocamus
 & clamamus ad te, & ad ceteros Principes. Clamamus verò cum Propheta Da-
 uide: Venite, ploremus coram Domino. Nec enim aptius principium Con-
 cily esse poterit. Et cum Daniele: Oro pro peccatis meis & populi: accu-
 so, confiteor, obsecro: Domine, peccauimus, iniquitatem fecimus, &
 impie egimus, & recessimus: nobis confusio faciei, Regibus nostris,

M m 2 Prin-

1544.

Principibus & patribus nostris, quia peccauimus: tibi autem Domine misericordia est, & propitiatio. Ad tale ergo Conciliū te vocamus, in quo Angelos ipsos assessores habere speramus: qui si super vno peccatore penitentiam agente gaudent; quanto magis super vniuersa Ecclesia, cuius ipsi pars sunt, ad penitentiam congregata gaudebunt? Huc accedit, quod saluti Christiani populi ab imminente potentissimo & perpetuo Christiani nominis hoste, Turcarum tyranno, quo pacto, nisi per Christianorum coniuncta in Fide & charitate auxilia consuli possit, non videmus. Quare sterne viam, dilecti Fili, ad tale Conciliū: hoc enim tui muneris proprium erit. Sternerem, si vel pacem reddas, quantum in te est, Christiano populo, tantopere ab omnibus expectam; vel saltem arma cohibeas, dum Ecclesia in Concilio congregari possit, vbi aequius est quam per vim vestras disceptationes decedi. Hoc verò tu, & ceteri Christiani Principes, quos etiam atque etiam de eadem hac re admonebimus, praesertim verò eum quocum bellum geris, faciatis. Iam Conciliū adest: iam pridem enim indictum est; neque vix abruptum est, etsi bellorum causā in commodius tempus dilatum. Itaque huc, charissime Fili, incumbere, & hanc letitiam primum Populo Christiano, qui iam pridem intestinis bellis est attritus, reddere: deinde verò Nobis, qui te nihil charius in terris nos habere iudicamus, qui primogeniti apud nos locum in amore tenes; idē, specimen diuinæ in te virtutis praebe, ut non modo Patrem te pie monentem non auerferis, quod faciunt ij quos Deus in pugnum abdicationis suis desiderijs tradit; sed ut eundem ad te tamquam Deum iubente tali tempore missum, qui labantem sustineat, & magno animi salutis periculo liberet, omni pietate amplexeris, eius vocem libenter audias, monitis obtemperes. Satis verò obtemperabis, si cum te à semita sancta, ut appellat Prophetā, quae eadem est regia via Maiorum tuorum religiosiorum Principum, humana consilia ut hominem deflectere potuerit, huiusmodi, de ea qualis sit admonitus, Diuinam indolem proferens redcas, ac peccata in animum inducas, nullum ut in iis, quae ad Religionem pertinent, tibi ius & auctoritatem vindices: Si Diuinam institutionem, & Ecclesiae consuetudinem sequens, ab ipsis Conuentibus Imperialibus, à quibus absunt quae auctoritatem de eiusmodi rebus cognoscendi habent, omnes de Sacerdotibus atque de Religione disceptationes prorsus excludas, & ad eorum proprium tribunal reicias: Si de bonis Ecclesiasticis, quorum iudicium ab ipsa Domino, cui sunt conseruata, Sacerdotibus relinquatur, & commendetur, & ipsi nihil statuas; & sepositis armis aut studeas paci, aut si aliter pax conciliari non potest, Concilio Generali indicandi de iis, quae tam perniciose bella in Populo Christiano tam diu alunt, potestatem facias: Si denique ea quae per misericordiam indulgentiam rebellibus huic sanctae Sedi, & contumacibus concessisti, ipse rescindas, ac tollas. Haec enim, charissime Fili, cum ita sint, quae tuam

ipsum animam in magnum salutis periculum adducant, & Ecclesia pacem magis magisque perturbent, facile videre potes, nisi per te quamprimum his malis remedium adhibeatur (quod te facturum speramus) in quas angustias sis nos compulsurus: ut aut officio & muneri nobis à Deo per eius Filium dato deesse cogamur, cum maximo detrimento; aut iterum seuerius agere, quam vel consuendo nostra, vel natura, vel voluntas ferant. Quamquam officio quidem deesse in tanto discrimine non debemus prorsus, nec volumus, quantum per eius gratiam, cuius vices licet indigni in terris gerimus, de nobis polliceri possimus. Insidet enim in animo, & ob oculos nobis obuersatur illud idem, de quo principio diximus, Diuina seueritatis in Heli Sacerdotem exemplum: quem non ob id quidem damnatum legimus, quod in filiis corripiendis prorsus abstinuerit; corripuisse enim eos satis constat ex Scriptura: sed quod in corripiendo, ut inquit D. Hieronymus, lenitate patris, non auctoritate Pontificis agebat. Nos lenitate patris integris propè alibi rebus vsi sumus, quibus ex Edicti forma transactis (quod Deus auctat) in Heli exemplo satis vides, in quam nos necessitatem sis adducturus. Quare tecum considera, Caesar, quid te magis deceat, quid ad tuum in primis officium erga Deum & Ecclesiam magis pertineat, quid honori & rebus tuis magis expediat: An ut brachium nostra seueritati in iis, que ad unitatem Ecclesia pertinent, prebeas; an potius illis faueas, qui hanc semel ruptam in plures adhuc partes scindere miserabiliter laborant & optant. Deus pacis, pro immensa misericordia sua tuam Maiestatem ab iniquorum consiliis liberet, ac pacis consilia in tuo corde confirmet, ut vnanimis vno ore honorificemus Deum Patrem per Iesum Christum, cui cum Sancto Spiritu sit honor per aeterna secula, Amen. Datum Roma apud S. Marcum, XXIV. Augusti M. D. XLIV.

19 Quamquam Suavis huius Diplomatis summam satis fideliter referat, tamen duo hinc eius errata, quam plurimis abdita, in aliis argumentis palam faciunt, ab eo sæpè rerum monumenta vsurpata fuisse oculis aliorum, qui partim imperitiã, partim incuriã identidem hominem decepere. Primus lapsus spectat ad subscriptionis diem, quam 23. Augusti postam ait, cum 24. fuerit. Alter ad narrationem, quã dicit, conquestum Pontificem fuisse, à Cæsare idiotis permissum Religionis iudicium: quod neque cogitauit Cæsar, neque Pontifex suspicatus est. Questus fuit, ut supra relatum, ab eo non idiotas, sed laicos admissos.

20 Hoc Diploma non nisi maturo consilio, & accurato examine conscriptum. Legi egomet mandata à Purpuratorum Cœtu ei tradita, qui Pontifici ab Epistolis erat, post recitatam in Senatu summam Spirensis Decreti; quibus mandatis continentur singula ca-

* In Bibliotheca Vaticana, in libro, cui titulus, *Varia.*

1544- pita in Diplomate postea exposita; imponiturque, de duobus generatim rationem habendam. Alterum, ut charitas simul ac propensio pro se geratur in expetendo Caroli bono; simul etiam efficacia, & animorum constantia, in offensione Dei Sedisque Apostolicæ minimè toleranda. Alterum, ut ea scribendi forma adhiberetur, quæ Casarem in responsione cogeret aperire, quid in animo haberet sibi in futuro Conuentu gerendum. Quin conscriptum comperio alterum literarum exemplar minacius & acerbius, quod postea prudenti consilio temperatum. Quippe animaduersum, ubi Sacerdotes adacti conscientia in summum aliquem Principem accris inuehuntur, cautionem esse vel maximè religiosam, si sese intra fines solius necessitatis cohibeant; ita ut is deprehendere neutiquam possit vel in immodico ardore iram laruatam pietate, vel in modica reuerentia affectatam ostentationem potestatis pro obseruantia ineluctabilis obligationis. Secus enim ea Sacerdotum increpatione haud reuerenter excipitur tamquam religiosa; sed odio habetur tamquam commotio, ac tandem conculcatur tamquam elatio.

CAPVT VII.

Memoratum Diploma breuiter expensum. Pax inter Casarem et Gallie Regem. Iterumque à Pontifice indictum Concilium.

HOc Diploma perlatum est ad Casarem à Dauide Oedatio Brixienti, qui Paulo à Cubiculis. Eidem etiam à Casare responsio reddita per grauem simul ac remissam dicendi formam, negatis generatim accusationibus, sed omisâ molestâ ac libricâ ipsarum agitatione. Quod non prius nobis compertum, quam per hos postremos menses alterius Davidis eiusdem familiae operâ, qui & Commentarios etiam communicauit. Responsio itaque Hispanicè scripta huiusmodi fuit: *Casarem, habitâ ratione maximi grauisimiq; momenti verborum ac rerum, quæ in memorato Diplomate continebantur, tantæq; iacturæ periculi, cui auctoritas dignitasq; Casarea, ac sui nominis existimatio exponebatur, reponere, se ad omnia responsurum in tempore, opportunitate, ac loco, quò tunc declararet, ostenderet, admodum serio, se nec fuisse, nec præbuisse occasionem ullam incommodis qua contigerant Christiane Reipublice; quin impendisse semper omnem operam, tam in se quam in ceteris, ut illis occurreret, ac mederetur, prout probi Casaris munus & auctoritas, ac dignitas Casarea postulabat, pariterq; et Catholicum Principem decebat, eaque ratione quæ sibi conueniret in eo quod spectat ad sanctam Sedem. Quod si vnusquisque idem pro suo gradu, statu,*

Et conditione perfecisset, haud euentura fuisse illa incommoda, in quibus tunc Republica Christiana versabatur: idq. à Caesare adeo comprobatum iri, ut culpa in eos recideret, qui id merebantur, ac veritas errorem omnem, insimulationem & calumniam eximeret. Ita Pontificiis literis responsum. De reliquo, citra perturbationem animi hoc Diploma Caesar excepit; quippe qui ante Pontificias literas ea quæ iam ipse Protestantibus indullerat, ex se damnauerat. Illis tamen occultandas curauit; & ægrè tulit, eorum exemplaria circumferri. At Pontifex, qui ad auertendam à Christiana Republica indignam existimationem de tam turpi in eius Capite conuiuentia, Diplomatis vulgationem permiserat, respondit, id Caesari potius gratum esse debere, tamquam excusationem legitimam reuocandi promissa, sibi ab aliis extorta, dum ea cerneret à Christi Vicario damnata. Verumtamen & eius administri, æquo animo passi, conscriptas fuisse literas de Spirensi decreto, quod solâ necessitate excusabant, conqueri haud postea desistere, eas literas ab Episcopo Cauensi delatas in Germaniam fuisse ad cunctos Principes Catholicos, quas hæretici cum probrosis commentariis typis impressere; & Caesar exostulabat, præcipue de illis vocibus, *vocauimus, & non erat qui audiret; venimus, & non erat vir*: si ceteri Tridentum non acceperant, eò missum à se fuisse Mendozam; neque se, neque Ferdinandum Regem præstolatos vocantem, sed perpetuis postulationibus iam annos plurimos ad hoc opus sacrosanctum extimulasse Pontifices. Ad ea responsum. Præcedentibus postulatis haud effecta postmodum respondisse: Oratorem vnum satis non esse celebrando Concilio, sed opus esse Præsulibus, quorum aduentus eum à Caesare ac Ferdinando penderet, appositas voces satis superque veras esse. Ultra querimonias Caesar haud progressus, nihil Pontifici rescripuit; ne vel defensione reuerentiam offenderet, vel errati confessione, emendationisque promissione Protestantium animos haud opportunè commoueret. De reliquo nullum edidit argumentum infixi suo animo aculei; quippe qui indecorum sibi non ducebat, reprehendi se ab eo, qui tanto se minor esset ex humanæ potentie mentione, ut obsequium recordiæ verti non posset; tantoque se maior ad mensuram diuinitus collatæ potestatis, ut despectus non magnanimitati, sed impietati planè tribueretur.

Hæretici spe primò exultare, præfagientes, à Carolo, quò potentiore, eò magis quàm ab Henrico in Pastoris virgam recalcitrandum; adeoque sibi polliceri ab eo maiora contumaciæ initia contra Paulum, quàm ab hoc ad primas castigationes contra Clementem. Deinde

a Ex duabus Epistolis, altera ab Augustano Cardinali Vornatiâ ad Farnesium, 21. Martij 1545. ubi refertur discretario cum Granuellano: altera Farnesii, in responsum ad illum, 5. Aprilis, vnaque infra citanda.
b Epist. Fabij Mignanelli, Nuntij apud Ferdinandum V Vornatiâ 9. Aprilis 1545. ad Farnesium; in Commentariis Cernitorum.

Trident.

1544.

Deinde, ubi cognouere, Cæsarem non modò in Romanæ Sedis uerentia perstritisse, sed eidem obtemperasse, à profanis decretis Spretibus recedentem, uti exponemus; illa gestientium exultatio in fremitus: agerrimè tolerantés erectum illud Pontificiæ auctoritati trophæum; conati sunt ipsum atrocibus execrationibus, ignominiosisque commentariis deturpare. Nec equidem dissimulabo primum, quod Caluinus obiecit, veri specie subdolè faciatum, ac mirificè idoneum ad aperiendum sibi aditum in animos etiam Catholicorum; cum alia obiecta vel primo aspectu nequitiam uanitatemque palàm faciant, vel facillè Fidei clypeo retundantur. Quam Paulus, ait ille, conscientia suæ se aduersari censebat, si uicissim indulgentiam Heli erga liberos imitaretur erga Cæsarem, cum tantà ueretur indulgentiâ in filios à se verè progenitos? Argumentum enim uerè quàm validum vulgi leuitati, tam inane cordatorum hominum intelligentiæ. Quòd ergo Princeps nimia in aliquem propensione se trahi sinat, ex eo perperam ager, si eadem non ueretur quemlibet, nec libram virgamque Iustitiæ abiiciat cum Reipublice clade? Quàm pessimè cum hominibus ageretur, si quilibet Regum, ut in aliqua causa, & cum aliquo ex subditis deficit ab officij mensura, ita in omnibus, & cum omnibus ab eo deficeret? Quicumque Theodosius, euaderet Wencislaus; quæcumque benè constituta Spuria migraret in effrenatam Babiloniam. Numquid eò quòd Dami aduiterium homicidiumque patrauerat, uituperandus esset, nisi quilibet adulteria homicidiaque permitteret? Præterquam quòd que nam collatio esse potest inter hæc duo mala, Nimiùm in suos Færos affici; & parum de Religione laborare? eos, ut postea factum est, duabus urbibus ditare; & hanc permittere præcipitem agere per uniuersam Germaniam? suis plus æquo blandiri cum aliquo demerito uenerationis in Pontificiam sanctitatem, & coniuere Carolo V. Orbis Catholici potioribus Prouinciis imperitanti, præterquam in illius Samsonis casu seruitute dilecti Deo populi sub Philistinæ Quænam, inquam, collatio erat inter hæc mala, ut imbecillitati teri succumbendi, horrorem expelleret in alterum præcipitandum. Profectò uti Paulus in altero laudem consecutus non est, ita ut hoc ipsum illius uirtutem in altero illustriorem reddidit; cum indeprehendatur, uehementem in suos amorem ab honesto Reipublicæ ac Religionis studio superatum fuisse. Vnde neque unquam timuit quemcumque Principum ab alienare à se, ac rursus resistendi nec inclinauit animum, eorum ut quempiam in amicitiam traheret, iusto effusius indulgendo, ubi cognouit, eorum gesta seuerè

stulata vel pietati Ecclesiæ noxia, vel Christianæ Reipublicæ indemnitati discrepantia. Id verò fateri cogetur, quicumque rerum ab eo gestarum seriem sincerè dispiciat. 1544.

3 Si longus ordo priorum Pontificum spectetur, nemo fuit illo solertior in Apostolica Sede tuenda; nemo Aulae mores adeò restauravit; nemo Senatui Patribus adeò conspicuis auxit; nemo tot sumptibus arma promouit in hostes Fidei; nemo constantius sese abstinuit ab iis bellis suscipiendis, in quibus sanguis Catholicus profunderetur, nisi quando contumaces suæ propriæ ditionis ad obsequium cogere necesse habuit: nec tenerrima animi affectio, quæ duos sibi charissimos nepotes complectebatur, effecit in eo, ne, quamuis senio confectus, longè à se alterum diutius variis itineribus obiuiceret, alterum belli periculis pro Republica ac Religione deuoueret. Equidem haud affirmauero, expletam idcirco ab eo mensuram perfecti Pontificis: sed hoc ipsum summa laus est tam Diuini Principatus, nimirum Principem constitui debitorem cuiusdam adeò præcelsæ virtutis, ut eius æmulis numquam non supersit accusatiōnis locus, etiam in eos Pontifices, de quibus cogantur confiteri ea omnia egregiè gesta quæ recensui, & quæ profanis Principibus gloriam perennem conciliare potuissent eximia probitatis. Sed nos narrationis series reuocat.

4 Concessa Dei beneficio Catholicis pax planiorem Concilio viam aperuit. Classis Turcica^a consumpto Vere, per maiora Confœderati incommoda quàm emolumenta libenter in Orientem regressa est, Etruscæ & Neapolitanæ orâ vexatâ. Franciscus nonnulla in Belgio adeptus erat, & in Italia Cerasolâ positus. Inde breuibus inducis initis, tota belli moles citra Alpes persisterat. Cæsar ex altera parte non modò Cliensi Duci debellato & captiuo Geltriam ademerat, cumque adegerat, uti nuptiis partibusque Gallicis renuntiaret; sed etiam ope Regis Henrici Galliam inuaserat, & aliquot illius arcibus expugnatis, arma ac trepidationem ad vsque Lutetiæ mœnia circumtulerat. ^b Tunc amborum animi se vicissim ad pacem flexerunt, fatis iam vtrimque ostentatâ per mutuas aliquas victorias bellicâ virtute ac potentiâ, & ademptâ per experimentum vtrique spe plenæ victoriæ.

5 Itaque nullo alio, nisi Eleonorâ sorore Caroli & Francisci coniuge interprete, ambo conuenere: 17. Septembris Crespini, ^d Vti Rex magnâ militum vi Cæsari opem ferret in bello Turcico, atque vt concordibus animis in reliquis Religionis negotiis sese gererent: Quæ fuerant occupata, vtrimque restituerentur: Vt Aurelianensi

Pars I.

N n n

Duci

^a Belarius in fine lib. 23.

^b Belarius in principio lib. 24.

^c Non 24. vt dicit Suanus.

^d In his recensendis Capitulis variant & errant Historici.

1544.

Duci desponderet Cæsar vel filiam, Belgio ac Burgundiæ Com-
tatu dotandam, quæ ad Carolum ex auix hereditate deueniant,
vel fratris filiam, traditâ per ius beneficiarium Mediolanensi distric-
tione, sed Mediolani Cremonæque arcibus sibi retentis, usque ad vni-
lem ex eo coniugio sobolem; quo tempore Gallix Rex sibi que-
que retineret arces eorum locorum, quæ ab ipso per eandem pa-
cem Duci Sabaudix reddenda erant: & vti paucos intra menses
aperiret Cæsar, vtrum ex connubiis mallet. Vtriusque denique par-
tis amici vtrimque in ea pacificatione nominati, ac primo loco Ro-
manus Pontifex.

Has breues narrationes, quamquam ab argumento meo alienas,
interdum infero; cum sic existimem, quemadmodum vt recte
discernantur characteres, recte quoque discerni ipsam paginam in
qua disponuntur oportet; ita non posse luculenter proponi res si-
ceræ statum in Orbe Christiano, nisi profana pariter exponatur, qua-
si tabula, in qua pingitur hæc imago. Pontifex acceptis concordix
nuntiis, * & per omnes Christianas Prouincias publicè Deo gratias
agendas curauit, & ipse Romæ solennibus supplicationibus eas reue-
rentiosè persoluit. Tum gratulaturus vtrique Principum, Nuntios mis-
sit, ad Cæsarem quidem Ioannem Franciscum Sfondratum, Archie-
piscopum Amalphitanum, qui paucos post menses in sacra Purpu-
ra eluxit, ac priùs in statu coniugali filium genuerat, qui postea in Pe-
tri Sede Gregorius XIV. est appellatus, vt qui peculiaris Nuntij no-
mine proximum Conuentum Spirenses adierat, vnde rerum e-
gendarum apprimè peritus, poterat officio vrbauitatis negotium
subnectere. Ad Regem verò Gallix Dandinum misit, qui sibi à de-
cretis erat, & paucis antè annis Nuntij munere functus ad illud ip-
sum perficiendum, quod tunc gratulaturus legabatur.

* Diarium
Mignanelli
in præludis
Conclij;
quod Dia-
rium est a-
pud Burghes-
ios.

* Non 24.
in quo Sua-
uis aberrat.

Nouo etiam Diplomate die 19. Nouembris edito Concilium
indixit, inchoandum 15. Martij, quæ dies eo anno in quartam se-
lennis Ieiunij Dominicam, diem lætitiæ nuntiam, incidit. Alteram
etiam eadem die vulgavit, quo declarabatur, quocumque modo Pe-
tri Sedes vacasset, nouam Pontificis electionem à Vaticano Senatu-
ribus Romæ habendam, cum aliis quibusdam cautionibus, quæ
hîc referre nihil attinet.

Mira quidem sunt quæ noster historicus hîc narrat, & quæ com-
miserit de hac Synodi conuocatione. Affirmat in primis, duas
Principes, cum apud se statuisent veracem Religionem sustinere,
vnâ conuenisse de Concilio postulando, *procurandâq; Romana Curia
emendatione, à qua cuncta dissidia dimanant.*

Huius

Huius rei nihil habetur in eorum pactionibus, & apud probos historicos ne verbum quidem. Quin certum est, cum vterque Principum haberet in animo, suppetias à Pontifice petere, ut reipsa peterunt, alter in Britannum adhuc multa Gallia loca occupantem, alter in Turcas ac Protestantes, non potuisse inter eos conuenire, id quod Pontifici foret iniurium.

8 Addit, Pontificem haud perterritum ob huiusmodi pactiones effragitandi Concilij; quippe certum, in Concilio rem eum exitum habituram, ut ipsius auctoritas amplior fieret. Quem sane terrorem potuisset incurere Pontifici Concilij postulatio? cum ipse illo bis indicto, & vrbe ab omnibus comprobata, diu ibi detinisset Legatos suos, ac postea Synodum non sponte retardasset, sed quod Principes suarum ditionum Praesules non misissent; & cum in euulgatis proximè literis, quibus Cæsarem hortabatur, ne Edictum Spirense Ecclesiae noxium exequeretur, nihil aliud nisi Concilium illi proposuisset?

Pergit affirmare, Animaduertas à Paulo temporis angustias à se prestituri, quo Episcopi eò conuenturi erant è longinquis locis; sed eidem placuisse Synodum à paucis inchoandam, qui futuri essent Itali, sibi suæque Aulae addicti, & ab eo sollicitati, cum *initio agendum esset de modo procedendi, à quo reliqua omnia postea pendebant.* An Indis hic homo scripsit historiam, an nobis, qui probè nouimus, quatuor ex quinque partibus Praesulum Italicorum degere in ditionibus vel Caroli, vel Principum Cæsaris clientum, ut in Cisalpina ditione, in Florentina, in Senensi, in Lucensi, ceterisque huiusmodi; at verò Pontificis clientes esse paucissimos? Huc adde, multos ex Germanis Episcopis viciniore esse Tridento, qui non minus quàm Itali solliciti vili erant in præterita Synodi conuocatione. Quid verò? Si Pontifex hac agendi arte uti volebat, cur Legatis primà vice demandauit, ne priùs Concilio darent initium, quàm Episcopi frequentes adessent? Nónne fuisse fatius, huiusce rei gratià certum sibi reddere *procedendi modum, à quo reliqua omnia pendebant, & illud inchoare per eos paucos sibi fideles,* quos tunc, ut Suauis affirmat, eò festinè compulerat? Quonam autem consilio Granuellanus (si fides habeatur Suauianæ de eo narrationi) Legatos tunc urgebat, ut pauci illi Pontificis studiosi Concilium auspicerentur, agitarentque rem maximè suspectam ac ponderosam, hoc est morum emendationem? Sed certissimum argumentum delibemus, quod experientia depromit. Cur si Pontificis animus eò spectabat, Legatos iussit in sextum adhuc mensem Concilij primordia

1544.

differre, nimirum vsque ad 13. Decembris, expectatâ Praefatum Transmontanorum condecence frequentia, adeo vt in prima illa Sessione, meris caeremoniis destinata, multo que magis in subsequenti vbi opus inceptum, numerarentur longè plures Episcopi, pluresque Theologi, seu familiae clientelâ, seu Diocesis loco, profanis Principibus quàm Pontifici subiecti?

Insuper ait Suauis, molestum accidisse Cæsari, sponte indictum à Paulo Concilium, cum ipse cuperet tam ad sui nominis famam, quàm ad facilius excitandos Antistites Germaniæ, vt rem caperent, se potissimum Concilij auctorem agnosci: sed Pontificem præuertisse, propterea quod vbi ex alterius postulato Synodum conuocasset, id coactus agere videri potuerat, cum existimationis suæ detrimento.

* Epistola
Legatorum
Tridentini ad
Farnesium,
9. Aprilis
1545.

Habuisse Cæsarem in votis, vt à Germanis ipse crederetur auctor tam ingentis boni, adeo verum est, vt in Conuentu postea Wormatiensi eius administri iactauerint, illius operâ non modo Pontificem, sed etiam Galliæ Regem ad id adductum: quamquam ab his discrepent, quæ per suum Oratorem Gallus Pontifici significauerat. At in eo consilium Cæsaris erat, captare sibi illius genis beneuolentiam, non obtinere consensum: siquidem nec opus erat industriâ, vt Germani Catholici Tridenti Synodum amplecterentur, quippe qui iam illi consenserant in penultimo Spirensi Conuentu, ac deinde in Norimbergensi, nec spes aderat, hæreticos consensuros Concilio cui Pontifex præsideret.

Sed omittamus argumentis eruere falsitatem, animorum arcana calumniantem; atque ea quæ magis sub sensum cadunt in rebus publicè gestis, manu tangamus. Tantum aberrat à vero Suauis narratio, vt satis constet, tam Gallos quàm Cæsareos, impatientes moræ, Pontifici patefecisse, vt Concilium cogeretur: quod si hoc Suauem latebat, quando opposito pro certo sumpto suas in eo fabulas extruxit, oportebat memorem esse documenti, quod Poëta tradi solet ad conciliandam sibi fidem, præcipientis, ne quæ recentis gesta sunt, sibi desumant suis concinnanda mendaciis; hæc enim in huiusmodi euentis magnum discrimen incurrunt, ne aliquo argumento inopinato fabulatoribus refellantur: contra verò in rebus antiquioribus, modò non repugnetur historiæ, multa superaddi possunt citra periculum ne manifestò redarguantur mendaci.

Itaq; cum veritate pugnare Suauis narrationem, patet primò quidem ex Francisci literis, datis 28. Octobris, ad Oratorem suum Romæ degentem, quibus iubebatur Pontificem rogare, & vt secum fer-

das sanciret in Regem Britannia; & uti sua impenderet hortamenta, quibus Cæsarem in eandem societatem traheret. Cumque exploratum esset, rem feliciter gestum iri, potissime si à cunctis reliquis Christianis pax iniiretur, ad quam plurimum conducturum ambo Principes existimauerant Concilium, ipsis comprobantibus Tridenti celebrandum; idcirco Pontificem à se orari, ut in præsentia suspensione sublata ipsum tres intra menses conuocaret. Nec eam Regis petitionem celauit Pontifex, quasi cupidus ostentandi, se illius auctorem minimè rogatum haberi: quin eam legendam protulit Senati 7. Nouembris, ut est in Senatus Actis; & post 12. dies suspensionem sustulit. Et vsque aded nullà vsus est arte præscribendi temporis Transmontanis angusti, ac suis dumtaxat accomodi, ut vnus mensis moram adiecerit spatio quod Gallus expetierat.

Eadem à Cæsarianis voluntas exposita Pontifici. Et Granuellanus Poggio Nuntio dixerat post aduentum Sfondrati, sapienter acturum Pontificem, si nouis postulationibus haud expectatis Concilij suspensionem amoueret. Poggius verò id ad Farnesium scripsit 8. Nouembris, vnde responsum ab eo, post relata in duplicem Senatum vtriusque Principis sensa, a decretam fuisse eà die Concilij conuocationem.

11 Progreditur Suauis: Nihil à Cæsare prætermisum, vnde ipse quidem auctor præcipuus, Pontifex verò adiutor videretur; ac proinde missos ab eodem Oratores, qui cunctos Principes inuitarent, perinde ac si opus illud suum extitisset. Quæ iniquior obtreectatio? Si Carolus se remissius gessisset, affirmasset illicò Suauis, eum offensum anticipatione Pontificis, declinasse Concilium: nunc cum in eo promouendo ardentem videt, id astu factum affirmat, quò se auctorem, Pontificem adiutorem ostenderet. Quemadmodum cibus omnis in ventre serpentis in venenum abit; ita quodcumque opus in maligni hominis animo in vituperationem migrat. Quò quispiam molossorum custodem caueat morsus, satis est furem non esse; sed à rabidorum canum dentibus nulla innocentia tuta. Postremò, si studebat Cæsar (ut proculdubio studuit) se illius operis auctorem ostentare, adeoque sibi fuisse à Pontifice satisfactum per eam promulgationem, quasi à se efflagitam; quo pacto hinc audet Suauis affirmare, Cæsarem ob illius offensionem tribus Hispanis prohibuisse, ne Purpuram susciperent, quam ipso postulante illis Paulus^b impertierat? Perinde quasi prohibitionis illius causa latuerit; videlicet ob prætermisum c Petrum Paceco, Giennensem Antistitem, à Cæsare impensissimè commendatum. Verum permissum

a Literæ Farnesij ad Poggium, 29. Nouembris 1544.

b 10. Decembris 1544. ut in Actis Consistor. c Adrianus lib. 5. & indicatur ab Epistola Augustani Cardin. ad Farnesij V. Vor. maris, 21. Martij 1545

N n n 3

postea

1545.
 a Apparet
 ex variis lo-
 cis Actor.
 Confistor.
 b 16. De-
 cembriis
 1545. vt
 in Actis
 Confistor.

postea reliquis, vti insignia Purpuratorum fusciperent: ^a nec ut multò post collata Paceo Purpura, ac satisfactum Casari, pro suo tempore ^b narrabitur. Sicut autem ingentis est audacia, calumnianti sua commenta pro veris assumere, ita ingentis est pondus redarguenti, ea commentitia & veritatis inania demonstrare, cum Lydius aliquis lapis haud nobis suppetat, qui, vt aurum, perinde verum dictum à falso distinguat, quod quasi conditionis humanæ felicitatem declamatores ac Poëtæ nobis augurantur; sed beneficia parens Natura, quæ nobis illud denegauit, & Philosophi naturæ canorum conscij, futurum fuisse miseriam arbitrantur.

CAPVT VIII

Legatorum electio: eorum accessus Tridentum, & Casarei Oratores.

Paulus senio morbisque confectus, imparem se tolerando frigidiori Alpini cæli sentiebat: decreuit ergo Legatos eò destinare, non solum solennia Synodi primordia (vti bis aliàs secum statuerat) auspicaturos; sed ad Fidei decreta, emendationisque leges progressuros: habens etiam in animo eò ipse tunc demum accedere, si vrgenti necessitate cogeretur. Propterea ternos exempli Purpuratorum ordine seligendos putauit, nec suspectos Principibus, & probitate prudentiæque spectabiles. Nominauit ex Episcopis Ioannem Mariam Montanum, ^b Antistitem Prænestinum, qui ad Pontificiam Tiarā creditus est ductu virtutis accedere, donec reipsa non peruenit; Marcellum Ceruinum, cui contigit collegam subsequi in Principatu, sed antecedere in existimatione posterorum; & Reginaldum Polum, qui in iisdem Comitibus, quibus Montanus Pontifex renuntiatus est, proximè fuit in pluribus suffragationibus, vt ipse renuntiaretur. Vnde liquet, delectos à Paulo Concilij Duces quot Legatos, totidem existimatione quidem, ^c in prima

b 6. Februarij, in Actis Confistor.

c In prima editione Lōdineusi oppositum dicitur: sed ex contextu apparet, erratum fuisse ab impressore; vti postea correctum est in cunctis reliquis impressionibus.

Neque hinc obliuiscitur Suauis, inter varios laudum flores calumnix vepres implicare. Ait quippe, Montanum fuisse delectum, quòd exploratum erat, non potiorē conscientix rationem, quam fidelitatis erga Dominos eum habiturum. ^e Perinde, quasi vbi Pontifex huiusmodi temperaturæ homines ad hoc muneris quæritisset, duos Montano collegas adiunxisset integritatis tam irreprehensibilis, vt ne ipsius quidem Suauis mordacitas eam ausit impetere. Nihilquam verò legimus, ita Montanum audiisse, vti per insidiosam fidelitatis

tatis commendationem comminiscitur hic egregius laudator. **Quin** haud reticero, huius Purpurati amplitudinem acceptam, referri eius patruo Antonio Montano, quod is Domini sui voluntatem conscientiae imperio posthabuerit, ut per aliam opportunitatem libro primo insinuauimus; dum vehementissimis Iulij II. commendationibus inflexibilis, ^a commendatum litigatorem sententiã perculit, statimque primum iracundi Principis impetum veritus, Neapolim aufugit: sed Iulius animo pacatiore integritatem Iudicis admiratus, eum Purpurã remuneratus est. Atque ad tam magnanimi beneficij memoriam Antonij ex fratre nepos, de quo scribimus, ad Pontificatum euectus, Iulij nomen sibi adsciuit.

3 Missus quoque Tridentum à Pontifice Cauensis Antistes, Interuentij nomine, ut eodem fungeretur munere, quod in präterita conuocatione illi fuerat impositum. Duo Legati eò breuì accessere: Polus ^b aliquantò seriùs, ob insidiarum suspicionem, quas illi per vias Britanni Regis grassatores intruxerant.

4 Suas hic interserit commentationes Suauis: Maturasse scilicet Pontificem Legatos mittere, antequam facultatis Diploma ac mandatorum libellum ipsi traderet. Verumque verum est: sed Diploma missum ^c ante diem inchoationis indictæ, idque satis erat. **Quin** etiam postmodum actum est ^d de quibusdam ex voto Legatorum reconcinnandis; quod tamen factum non est. Missa pariter ad eos alia Diplomata peculiarium facultatum, uti semper accidit. Mandata magna ex parte coràm tradita; & quando ex illis nonnulla dilationem patiebantur, maioremque deliberationem petebant, fufius deinde perscripta, & paulò post ^e superuenerunt. Nec huiusmodi agendi ratio subolere arcanam artem potest, nisi apud homines ignaros, quot necessariis curis occupata, adeoque quot moris inuitabilibus obnoxia sit Aula Romana. Tum verò Legatorum accessus simul cunctis ostendebat rem seriò agi, simul Præsules ad festinandum vrgebat, cum in omni conuentu vsu veniat, ut nisi vulgato primorum aduentu reliqui stimulentur, omnes ad iter torpescant.

5 Dein plurima infarcit mendacia. Affirmat, Pontificem aucupandæ Cæsaris gratiæ cupidum, demandasse Nuntio, ut eam caperet opportunis in Turcam ac Protestantes pollicitationibus; quod ab illo ex sententia peractum. Omnia planè è contrario. Granuellanus Cæsaris intimè conscius, & ab eo in Germaniam missus, ^f cum amplissima, suprã quàm vmquam aliàs Cæsar concesserat, potestate, conquestus est cum Othone Truxesio Augusta-

1545.

a Cappellanus in suis narrationibus.

b Ex Literis Legatorum ad Farnesium: & eò peruenit 4. Martij, ut in Diarijs. Que autem ad Ceruinu spectat, & ad Literas vel ad eum, vel ab eo scriptas, seu scriptas, seu simul cum alijs Legatis, & ad alias scripturas per eius manus habitas, exscripta sunt ex Archivio Ceruinorum, eorumque hereditum, ubi asseruantur.

c In Epist. Farnesij 14. Martij 1545.

d Duæ Literæ Farnesij ad Legatos, 14. Martij 1545.

e Missa sunt 14. Martij, ut ex Literis Farnesij.

f Literæ Legatorum ad Farnesium, 14. Martij 1545.

RO 1545.

1545.

* In Epistola Augustani Cardinalis ad Farnesum, & in responsione huius, communicata Legatis 12. Aprilis 1545.

no Episcopo, * nuper Purpuratis adiuncto in gratiam Ferdinandi, parciosem fuisse Paulum in communicandis Cæsari suis consiliis de Synodo, de Conuentu, ac de subsidio in Turcas, seque obtulit sequestrum ad abstergendum omni offensione Cæsaris animum, tantumque effecit, ut idem Otho Pontifici addictus, hominem quo ad secreta utebatur, ad Paulum miserit, qui rem efficaciter transigeret, sicut pariter apud Legatos Tridenti promotus est, Oratoris Mendozae ac Ferdinandi Regis officii. Paulus verò tam grauer in coe gessit, ut proponentibus sibi Legatis ac Tridentino Cardinali, rem omnino confectum iri, si vnà cum Farnesio literas mitteret, quibus Purpuram sponderet Episcopo Atrebatensi illius cupientissimo, & cuius parens Granuellanus consilia Cæsaris moderabatur, plane abnuerit; ratus indecorum Pontifici, eo pretio quamuis ingenti emolumenta coemere, quod vilescere videretur, si gratiosi apud Cæsarem ministri cupiditatem sacris honoribus exsaturaret.

Ad hæc, alia Suavis subtexit: Voluisse Pontificem in Germaniam Legatum habere, qui Cæsari sese opponeret, si quid fortè in eum male affectus ipsi noxium præciperet, seu permetteret in Comitibus, sed veritum, ne quid indignum Legatus Wormatiæ pateretur, sicut duxisse ad Cæsarem prius, quàm ad Comitibus eum mittere: Cæsarem enim haud interfuturus illi Conuentui censebatur, ut per eam occasionem Wormatiæ Legatus transeundo, Pontificis affectis quæ agenda essent præscriberet, atque è propinquo rebus, ut vsus foret, probè consuleret: interea verò missum ad Regem Romanorum Nuntium Fabium Mignanelum, Antistitem Grossetanum.

Postremum illi erratum condonemus, dum Mignanello id temporis tribuit Episcopi nomen, quod postea obtinuit. Ei, qui toties innumeros dehonestat falsò, non videtur exprobrandum, si semel honorem vni falsò deferat. Solidiora expendamus. Infortunium huius hominis est, cum enarrat quæ comminiscitur, semper ea comminisci, quæ & rebus gestis repugnant, & scriptis redarguuntur.

Nihil minus habebat in animo Pontifex, quàm Farnesium Cardinale destinare Legatum; cum decretum fuerit in Senatu 23. Ianuarij, * in quo tres Concilij Legatos constituendos sancitum, ut Legatus ad Cæsarem cum arctissima facultate mitteretur; quæ nepotem Pontificis, & supremum administrum planè dedecbat. Deinde mutatum consilium mittendi cuiusvis conditionis Legati, quippe factis esse Pontifici videbantur, ad absistendum, si quid Wormatiæ nequiter tentaretur, mandata Tridentinis Legatis præscripta. Hæc itaque Legati missio non à Pontifice sponte habita, sed flagrantissimè

* In Actis Consistor.

1545.

tissimis Granuellani precibus concessa, cuius nomine ab Augustano ad Pontificem datae sunt literae. Quin Paulus initio restitit, responditque, Sufficere ibi Mignanellum Romanorum Regi Nuntium designatum, qui per dispositos equos eò celerabat, ne munus illud Nuntij à Verallo relictum, ad Caesarem in Belgium profecto, plus æquo vacaret, vti Tridentini Legati suggererant. ^a Et sanè in seligendo eo Nuntio consuetà prudentià vñs est Paulus, propterea quòd Mignanellus huiusmodi planè ministerium, & ad huiusmodi negotia se exercuerat, dum ibi Alexander Cardinalis Legatum ageret, ac tam egregiè cum in eo, tum in aliis muneribus se gessit, vt merito à Pauli successore Senatoriam dignitatem acceperit.

^a Literæ ad Farnesium 13. Martij.

^b Literæ Legatorum ad S. Floræ Cardin. 26. Aprilis. ^c Literæ Farnesij ad Legatos, 12. Aprilis 1545. & duæ Literæ Legatorum ad ipsum, 13. & 14. Martij. ^d In Actis Consistor.

§ At postea eiusdem Augustani, suorumque ^b Legatorum suasu, (quibus mox innotuit, Truxesium & Granuellanum altiori motione impulsos) Farnesium Legatum ad Caesarem constituit: ^c cum praesertim ea legatio argumentum suscitare non posset antiquis fabellis, quasi tenderet ad impetrandam Insubriam: Carolus enim iam euulgauerat, ac Paulo significauit, ^d se, ad seruandas pacis conditiones, destinasse Ferdinandi fratris filiam Aurelianensi Duci in matrimonium collocare, traditâ in dotem Insubriâ; quod Pontifex ad Senatum retulerat. Hæc tamen legatio liuidas Suauis interpretationes haud euasit: eam enim paulò post indicat ad duo quasi tendentem, simul ad implicandum Caesarem per Farnesij adhortationes bello aduersus Protestantes, quòd eum à Concilij cura distraheret; simul ad obtinendum assensum, vt Paulus Parmam ac Placentiam suis Farnesiis iure beneficiario traderet. Hæc commenta non eâ sanè mediocri vituperatione satis puniuntur, quæ falsis per emota mentis temeritatem prolatis deberetur. Etenim cum Suauis perlustrasset (vt ipse profiteretur atque ostendit) Montani literas Romam missas, haud certè potuit ibi non legere quæ supra memorauimus de legationis huius origine, aduersantia prorsus duabus illis à se allatis causis. Præterea neque potuit oculis non vsurpare, non modò non iniunctum Legato, vt Caesaris animum à progressu Concilij remoueret; sed eum certo consilio adiisse, vti Concilium inchoaretur, atque eius continuatio à mente Caesaris penderet, quem suspicio erat, ægrè ferentibus Pontificiis, non iam amplius eò propendere, vt mox dicemus, & Suauis enarrat, malè cautus mendaciorum textor. Vnde Legatus ad Caesarem eo accessit animo, vt illum redderet certiore de Synodo inchoanda, tamquam de re iam decreta.

9 Historiam prosequar. Cum Legati Tridentum peruenere, Pars I. O o o ^a pra-

1545.
a Literæ Legatorum
13. & 18.
Martij.
b Literæ Legatorum
12. & 16.
Martij.

a præter Cauensem Antistitem, neminem naçti; sed mox accesserunt Thomas Campeggius Feltrensis, & Cornelius Mussus Bituntinus Episcopi. Eò quoque Venetiis regressus est Didacus Mendoza Cæsareus Orator, quicum de ritibus honorariis res facile composita. b Etenim cum is prius expetisset legationem in templo solemniter exponere, contentus est postea, ut in Legatorum ædibus publicè audiretur; sicut iam Episcopus Atrebatensis ibidem prius Legatus fuerat auditus. Verba reuerenter fecit. Nec difficulter conuenienter pariter est de loco sedendi in actis publicis; quamquam id postea in controuersiam reuocatum, quod suo loco narra- bimus. Ut enim in elementis, itidem in litibus, ea quæ inanitate plus habent, difficilius in loco firmantur.

C A P V T IX.

Plurima Suauis falsò dicta reselluntur.

Suauis, ubi commemorat Mendozam, accepto à Legatis responso, contestatum illis verbis, *Quatenus id suo Principi nulli sit detrimento*; amicam de more appendiculam subiecit; atque; Hinc palàm fieri, quàm charitate procederetur ad inuicem illius sacrosancti Cœtus ponenda. Quàm insulsa accusatio: Quæ vel leuiter Aulæ conscius ignoret, à Principum ministris affam vsurpari, ad ostentationem seu prudentis animi, sui studiosi, humilissimi modi cautiones, tametì inter virum & vxorem, inter patrem ac filium res agatur?

Operæpretium hîc est, ut Lectorem admoneam, inspectum quidem à Suauis fuisse (ut ipse profitetur, & à me alibi memoratur) literarum volumen Montani, Legatorum Principis, in quo continebantur literæ Romam scriptæ, quæ per eius manus voluebantur, non item illæ, quæ aliquoties ab aliquo è suis Collegis datæ sunt, in eo volumine à Montano minimè insertæ, multoque minus peccari nomine ab illis conscriptæ; nec eæ pariter, quod pluris interest, quæ ad Legatos mittebantur vel ab Vrbe, vel à Pontificis ministris apud Principes degentibus. Hinc est, quòd in rebus quæ satis per priores literas innotescunt, sponte solum peccat, quæ in quibus interpretationibus, quæ fraudulento de iis rebus silentio, quibus omissis, quod veri superest deformatur: ut planè contingeret, si dum vultus expingitur, nec oculi nec nares apponerentur. Sed de iis rebus, quæ vel in aliis literis habentur, vel quòd percipiuntur, opus est harum luce ad declarandas priores, sapissime per inuicem labantur.

labitur, quod propriis in locis demonstrabimus. Exponam hinc aliquam, quæ sub initium hinc expendit. 1545.

2 Narrat, à Legatis imperitam noxarum Indulgentiam, nondum acceptam facultate, sed solâ spe Pontificis eam ratam habituri: postea verò Ceruinum enixe flagitasse, ut illam Pontifex ratam haberet, & huiusmodi potestatem concederet, atque vtrumque imperatam. Mox derisâ illius pietate, tamquam rudis & imperiti hominis, subiicit: *Haud animaduersâ difficultate quæ oritur, an is qui obtinet auctoritatem Indulgentias elargiendi, possit validas & efficaces reddere, quas alter absque potestate concesserit.*

Nihil sanè temeritati parsit hinc homo, qui nihil supra mediocre in Scholastica Theologia prætergressus, sibi arrogauit subtilitatem doctrinæ, ignota viris præstantissimis, qui tunc & Romæ aderant & Tridenti, ut per ephemeridas liquet, ac de minutissimis quibusque consulebantur. Cuiam hosce nodos obiecit? Quicumque illius disciplinæ expertus omnino non est, probè callet celebre discrimen inter actiones iurisdictionis humanæ, & eas, quas ponimus uti Christi procuratores in Sacramentis administrandis; illarum videlicet, non harum actionum vim fructumque posse suspendi; unde priores efficaces ac fructuosæ redduntur accedente illius comprobatione, qui earum potestatem obtinebat, & cuius nomine illas exercere habebat in animo earumdem administrator. Atque id euenit in relaxatione censurarum, & quâuis aliâ concessione, cuius effectus suspendi possit, & à futura conditione pendere; cuiusmodi est Indulgentiarum effectus, nimirum, deleri nobis debitum pœnæ in Purgatorio luendæ: quæ doctrina nititur vniuersali Iurisperitorum regulæ, pro quolibet actu, quem quispiam nomine alterius exerceat nondum suscepto mandato, sed sub concepta spe rati ab eo postmodum habendi. Iam verò, ut hæc doctrina merè probabilis foret, id satis fuisset, ut Legatis liceret absque fraude illam sequi, quin etiam cum laude charitatis, quandoquidem nemini per eam iacturæ periculum, sed lucri spes afferebatur, ac fideles alliciebantur ad opera alioqui salutaria ac Deo grata.

3 Aperit deinde Suavis occultum subdolæ calliditatis delictum; Legatos à Pontifice petiisse arcanas literarum notas, eumque rogasse, ut binas plerumque epistolas scriberet, alteram quæ rerum notitiam Episcopis communicandam contineret, alteram ea complectentem, quæ solùm ipsis communicanda. Verùm quis hominum, qui Principum negotiis quandoque manus admouit, in acerbum nimum non erumpat aduersus insulam vecordis capitis nequitiam? Quasi

1545.

Quasi verò magna molimina celare, putidæ fraudis, non caute prudentiæ consilium sit. Aliter quippe Natura, ea quæ cogitamus non in cordis penetralibus, sed in frontis vestibulo collocat. Nusquid apud hominum genus tunc primò illius occultæ scripturæ usus excogitatus? Fierine potest, ut quispiam virtutem, & non potius stultitiam putet, res solerti custodiâ dignas committere tabulariorum periculis, absque inexpugnabili munimento impenetrabilis scripturæ? An ad exploranda disturbandaque Pontificis consilia, sagacissima hæreticorum indultria insidias oscitanter parabat? Quod autem nonnulla Episcoporum notitiæ subducerentur, quoniam Suavis conscientie sinceritate redarguit? Nonne compertum supra ceteros ipsi erat, etiam apud eas Respublicas, in quibus magnum Concilium supremus est rerum arbiter, in more positum esse, non ad ipsum arcana referri, sed prius per peculiare Cœtus, quantum fieri potest, decerni; deinde pleno confessu ea solum communicari, quæ satis sunt ad agnoscendam supremam illius potestatem, & eò usque, ut rei vulgatio plus nocere non possit? *Publicum & arcanum* inuicem opponuntur, & quod multis patet, *publicum* dicitur. At sanè quantò magis necesse erat, de quibusdam cetero Cœtus illum, constat non ex ciuibus inter se coniunctis obmutuam ex communi bono vtilitatem, ex longa consuetudine maxime notis, sibi que perniciem & infamiam formidantibus ex arcuorum euulgatione; sed ex Episcopis, qui distinctis in Patriis, ac sæpè discordibus nati, ne de facie quidem se inuicem nouerant, quique, excepto Religionis respectu, validissimis compelli possent. lecebris ad ea quæ agitabantur aperienda, ipsorum notitiam capienti, ut rerum molitiones suo commodo haud conducentes nondum ortas suffocaret? Errata quæ hucusque recensuimus, malignè ratiocinantis sunt.

Sed aliud hinc addit Suavis ex falsa narratione. Afferit, cum Diplomati legationis conditio esset apposita, ut nimirum Legati Patrum consensu rem gererent, sublatam postea fuisse Legati potentibus, qui tamquam noxium Pontifici proposuerunt, si a Prælatum arbitrio res ita penderent. Petiere quidem Legati, ^a ut ea conditio deleteretur, ac prius Romæ responsum, esse delendam: sed posterioribus literis ^b oppositum perscriptum; cum obseruatum fuisset, iis illam conceptam verbis, quibus eorum potestas proponendi dirigendi que minimè circumscriberetur, sed solum proferendi sententiam, ac decernendi; quæ proculdubio Episcoporum expectabant consensum.

^a Literæ
Farnesij
19. Martij.
^b Eisdem
Literæ
24. Martij.

Verim

- 5 Verum hoc Diploma diuersum ab altero, quo generatim illorum legatio statuebatur, & de quo pariter Suauis differit, haud equidem comperio fuisse ab ipsis productum, vt planè vsuuenit in huiusmodi facultatibus, quæ ne populi obtrectationibus exponantur, haud produntur in medium, nisi vbi cogit necessitas ad potestatem ostendendam, ne alioquin illius effectus impediatur.
- 6 Indicat præterea, per familiarem sibi vocem *Arcani*, traditum Legatis Diploma cum potestate transferendi aliò Concilij, cum id in rem conducibile censerent. At hîc nihil amplius arcani subest, quàm oportuisse, vt cum ibi Pontifex non adesset, penes Legatos foret, si quid improvisò contingeret, rebus prospicere Pontificis vice; atque ita vbi nec opinatum seu bellum, seu contagio, seu quæuis alia decedendi necessitas ingrueret, opus erat, vt Legatis liceret inter huiusmodi angustias aliò Concilium deducere. An verò cum reipsâ Concilium Bononiam translatum est, efficax ratio eos compulerit, in illud tempus vnâ cum Suauis expendendum reicio.
- 7 Denique postquam minuta quædam enarrauit, quorum singula fuisse diligenter discussa comperio in memorato literarum volumine; per contemptum conficit, quanti fierent res tam minimi pretij, & ex quâ minimis riuis originem traxerit lacus ille, qui Europam inundauit. At exciderat è memoria nostro censori, cuncta semina esse minima; & summi Magistri documentum esse, haud negligenda paruula, ex quibus grandia proueniunt. Etenim æstimare quæ iam orta sunt, & incrementum accepere, etiam rudibus commune est: prouida sagacitas ea præuertit, curatque prius quàm prodeant, ab efficaci tenuitate minutarum causarum: minimorum ignoratio & contemptus, occulta Rerum publicarum caries est. Nulla hominum communitas reperietur adepta felicitatis virtutisque præstantiam, & in ea perseuerans, sine exquisitissima illorum cura, quæ negligeret quicumque exquisitissimam perspicaciam non haberet. Ita Natura mundum seruat, dum non minùs atomum quàm montem curat; siquidem mons quilibet reuerà tandem atomorum congeries est. Quin optimus rerum æstimator Deus hoc ipsum exemplo nos docuit, dum in Lege, quam ipse populo suo scripsit, & in ritibus, quos Sacerdotibus suis præscripsit, adeò tenuia commendauit, vt præ ipsis ea quæ minuta Suauis appellat, colossi videantur. Sed à digressionem ad historiam.

1545.

CAPVT X.

*Quid Episcopis Regni Neapolitani à Prorege prescriptum :
quidque agitatum ad inchoandum Concilium.*

Aduenerant quoque Romanorum Regis Oratores, plurimumque ambigebatur de inaugurando Concilio; quod præcipuus rei cardo erat, cuiusque gratiâ mandatorum literarum protraherentur.

^a Literarum Legatorum ad Farnesium, 30. Martij.

Hinc enim ^a indecorum videbatur, eam iniri solennitatem tam modico Episcoporum numero: hinc eius inauguratio censebatur certum apud Christianas Nationes classici non ex ludico signum, adeoque eos commoturum, quorum lentitudo ab incerto tenebatur. Verumtamen hæc ratio haud putabatur satis esse inchoando tam exilibus auspiciis tam ingenti molimini, cum aliquo exaltationis detrimento, quæ ad huiusmodi moles sustentandas beata est. Testabatur Mendoza, Hispaniæ Præsules breuiter se daturus in viam: quod etiam confirmabatur literis ^b Nuntij Poggij, significantis, delata iam Regia mandata iis qui essent adituri, ^c Itali vero efficacissimo Pontificis iussu sollicitabantur, ne iis quidem exceptis, qui munia Romanæ Curie obirent. Non tamen extremus rigor adhibitus, ne fortè seorsim singuli offenderentur, qui coniunctim omnes Ecclesiam erant defensuri, & Christianæ Reipublicæ leges laturi.

^b Vallisoleto ad Farnesium, & ab eo missis ad Legatos, 14. Martij.
^c Literarum Farnesij ad Legatos, 11. Martij.

^d Literarum Legatorum ad Farnesium, 2. Aprilis.
^e Literarum Legatorum ad Farnesium, 9. Aprilis.
^f Literarum Farnesij, 11. Aprilis.

Vt tandem quid agendum statueretur, lucem aliquam de Comitiorum progressu à Mignanello ^d præstolabantur. Sed aliud non illuxit, quàm Cæsarem meditari ^e promissionem alterius Ordinum Conuentus ad Religionis controuersias agitandas, ubi per Concilium minimè componerentur: vnde videbatur velle Cæsar tam Pontifici quàm ipsi Concilio quasi frænum iniicere. In ea rerum caligine inunctum Legatis, ^f vt maiorem in Conuentu frequentiam expectarent, nisi tamen certiores fierent, tentari aliquid in Comitibus quod officeret Religionis integritati. Hoc si contingeret, confestim quocumque modo Concilium auspicarentur, ac Votum denuntiarent, non licere nisi in Synodo iam incepta, de huiusmodi controuersis decerni.

Verùm res quædam accidit, cuius causâ postrema pars mandatorum retardata, per adiectam iisdem literis appendicem. Etenim Petrus Toletanus, Neapolitanus Prorex, ad illius Regni Præsules scripsit, exoptare quidem se ad emolumentum Ecclesiæ, vt omnes ad Concilium

Concilium confluerent: sed animaduerso illarum Diœcesium detrimento, cunctis Regio nomine imponi, vt literas procuratorias darent quatuor Episcopis à se designandis, qui Regni totius vices in Concilio gererent. Idipsum prius multis Episcopis aperuerat per Sacelli Regij Primarium Administrum (Cappellanum Maiorem vulgò appellant) ad quem Toletani iussu conuenerant. At illi vnâ voce repugnarunt, habere se in animo præsentis interesse Concilio; vbi verò id consequi nequirent, velle per se destinare Procuratores, prout sibi conscientia suaderet. Quæ oppositio eò magis elatum Proregis animum commouit ad eos perpellendos vi iussionis Regio nomine ipsis indicta.

4 Hæc à Prorege gesta, quàm improuisa Pontifici, tam molestâ accidere. Id enim egregium erat inuentum, quo Principes plurimorum suffragia in paucorum linguas sibi addictas contraherent, atque ita Synodi moderatores imperiosius euaderent, ademptâ libertate, adeoque veneratione ac fructu, qui à libertate pendeat. Itaque rei nouitas repentè Pontificem impulit ad imperandam Legatis inchoandâ Synodi moram: postea verò * per Diploma grauius adiectis pœnis prohibuit, ne quis Episcoporum per Procuratorem adiret Concilium, sed per seipsum accederet. Quod quamquam videretur ita generatim reipsâ præstari non posse (ac tamen præstitum est) & Pontifex paratum gereret animum, ad eam legem postea plerisque relaxandam; imperandum tamen putauit, & inuolantè seruandum, donec Prorex ab incepto desisteret. Ad eò vt tamen Moguntinus Septemuir Purpuratus eò Procuratorem miserit, legitimis excusationibus adductis, quòd sibi necesse foret Comitibus interesse partem Catholicam defensuro, opus fuerit Procuratoris admissionem suspendere, ac eidem significare, potiùs per peculiare Diploma illum acceptum iri. Quod si verum est quòd narrat Suauis, nimis seuerum Legatis hoc Diplomavisum, adeoque prius promulgationem ab ipsis retardatam, tamquam Episcoporum conscientias permolestam; verum etiam est quòd ille ignorat, cum Romana responsa non legerit; inde nimirum eos fuisse admonitos, cum Diploma de *solis negligentibus* loqueretur (quæ voces culpam sonant, & culpam grauem, vbi agitur de pœna graui) haud sollicitudinem afferri cuiusque per conscientiam probabilem operanti. Idcirco * à Pontifice promulgatum Diploma, typisque editum, vt dicemus, Legatis illius consilio acquiescentibus.

5 Interea Legatorum epistola (qui Polo adhuc absente duo solùm erant) Pontificem impulit, vt aperiri iuberet Concilium die ter-

tia

* Literæ
Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos, 21. &
30. Maij.

* Literæ
Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos, 16. Maij.

1545.

* Petrus
ze 4. Maij,
vt in Episto-
la Legato-
rum eadem
die ad Card.
S. Floræ.

tiâ Maij, Inuentæ Crucis memoriæ sacrâ. Scripserunt, ea quæ Cæsar Conuentui proponebat, ab illo sibi communicata, huiusmodi esse: *Cum emendationis negotium diuturnam deliberationem deponerem, & bellum Turcicum moram non pateretur, opportunius Cæsarem excusare, vbi Synodus inchoata iam esset, supersedendum in presentia emendationis negotio: interim enim compertum fore, quo pacto Concilium sese habere, quidve ab eo de morum emendatione sperandum. Si enim illius nulla spes fulgeret ante incepti Conuentus exitum, alium indictum iri, in quo iam Religionis, tum reformanda disciplinæ consilium omnino haberetur. Hocposito considerabant Legati, posse Cæsarem ab armis Turcicis in dies singulos adigi ad soluenda ex improviso Comitia, & sancienda illorum decreta, quibus, vbi Concilium nondum esset inceptum, indicerentur futura Comitia de Religionis negotio, per insanabile eiusdem vulnus: nec Germanos amplius destituros ad oblatam indicti denuò Concilij spem toties irritam. Quod si aperta iam Synodo, Cæsaris officia bello Turcico intenti Pontificem compellerent ad eam retardandam, nullam futuram fuisse iacturam, quin potius duplex lucrum: alterum, dum sisteretur periculosa nocentium hominum concursio imminenti conuentus ad sacras controuersias expendendas: alterum, dum omnibus palàm fieret, Pontificem, quod in se esset, velle reipsâ Concilium.*

Addebant præterea, Sibi suboluisse, Cæsarem in sinu Concilium, nihil cupere; idque in Mendozae fronte dignosci: celari tamen à Cæsare hæc animi sensa, quippe famæ suæ consulente, simulque verito, ne rursus à Pontifice ea sibi Scripturæ verba exprobrarentur, per Diploma publicum supra recitatum obiecta, *Vocauimus, & non erat qui audiret; venimus, & non erat vir:* quibus acriter commotus fuerat, vti Mignanello significauerat Granuellanus. Proinde gratum ipsi futurum hoc otium Legatorum, vt in illos culpam regereret eorum omnium, quæ, tametsi Ecclesiæ noxia, coactum se putaret indulgere Germaniæ ac Protestantibus, nondum inchoato Concilio; seque eo nomine pariter excusaret, quò iam Legatis temporari communicasset, quæ Comitibus fuissent à se proposita.

Tertio loco adducebant; *Mores* passim nolle sibi persuades; Pontificem ex animo agere de Concilio celebrando: seu illius voluntatem metientes ex eo, quod sibi conducibile arbitrabantur, seu cum discernendo non esset, quid casu, quid ex arte contingat, existimantes nihil vsquam euenire, nisi Principum consilio; adeoque Pontificis technis vertentes iniectas præteritis conuocationibus turbas: seu demum per vulgarem credulitatem malevolentium ce-

* Literæ
Mignanelli
ad Cerui-
cum, 9. A-
pril. 1545.

lumniis occupatos. Quapropter fieri quidem poterat, vt Concilium à Pontifice iam inchoatum cernerent, haud ita tamen, vt prius crederent inchoandum: quod Mignanelli quoque literis confirmabatur. Itaque cum esset extimescendum, ne Turcarum impetus rerum sacrarum curas ad armorum tractationem violenter conuerteret; si diu Concilij primordia protraherentur, vulgus obtractaturum, quasi tunc aperiretur, cum prævideretur necessitas eiusdem confestim claudendi.

Ponderabant postremo, plerosque præoccupatos eâ persuasione de auerso à Synodo Pontifice, peruersè interpretaturos Legati missionem, quasi tendentem ad impetrandam Concilij procrastinationem à Cæsare, qui studuerat per omnem conantis speciem non modo vt ipse crederetur Synodum promouisse, sed propemodum procreasse. Contrà verò à Pontifice, vt Apostolicæ Sedis honori consuleretur, omnem adhibitam operam, quâ palàm fieret, à se tamquam primo vltroque mouente principio rem illam agi, cui principio non stimulis præcedentibus opus esset, sed auxilium subsequenteribus: ideoque non sibi prius innotuisse duorum Principum consensum, quàm Synodum à se indictam fuisse, Oratoris Vegæ reditu Romam haud expectato, ne Caput Ecclesiæ à dextera motum, non dextera à Capite videretur. Proinde disputabant Legati: Vel post Farnesij legationem reuerà Synodus cogeretur, & tunc vni Cæsari eunctos eam acceptam relaturos, quasi ille in procurando publico Ecclesiæ bono inuictus obstitisset contrariis precibus eadem regentis: vel non cogeretur, & tunc præstò futuram Cæsari excusationem, quasi manus dederit illius importunitati, qui harum denique rerum curam gerebat, atque muneris sui vinculis obstrangebatur: ac per euentum vtrumque obtractante famâ diminutam in reuerentiam atque amorem erga Pontificem; quæ duo maximè necessaria sunt ad fouendam in animis hominum Fidem Catholicam, quippe quæ ab omni & quacumque secta ceterorum Christianorum non aliter discernitur, quàm per coniunctionem cum Pontifice tamquam cum Capite. E conuerso, si Concilio daretur initium: antequam Farnesius Germaniam adiret, ipsum, afflante sibi hac aurâ secundâ, illius Nationis animos propitios experturum.

Mandata Pontificis ad Legatos de Concilio tertiâ Maij inchoandi non tamen ad opus deducta, & quare. Farnesij Legati transitus Tridento.

* Literæ Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos, 23. A-
prilis 1545.

HÆc Epistola Romam delata Farnesio iam profecto, persua-
sit Pontifici, vt Legatos iuberet statim memoratâ die Con-
cilium inchoare: simulque certiores de iis fecit suos Nun-
tios apud varios Principes; & iam decreuerat solenniter sacris ope-
rari cum publicis supplicationibus, ad operis incepti prosperitatem
implorandam. Quod certè re perfecisset; haud tamen concorditer
cum iis, quæ Tridenti accidebant, nisi Legatorum literæ postulatæ
manè perlatae prius consilium haud iterantes, nec tamen pariter re-
uocantes, tenuem aliquam suspicionem iniecerant Pontifici, im-
mutatæ illorum sententiæ. Vnde solennem illam celebritatem distulit
ad certos vsque nuntios inchoati Concilij.

* Literæ
Card. S. Flo-
ræ ad Lega-
tos eadem
die 23. Apri-
lis.

Eodem tempore Diploma euulgatum (de quo dictum est) vbi
cuncti Episcopi adire Concilium iussi, & negligentibus suæ Eccle-
siæ regimine sacrisque interdictum; & ne quis per Procuratores
adesset omnino cautum, adeoque hi à Synodo exclusi.

* Literæ Hi-
spani & Pro-
regis ad
Pontificem,
2. Maij
1545.

Et quamquam ad huius Diplomatis aspectum studeret Neapoli-
tanus Prorex partim explicare sua mandata, partim sustinere scri-
ptis literis ad Pontificem, significantibus, ea solùm edita, quò con-
suleretur Episcopis dumtaxat quæ egestate quâ morbo præpediti,
quibus conducibilis esset Procuratores sufficere certò conuenien-
ros, prudentiâ ac probitate satis idoneos, quam vel prorsus abesse,
vel minùs aptos sui vice delegasse. Quamuis, inquam, ita se purga-
set initio, precatus Pontificem, ne interpretationibus suum dece-
tum calumniantium fidem haberet; tamen Diploma postmodum

* Literæ Ar-
celli, 9. Maij
1545.

ab Arcello Nuntio ad Metropolitanos omnes, & per eos ad sin-
gulos Episcopos transmissum, indictas procuraciones repressit: ac
paulò post Farnesij Legati suasiones apud Cæsarem efficere, vt eius
iussu Prorex ab incepto remoueretur.

* Literæ
Farnesij
Vormatiâ
ad Legatos,
22. Maij
1545.

Huius igitur Diplomatis antidoto præmuniente, Pontifex in-
choationem Concilij Legatis indixit. De qua Suauis, commenta-
riorum inops, & audaciâ diues, dum perquam temerariis coniectu-
ris eos supplet, multa falsa permiscet. Vnum hîc proferam. At
Pontificium mandatum peruenisse Tridentum, antequam eò Far-
nesius

neſius Legatus acceſſiſſet, & ab eo illac tranſeunte fuiſſe confir-
 tum. Vnde palàm fit, huic ſcriptori, vt diximus, non ſolum epiſto-
 las Romæ ad Legatos miſſas haud innotuiſſe, ſed neque eas omnes,
 quas Romam Legati ſcripſerant, ex quarum vnâ mox afferendâ
 oppoſitum habetur: hoc totum videlicet Romæ confectum poſt
 Farnēſij profectiōem, & ad Legatos perſcriptum à S. Floræ Car-
 dinali, qui Farnēſij partes & curas exceperat in Aula Pontificis.

1545.

* Cardin.
 S. Floræ
 28. Aprilis
 1545.

4 Interea Tridentum Farnēſius deuenit, & 20. Aprilis, dum iter
 adornaret, inchoationis iuſſa ad Legatos Româ delata. Re in confi-
 lium adductâ, cenſuere communicanda cum decem Epiſcopis, qui
 iam aderant. Mandata ſolum de inchoanda Synodo, vbi Legatis
 ita viſum eſſet, & intra perbreue ſpatium; non verò de præſcripta
 die: quin potiùs illis dicendum, in literis Pontificiis haberi, ne in-
 choaretur, donec rem Cæſari Farnēſius ſignificaffet; quod paucos
 intra dies futurum erat. Huiusmodi interpretationem Pontifi-
 ciæ voluntatis perſuaferat Legatis tum ipſa iuſſionis cauſa, hoc
 eſt ipſorum conſilium Paulo propoſitum; tum opinio ac votum
 nepotis; tum etiam rationum aduerſantium, quæ ſuperuenerant,
 pondus.

* Omnia
 exant in Li-
 teris Lega-
 torum ad
 Card. S. Flo-
 ræ, 28. Apri-
 lis.

5 Erant hæc: Primò, Cæſarem ſummoperè gaudere viſum legatio-
 ne Farnēſij, verſâ quacumque amaritie in dulcorem; qui dulcor
 contaminandus non erat abſinthio cuiuſdam quaſi aſpernantis
 oſtentionis, ſi eo non admonito tanti momenti ſolennitas habe-
 retur paucis antè diebus quàm ad ipſum Legatus perueniſſet, per-
 inde ac ſi ex induſtria id fieret, vt ipſi ac planè reliquis omnibus
 oſtendatur, Cæſarem in eo opere nec participem, nec in pretio ha-
 bitum. Potiſſimè verò, quia Tridentinus ac Mendoza, cui manda-
 tum inchoationis, non item diei fuerat expoſitum, pro certo po-
 fuerant, opus eſſe, id à Legato priùs cum Cæſare communicari,
 niſi maluiſſet in grauiſſimam illius oſſenſionem incidere. Ad hæc
 accedebat, euaniſſe ſuſpicionem illam, quæ Legatos in eam ſen-
 tentiam traxerat tam celeris feſtinationis. Iam enim in comperto
 erat, Cæſarem ante 14. Maij Comitiam non aditurum: proinde ni-
 hil timendum, ne quid ibi ante inceptam Synodum Religioni no-
 xium ſtatuereſſet, etiam poſt aduentum Legati eius initio protra-
 cto. At quod maximi erat ponderis; Comitiam, quibus Granuella-
 nus præerat ante Cæſaris interuentum, demum ex ſe ipſa decreuiſſe
 Religionis res in Concilio reponendas. Quare potiùs oportere no-
 uos beneuolentiæ nexus texere, ad Cæſarem ac Cæſarianos arctiùs
 cum Pontifice colligandos, tamquam illi iam addictos; quàm ba-

Ppp 2 listas

1545: listas contentione instruere, ad eos procul arcendos, tamquam oppugnatores.

Præterea Legati animaduertebant, cum iam euulgata essent mandata proximæ inceptiois, tamen non affixa diei certo, factum esse fundamentum interpretationibus legationis, quasi eam interturbandam destinata: Farnesium functurum officio non consulenti Cæsarem ut de re dubia, sed eam illi tamquam decretam communicantis, unde optimè cessuram cunctationem: ut autem in Cæsarem obsequij vim plurimam habiturum, ut ipse faceret operi, quod sibi ac Nationibus videretur sui consensus auspiciis inchoatum. De his omnibus per certum & expeditum tabellarium Legati certiore fecere Pontificem. ^a Admonuerunt patres Moronum Bononiæ Legatum, & Ioannem Casam, apud Venetum Nuntium, ne fortè ex acceptis Romæ literis contrarium factum morem disseminarent. De Germanis haud laborarunt; quod in animum induxerant, ob moræ breuitatem non prius de retardato, quam de aperto Concilio nuntios eò peruenturos.

At Legati, quibus ingenium Pauli probè perspectum, quam libenter suorum consilia excipientis, tam imperij sui omnino tenacis, angebantur incredibili sollicitudine, ne Pontifex indignaretur, ubi rescuisset, ea quæ discretè mandauerat nondum peracta. Et quidem Farnesius tam anxio cruciabatur animo, ut sibi non temperare potuerit, admonente seriò Ferdinando Rege, ne perditionem Wittembergensem, quæ sibi periculum imminabat, personam mentitus transiret, impatiens longioris itineris, tamen tioris.

Verumtamen ^e rem Pontifex comprobavit: neque solum Diploma cum facultate suspensionis ad Legatos misit, ut ipsi peterant, ^d quod sibi quocumque tempore cautum foret; sed ipsorum prudentiæ commisit inchoationem Concilij absque nouis mandatis, pro eo ac ex Farnesij Legati nuntiis arbitrentur: egregie gnarus, præterquam quod non liceret absenti prænoscere ea omnia, quæ derepentè rem vrgent, in quibus consilium optimum est ipsa celeritas, administratos solertiùs curaturos prosperum rei successum, cum seipso consiliorum auctores agnoscunt.

^a Literæ ad S. Floræ Card. 8. Aprilis, hora 11.

^b Literæ Farnesij ex Filicogena ad Legatos, 6. Maij.

^c Literæ Card. S. Floræ ad Legatos, 4. Maij.
^d Literæ Card. S. Floræ ad Legatos, 21. & 22. Maij.

Obstacula Cæsaris Farnesio proposita, ne Concilium aperiretur.

Legatus comiter quidem à Cæsare acceptus est: sed in primis congressibus animaduertit, Tridentinorum suspicionem in eorum oculis non ab umbra coniectam, sed à re solida, & reapse Concilium haudquaquam appeti. Etenim vbi primùm Legatus illud proposuit, Carolus, qui anteauctore tempore Concilij auctorem se ostentauerat, dum Germanis acceptum credidit, tunc aliò vocem deflexit, ratus, inde efferatam Protestantium factionem in extremos furores exarsuram. Respondit itaque: Negotium illud à Pontifice tentatum ac inceptum, ad eundem pariter pertinere; se rerum huiusmodi haud satis peritum, præsertim cum diu nulla Synodus Oecumenica extitisset: proinde nihil sibi superesse quod adderet, nisi in iudicio Pontificis rem committere, cuiusque egregium animum commendare. Videri sibi quidem opus esse, vt hæreticis hisce aliquâ ratione consuleretur, cum ex quantavis breui cunctatione timendum esset, ne parum superfuturum sit in iis Provinciis & Pontificiæ & Cæsareæ auctoritatis. Ostendit, se non ignorare suos Hispanos Antistites adhuc abesse: sed facile acquieuit Farnesio respondenti, Prima hæc initia solam caremoniarum esse celebritatem, quæ tamen aduentum Præfulum sollicitaret, quippe tunc nihil ambigentium, se fructuose aduenturos: inter primordia, primamque Sessionem, multoque magis reliquas posteriores, in quibus grauiora perpendenda, haud modicum intercessurum temporis, & quantum satis illis futurum erat. Tum Legatus, animaduerso Cæsaris animo nondum certo quid vellet, seu quâ loquendi formâ quod volebat exponeret, quò dubia euitaret responsâ, gnarus ambigua semper ex potentiorum sententia explicari, Cæsarem rogauit, ne grauaretur, se prius expensâ, sibi postmodum respondere. Assensus est Carolus, suaque sensâ per Granuelanum se illi dixit aperturum. Hic die postero vnâ cum Episcopo Atrebatensi & Diaquesio, qui Cæsari à secretis erat, Legatum conuenit, eumque percontatus de necessitate Concilij, post eadem quæ pridie Cæsar audierat, à Farnesio hinc repetita, respondit: Ea sane sibi comprobari: sed Protestantes futuræ damnationis iam certos, ad primam Concilij quasi iam portarum apertionem, ad arma conclamaturus, non modò ne inermes ipsi deprehenderentur, sed quò Catholicos opprimerent, bellumque inferrent in Italiam, Religionis

Dux Epistolæ Farnesij ad Legatos, 22. Maij, cum exemplari Epistolæ quam ad Pontificem scribebat.

1545.

gionis arcem sibi execratam, & quam sperabant præsidio destituta se inuasuros. Sibi ea omnia liquidò explorata: proinde se nosse percipere, quibus esset viribus Pontifex hocse motus comprehensum. Afferuit; nihil à Germaniæ Catholicis sibi pollicendum, quin nervi animique defecissent: Cæsari, tot thesauris in præterita bello profusis, nihil esse reliqui quod offerret, nisi seipsum; adeoque cuncta bello robora à Pontifice suppeditanda.

Hæc nimium morosè dicta Farnesio visa, qui hæc reposuit: Pontificem superioribus cunctis periculis animi sui amplitudinem suæ potentiae suæ angustias præ se tulisse; idemque nunc pro sua vii parte præstiturum; sed suæ ditionis opes rei vniuersæ molimina te- tis non esse: Arma sacrosanctæ potestatis sibi à Christo concessis, his vsurum intrepidè ad Religionem tuendam: Humanæ potentia rela longè validiora Cæsari aliisque Principibus tributa, quò illi contorquerent in eos, qui priorum insensibilem aciem negligebant. Efflagitatam in variis Germaniæ Comitibus Oecumenicam Synodum, à Pontifice semper exhibitam, indictamque in vrbibus, quæ ipsis placuissent: Postremò in Spirensi Conuentu Tridentum ab eodem selectum; ibi postea à Pontifice indictam, per solutis sibi gratia à Norimbergensibus Comitibus. Ideirco nunc omnino par esse, non illam exequi, non solum ne videretur illudum Nationibus Christianis; sed etiam, vt clarissimo Diuini Spiritus lumine Catholicæ doctrinæ candor emicaret, hæresisque maculæ detegerentur; atque vt ex communi consilio & consensu corruptelis mederetur, quibus forsitan Ecclesiastica disciplina debilitata languebat. Plura vtriusque dicta, & iterati congressus, disserente semper Granueliano quasi ex priuata sententia, non Cæsaris nomine; quicum tamen haud dissimulabat eadem verba fecisse. Sed eò tandem recedens eius oratio, vt, si Pontifici quidem luberet aperire Concilium ac profèqui, suo animo satisfaceret: simul etiam significabat, Cæsarem ab ea cura se subduendum. Nec his dissimilia excepit Farnesius à Rege Romanorum, præsentè Truxesio.

Legatus, ad suspicandum naturam pronus, vt alibi notauimus, veritus est, ne subtiliori artificio Carolus vteretur: velle scilicet, hæc dilato Concilio, exugere à Protestantibus delinitis quam maximam posset subsidia, ac præcipuè pecuniam anno superiore collatam ad bellum Gallicum, quod postea dissolutum, ac maiori ex parte ipsorum manu seruatum; hinc verò à Pontifice, ad hæreticos armorum robore subigendos inflammato, bonam in præsentia pecuniam extrahere; quæ sibi plurimum conduceret ad id, quod, vt dicitur,

1545.

mus, intendebat; hoc est, ad continendos in obsequio erga se Protestantes, cum per eam ipsis formidabilior, adhiberet hoc pacto efficacissimum alexipharmacum, quod constare solita est timoris acrimonia cum indulgentiæ dulcore permixta. At verò ubi Concilium inchoaretur, timere Cæsarem, ne in Comitibus à Protestantibus per indignationem desereretur, quidquid postulasset denegantibus. Eoque altius ea suspicio Legati animo infigebatur, quòd ab ipso Cæsare cognouerat, id temporis nullum à Turcis instare metum; quin Regis Galliæ hortatu hominem Constantinopolim missum, qui de induciis comparandis ageret. Quare non apparebat, cur Cæsar, iam penè liber à periculis ac difficultatibus externi belli, ita sese timidum, ita debilem ostentaret, cum solis Lutherani decertaturus.

4 Hæc omnia mihi perspecta in literis Farnesij ad Legatos Tridentini, & in exemplo epistolæ ipsis communicatæ de iis, quæ habebat in animo ad Pontificem scribere, egregiæ falsitatis affirmationem Suavianam conuincunt, nimirum, Farnesij missionem eò spectasse, ut Carolum bello in Protestantes implicaret, adeoque à petitionibus Concilij distraheret. Neque in hoc deliquit solum, affirmando ut verum quod ignorabat, sed quod non esse verum pernoscebat. Et enim etiam si careret literis Farnesij Legati, Suavi prorsus ignotis, ex responsione à Tridentinis illi reddita, * inclusa in volumine literarum, quas lustravit Suavis, & quam mox afferemus, oppositum huic calumniæ deprehenditur.

* 26. Maij.

5 Igitur intelligentes Legati, Præsules discessum meditari, ubi Synodi primordia longius protraherentur, fidesque abrogaretur nuntiis præteritis, * Pontificem rogarunt, ipsos præsentibus mandatis præmuniret, per quæ sibi esset in promptu rem exequi, statim ac sensa Caroli ex Farnesij nuntiis innotuissent. Atque ad eam rem Pontifici proposuere, Responsum vno ex tribus modis à Cæsare concipi posse: Aut inceptionem Synodi sibi probari: aut eam à se Pontifici permitti: aut denique sibi non probari. Proinde ipsos ab eo se petere, quid sibi in quouis ex tribus responsis agendum. Rescripsit Paulus: Si Cæsar approbaret, * illicò Synodum inchoarent: si permitteret Pontifici, idem peragerent, dummodò permissioni non adnecteretur aliqua opposita ratio, maturius expendenda; si enim ita contingeret, aut Cæsar rem improbaret, Româ, quid agendum expectarent.

* Literæ Legatorum ad Card. S. Florentiæ, 22. Maij.

* Literæ Card. S. Florentiæ, 21. Maij. 1545.

6 Tam verò ubi à Farnesio quæ iam memorauimus accepere, vehementer commoti, in hanc sententiam rescribere: * Nec nouum, nec

* 26. Maij.

nec

1545. nec præter expectationem esse, Protestantes legitimo Concilio refragaturos; unde mirari se, ob eam causam pristinae suae voluntati Cæsarem haud insistere. Sed cum hoc euitari non posset, velle se impensè Legatum admonitum, vt in eo negotio tam apertè se gereret, vt cuiuslibet mortalium perspectum planeque persuasum foret, exoptari Concilium à Pontifice, & quod in eo esset, promoueri, nec rem ab illo prætermitti, nisi inuiso eo, quod Cæsar non assentiret. Ac sanè tam dilucidà testificatione eò magis opus esse, quod Cæsar Comitibus publicè fuerat pollicitus (vt enarrauimus) se alia Comitia indicturum super Religionis controuersiis, vbi Concilium ante Comitiorum, quæ tunc agebantur, exitum nondum esset apertum. Quapropter oportere palàm fieri illi Conuentui, vniuersæque Christianæ Reipublicæ, Concilium, quantum spectaret ad Pontificem, iam expandi, adeoque nullam inde ansam Cæsari porrigi seruandæ promissi, auctoritati Pontificiæ indecori; atque huiusmodi plane verba epistolæ apposuerit, cuius exemplar Romam ad S. Floræ Cardinalem transmissum eodem die: *Quod in nobis esset, Pontifici quibus proponeremus, vt mallet suam Sedem deserere, Clauesq; Diuo Petro restituere, quàm tolerare, vt profana potestas sibi arroget integram auctoritatem in Religionis causis peragendis, eo prætexto colore, quòd Ecclesiastico muni-ri suo defuisset in Concilio celebrando.*

* Literæ ad Card. S. Floræ, 26. Maij.

Prolixius deinde Pontifici exposuere, * sibi vndique angustia obuersari, cum intelligerent ex vna parte, haud incepto Concilio communiter homines, qui manum potius quàm linguam oblectuant, à calumniis in Pontificem minimè destituros, quasi per fraudem omnia præterita iam spondidisset, & mero furo futuræ expectationes obliniret: præterquam quòd in eo rerum statu reque periculosum ac indecens futurum esset, omnino Synodum claudere, ac ita suspensam habere: & verisimile videri, Principes diuersarum suarum vtilitate ductos neuriquam concordaturos. Ex altera parte, si Principibus inuitis aperiretur, perinde futurum, ac celebrare Concilium, quantum ad rem ipsam, haud Oecumenicum; cuius liqueret, Episcopos in eo adeundo adherere Principum votis, in quorum ditionibus suas Sedes obrinebant.

* Totum constat ex Epistola Legatorum ad Card. S. Floræ, 12. Maij, cum exemplari arcanarum Literarum, quas ipsis miserat Nuntius Mignanellus, 28. Aprilis.

Hoc postremum eò fortius vrgebat, quòd suspicabantur, Galorum Regem eodem erga Concilium languore tepescere. Quare non solum ad eum vsque diem neminem e suo Regno illuc mittere, sed Grignanus, ipsius Orator apud Cæsarem, dixerat, * A se laudari, si loco Concilij designarentur ex qualibet Natione docti viri ad discipulandum, agitandamque concordiam cum Lutheranis, & multiplex

mulque adiecerat : Quemadmodum hi Tridentum numquam conuenturi erant , ita posse illis fortasse suaderi , vt Metas accederent , quò paratior esset cuiusvis Nationis concursus . Quamquam reuera destinaret Rex ante aliquot hebdomadas suos ad Concilium Oratores : * sed vel id ignorabant Legati , vel suspicabantur vocem esse ac speciem inanem . In ea perplexa mentis fluctuatione , noua lucis aliquid à Farnesij Legati reditu expectandum putabant ; nec timendum interea , ne quid in Comitibus aduersi decerneretur , cum Turcicorum armorum terror iam sopitus , non amplius illorum exitum sollicitaret .

C A P V T X I I I .

Farnesij Cardinalis reditus . De bello Protestantibus inferendo negotium . Varia Tridenti euenta .

Suspiciones Farnesij de Caesaris animo euentus difflauit , quo spatium , quaesitam à sincero Principe moram illam Concilij , quò validius aperiretur , dum ipse meditabatur cum sacri armamentarij telis , suorum quoque militum in Lutheranos arma coniungere . Verum , vti Caesariani supra quam verum esset vires Pontificias opinione attollebant , adeoque pro ea mensura parcum in subsidijs Pontificem , & languidum in votis existimabant ; ita pariter Pontificij apud animum suum potentiam Caesaris amplificabant , sibi que persuadebant , eum nolle quod posse inficiabatur , cum humani sit ingenij , neminem in aliena domo eas angustias opinari , quas experitur in sua .

Neque Concilij retardatio noxia contigit . * Ea siquidem Pontificis testificatio per suos in Germania Nuntios elata voce vulgata facta fuit , vt cunctis tandem exploratum redderet , nihil ab eo per simulationem agi ; animosque Catholicis addidit , vt Spirensis Decreti confirmationi resisterent . Et ex alia parte rei procrastinatio Lutheranos cohibuit , ne acti rabie praecipites ruerent in Catholicos ; quod molestissimas turbas excitasset , antequam armorum induerent cum Othomanno perficerentur , * vt Tridentinus Cardinalis ad Farnesium scripserat . Interea qua vt ignobilis otij species vitaretur , qua vt Patres iucunda solertia , & auctoritatis exercitatione detinerentur , ne per tadium , prout militibus lentae obsidioni defixis accidere solet , dilaberentur ; auctor erat Tridentinus , vt per dies singulos daretur opera iis parandis , ac disponendis , quae Concilio vni futura erant . Atque ita peractum : nec deerant quotidie tum

Pars I.

299

noua

1545.

* In Fonte Belle Aque 30. Maij 1545. vt in libro Gallici sermonis, vbi multi existant Commentarij ad Concilium spectantes, qui saepius citabuntur, iuxta factas additiones in Parisensi impressione ann. 1654. apud Cra-noisium.

* Literae Nuntij Mignanelli, 30. Maij.

* Literae Tridentini Cardinalis ad Farnesium, 18. Maij.

1545. noua quibus allicerentur, tum ardua quibus exercerentur. Aduenire subinde Præsules ac Theologi magni nominis ex variis Regnis, & inter ceteros quatuor ex Neapolitano, à Prorege designati, qui tamen nec Romæ apud Pontificem, nec Tridenti apud Legatos ullam fecere mentionem sibi demandatæ ab aliis procurationis. Ferrebat, à Rege Galliæ destinatos aliquot Antistites, ac Doctores in primis spectabiles, qui breuè adfuere. Nonnullis inopiâ laborantibus Pontificia^b liberalitas præstò fuit.

^a Variæ Literæ Legatorum, præsertim ad Farnesium, 7. & 8. Iunij.

^b Literæ Legatorum ad Farnesium, 20. Iunij, & 4. Iulij.

^c Literæ Legatorum ad Farnesium, 7. & 12. Iunij.

^d Literæ Legatorum ad Farnesium, 21. & ultimâ Iunij.

Cum Procuratoribus Moguntini per magnam industriam ætatum: etenim vix audito rumore Diplomatis de Procuratoribus excludendis, vehementissimè commoti sunt. ^e Vnde visum est Legatis eò progredi, vt negarent ad eos excludendos Diploma contestatum: eisque per speciem oblectamenti suaserunt Venetias petere tantisper, dum obtinerent à Pontifice potestatem illos admitteendi. Nimis dissona Regis Romanorum Oratoribus superuenere mandata: ^d Peterent videlicet à Legatis, vt Pontificem extimularent ad maturanda Concilij primordia, dum Rex ille cum fratre suo Carolo ea retardabant. Et quidem contendebant hi Oratores ea quæ illi mandabantur solenniter exponere, ad solatium Episcoporum, qui tædio affecti ibi detinebantur à Ferdinando. Eos, tamen cohortati sunt Legati, vt præstolarentur prius reditum Venetiis Oratorum Cæsarei Mendozæ, qui valetudinis gratiâ eò se contulerat; ab illis & clariùs & tutiùs eos deducendos, vt Regis ac Cæsaris voluntas obsequerentur. Tridentinus verò à Legatis admonitus, persuasit Regis Oratoribus, vt prius ad Ferdinandum rescriberent, quam exequerentur mandata, ne Legatos compellerent ad se purgandos, vero sed acerbo responso.

Hæc dum euoluerem, non potui non identidem prosequi commiseratione Pontifices, quibus deducenda fuit Petri Naui per scilicet num scopulis magis quam aquis oppletum, & inter ventorum fluctibus inuicem depræliantes, cunctosque illius cursui aduersantes, præter vnâ Sancti Spiritus auram. Et sanè volutabam animo, Pontificum conditionem huiusmodi esse, vt si quando nauigium impingeret in scopulum, vituperationem subirent, quasi ignaui imprudentique gubernatoris; sin prospere administratum ferretur, quasi callidis & suis utilitatibus inhiantis: perinde ac si vel humana solertia Omnipotentis dextera vim haberet; vel cupiditas mortalium bonorum non efficacius suaderet, vt nauigatione neglectâ ad piscatum incumberent. Certum est, quantumuis Pauli III. laboriosissimum Principatum alia curarum moles haud grauasset, quam ea quæ pauca à nostra

à nostra Historia insinuat, huiusmodi tamen onus visurum fuisse decrepitæ illius ætati prorsus intolerabile. Eum tamen tunc magnopere solatus est acceptus à nepote nuntius, velle reuera Cæsarem in hæresim ensẽm educere. Vt autem ab arcano impenetrabili spes euentus animabatur, ita ipsis etiam Legatis initio vix per vmbra indicatus in Farnesij epistolis, quibus significabatur, Pontificem ac Cæsarem de Synodi negotio concorditer agere. Eo postea Romam regresso sub initium Iulij, minus latenter cum illis actum; simulque significatum, Cæsarem expeditioni Catholici fœderis intentum, cupere ne quid innouaretur de Synodo; proinde Pontificem nolle Caroli voto aduersari, etiamsi moram illam ægrè ferret, quæ tamen breuis futura.

5 Wornatiæ de bello pressius consultum, & à Paulo opem offerente quam posset, & Carolo quam debuerat haud negante, nec quam Pontifex non poterat flagitante. Curauit Cæsar, ne huiusmodi negotium sub Protestantium aspectum prodiret, ne in rabiẽm præcipitarentur; sed aliqua solum illius species elaberetur, vt metu coërcerentur. Vnde adeo repugnat veritati, quod Suauis comminiscitur, profectum festinanter Legatum Wornatiã, quò suspicionem Protestantium de se conceptam dilueret; vt potius Orator Mendoza & mirifice Pontificem laudauerit apud Legatos, quòd pro Cæsare bellicum apparatus instruxisset, postea verò superfedisset, vtrumque ex Cæsaris arbitrato: cum reipsa studeret Carolus palàm facere Lutheranis, se præualido gladio instructum esse; sed eo nolle vti, nisi ipsorum proteruitas illum è vagina traxisset. Ad eandem rem Romam legauit Andalottum è sua familia, cui plurimum fidebat, alias ad Margaritam Caroli filiam deducendam eò missum.

6 Itineris species præ se ferebat officium inuisentis Margaritam filiam parentis nomine; sed interior veritas moliebatur Concilij fœderisque negotium apud Pontificem. Neque illi displicebat, vt hæc veritas sublustrem quasi per vmbra interluceret; sed ita, vt Protestantes putarent integrum sibi, moderato quodam obsequio rem impedire.

Festinus Farnesij abitus non ex noua causa, sed ex suo pristino consilio à nobis indicato profectus est: vt nempe ante Comitiorum exitum Romam attingeret, communicaturus cum Pontifice ea quæ cognouerat; adeoque posset tempori, vbi rerum conditio postularet, præuerti per apertam Synodum pericula sanctionis, quæ eum Ecclesiæ detrimento in recessu Comitiorum ederetur. Quapropter Belcarius, Scriptor quò veracior eò cautior quam Suauis,

1545

a Colligitur ex vna Legatorum ad Farnesium, 20. Iulij.
b Cardinalis Farnesij, 13. Iulij.

c Literæ Legatorum ad Farnesium, 7. Augusti.

1545.
a Lib. 14.
& 15.

solùm narrat, a Farnesum Cardinalem peruenisse Wormatum 17. Maij, pridie quàm Cæsar adueniret, ibique dies paucos commoratum, nullâ causâ seu aduentus seu discessus patefactâ.

Enormius mendacium est id quod Suauis pronuntiat de hac legatione, dum falsitatis quam prius confutauimus tenax, nullum nem scilicet Farnesij eò præcipue collimasse, vt consensum Cæsarum obtineret pro destinata concessione iuris beneficiarij in Parmam ac Placentiam; eum inducit vtentem duplici ratione ad Carolum Mediolanensem ditionis penes eundem Carolum. Altera ex his erat, Vt ibi illas minori futuras Cæsari suspitioni ex propinquitate, minorique obstaculo recuperationi, vbi eam tentaret, si forent in potestate peculiari Principis, quàm Romani Pontificis. Ex quo patet, hunc hominem haud narratoris, sed fabulatoris agere partes. Eâ siquidem tempestate tam longè aberat, vt Mediolanum putaretur esse perfiturum in Cæsaris dominatu, quàm certum est, per eos dies Aurelianensem Ducem perrexisse acturum b Cæsari gratias de promissis sibi nuptiis cum fratris filia, & Mediolani fiduciaria possessione. Iuuenis autem mors, c quâ rerum ordo immutatus, incidit postea in subsecutum Septembrem. Et sanè mandatorum capita Farnesio tradita, d quæ à me perlecta sunt, duo complectebantur: Ferre nimirum pecuniæ subsidium contra Turcam; & Cæsarem impellere, vt Synodo faueret, eidemque quodcumque Religionis negotium committeret. Inter hæc primæ magnitudinis errata connumerandum non est aliud quod admittit, supinum potius quàm magnum; videlicet, tributum à Paulo impositum nouo Principi, Parmæ ac Placentiæ beneficiario nomine, fuisse octona annua scutorum millia; tamen nîmini ex Aula Romana compertum non sit, esse nouena scutorum millia. Nemo quidem est sapientum, quod quàm plura gesta non ignoret aliis apertissima; sed nemo prudentum, qui se irrisionibus exponat, dum gesta commemorat ignota sibi, & aliis apertissima. At relicto Suauis, ad locum regrediamur summopere inuisum, hoc est Romam.

b Literæ Legatorum
30. Augusti
ad Beccatellum
ipsis à secretis Romanis missam.

c Literæ Legatorum ad Farnesum,
20. Septembris.

d Ad Farnesum missa post ipsius profectio-
nem, 17. Aprilis.

Quæ nomine Caesaris Andalottus Roma agitauit : & consilia Pontificis cum Legatis de Concilio. Parma & Placentia Petro Aloysio concessa.

Quæ Pontifici Andalottus proposuit, huiusmodi fuere : Per reliquos eius anni menses, * bello gerendo opportunos, videri Carolo, arma Protestantibus inferri non posse; sed suam operam in annum proximum offerre: eum tamen in eo ipso se iudicio ac voluntati Pontificis submittere. Hac admisâ morâ, cupere se interim, ne Synodus inchoaretur, aut, vbi ea morâ Pontifici non probaretur, duo postulare: Alterum, vt antequam aperiretur, Cæsar commonesceret, quòd posset illicò Wormatiâ discedere, & molestis Lutheranorum querimoniis se subducere: alterum, vt abstinere eo tempore Synodus à dogmatum decisione, quæ dum hæreticos laceraret, ad vltionem extimularer; sed tum generalibus quibusdam atque nouis disciplinæ legibus edendis se contineret.

2. Posse nihilominus contingere, vt Protestantes, etiamsi ea de illis haberetur ratio ad Concilij initia, furore perciti, in Catholicos debaccharentur: proinde opus esse, præsidium aliquod, si quid accideret, paratum habere. Quòd eos lætaret, se à Pontifice poscere, vt per eum sibi fas esset in exitu Comitiorum ipsis colloquium & alium Conuentum indulgere, per hiemem habendum, in quo spondere se Pontifici, haud quidquam noxium permitturum Orthodoxæ Religioni ac Pontificiæ auctoritati. Opem quoque petiit à Pontifice ad percellendum statim Hermannum Archiepiscopum Coloniensem, qui multis ab hinc annis animum contumacem, ac Religionis contemptorem præ se ferebat; & in eo gradu si persisteret, maximum detrimentum allaturus fuisset.

3. Dum hæc refert Suauis, erga hæreticos suauissimus, præterit silentio præcipuum Hermannii delictum, hoc est, patefactam propensionem animi in Lutheranam doctrinam, * & non modò publicam illius permissionem in sua Diœcesi, sed etiam propagationem per varios à se delectos distributosque præcones. Præterea, perinde ille differit de Cæsaris in Hermannum animaduersione, ac si Carolus rem gessisset nullâ Pontificis & cuiusuis Ecclesiasticæ potestatis habitâ ratione. Postremò subdidit nomine Cæsaris Andalottus, Cum ineunte Vere arma essent mouenda, oportere condiciones interim stabilire.

* Literæ
Farnesij ad
Nuntium
Verallium,
19. Iulij
1545. com.
municatæ
Legatis.

* Vide Bel-
carium lib.
24. n. 26. &
Spondanum
ann. 1545.
n. 7.

4545.

Respondit Pontifex: Quantum ad se spectaret, belli apparatus prælatò esse: sed ubi Cæsar prolationem necessariam duceret, prælatò iudicio rem committere, quippe tam inclyti prudentisq̃ Imperatoris, quique rei momenta non auditu, sed visu metiebatur: Concilium amplius otuari non posse sine dedecore, & Christianorum defensione. Quod si aperiretur, se, prout par erat, curaturum rem moderari gerendam, ut inde potius adiumentum, quam obflaculum Religionis commodo, belloq̃ proposito experiretur. Sed de iis ad Nuntium datæ literæ (quippe res huiusmodi præ Altolotto intelligentem) uti Cæsari aperte demonstraret, haud licet Pontifici à consuetudine præteritarum Synodorum recedere, quæ semper à præcipuo capite initium duxerant, nimirum à declaratione doctrinæ; eamq̃ planè potissimam esse causam, etiam in Diplomate propositam, huius Concilij celebrandi. De reliquo, esse x̃sum agendi ratione, quæ voto Cæsaris aptissima videretur.

* In Epistola chata.

Ad Catholicos tutandos aduersus Lutheranorum impetum, sibi nullum validius præsidium in mentem venire, quàm Cæsarem in Germaniâ commorationem, in aliqua urbium, quam ex loci propinquitate opportunam simul futuri belli apparatus, simul Concilio ac Pontifici arbitraretur. Vbi verò Cæsar existimaret, sibi esse in Belgium contendere, Pontifex quod in se foret sponso, se rerum angustiis pro suis viribus haud defuturum.

De colloquio & Comitibus respondit, Sui muneris nihil esse quod probaret, sed solum ut Cæsarem cohortaretur ad ea seruanda, quæ religiosissimè promiserat de tuenda illibata veræ Fidei primæq̃ Cathedræ dignitatè; quibus integris, ea Cæsar consilia caperet, quæ sibi potissimum expedire censeret.

Apud se quoque statutum ostendit Pontifex, procedere ad exponendum sacris Infulis Colonensem, tamquam hæresis manifestum, simulq̃ in animo habere, facultatem interea Cæsari tribuere, ut ipsi liceret auctoritate Pontificiâ in illum animaduertere.

Ad sancendas fœderis conditiones paratum se ostendit: unde ad eas celerius componendas, tabellarius extra ordinem ad Cæsarem missus.

Hæc omnia, ut memorauimus, ad Nuntium Verallum perscripta ac per eam opportunitatem aliud illi consilium communicatum Paulus, Sibi diu fixum in animo, pariterq̃ in animo clausum, ratisper dum spes non affulgeret illius aperiendi simul ac perficiendi, citra litem & cum laude.

Videbatur illi, Concilium coactum in Austriaca ditione, ac Germaniâ

1545.

maniam aditu, nimium patere violentiam seu illius præpotentis dominationis, seu illius tumultuantis Nationis. Illud ibi concesserat, non quidem ut per se bonum, sed ut minus ex duobus malis. Ex altera parte considerabat, ideo prospexisse Deum melioribus Ecclesie temporibus, ut ipsius Vicarius ditionem propriam possideret, quod ei largiretur plenam illam agendi libertatem fidenciamque, quæ in alieno frui non liceret. Quapropter, si hæc integra, sui que iuris libertas Ecclesie Capiti debebatur, non minus eadem opus erat uniuerso Ecclesie Corpori simul coalito, ubi oporteret, ut in præsentia; doctrinas legesque sancire, aduersus quam Nationes ac Principes propriæ utilitatis gratia reclamarent. In eandem quoque sententiam accedebant Legati, * quibus videbatur, se degere tãquam specie Præsides, sed reuera subditi: semper enim si non iure, certè reipsa alteri subest, quisquis in aliena ditione commoratur. Quin verebantur, ne Præsules & Oratores, quæ incommoditate loci compulsi, quæ propensione Austriacorum Principum, ac reliquorum Germanorum atque clientum, intima Germaniæ loca concorditer peterent, quod Legatos etiam rapti ab impetu necesse foret, ac postmodum in plagas incidere.

* Literæ ar-
canis notis
scriptæ à
Legatis ad
Favonium,
19. Julij.
1545.

7 Ex altera parte, rerum ac temporis condiciones aliquam illis spem faciebant, posse absque ullius offensione traduci Concilium in vrbes Italianas, seu nulli Regum addictas, uti Ferrariam; seu etiam nulli ex propinquis Principibus, cuiusmodi erant in Ecclesiastica ditione, in quibus eiusdem omnino est sacra Potestas ac profana. Spes hæc rei, nemine reclamante conficiendæ, nitentur tum iis qui Tridentum conuenerant, tum etiam Principibus. Qui conuenerant, hoc est Episcopi & Oratores, videbantur eam urbem fastidire, peracti angustias domicilij, loci asperitatem, calidam inclementiam, solis sterilitatem. Cùm autem corporis incommoda diuturniora sunt, ægerimè tolerantur, quippe vitæ conseruationi per se aduersantia, multo que magis ab hominibus togatis, adeoque delicatioribus. Videbantur ij libenter in commodiorem sedem abituri, præsertim nondum inflammati rerum tractatione, mutuisque altercationibus, quæ interdum homines adigunt, alios pietatis studio, alios a-mulationis ardore, alios cupiditatis impetu, ad quæcumque corporis molestiam deuorandam.

8 Principes spem abiecerant, hæreticos per hanc Synodum recuperandos. Quod verò spectabat ad Catholicorum ipsis parentum quietem, haud illi dissiluri videbantur urbibus subiectis Pontifici, dum is cum Cæsare conueniret. Regi Gallie gratius esse non poterat,

Trident.

1545.

terat, in vrbe Auftriaca quàm Pontificia, siue minoris notæ Principi addicta Concilium cernere. Cæsar alienum se à quocunque Concilio id temporis ostendebat, præter vnum, quod imitaretur tormentum bellicum semper grauidum pilis, numquam explosum, adeoque quod terrorem incuteret, non vulnus infligeret. Atque in hæc sensa nuper cum Montano collocutus fuerat Orator Mendoza. ^a Aiebat enim: Quæ pertinent ad doctrinam, assatum esse librorum, ex quibus quid credendum constaret: quæ ad morum emendationem; casancienda Romæ à Pontifice cum Cæsaris voluntate coniuncto, non Tridenti ab Episcopis. Insinuabat, vbi Concilium aperiretur, clausum iri Cæsari fontem vberimum ex Crucesignatorum Priuilegiis, ex dimidiorum fructuum prouentu, aliisque pensionibus, quibus Synodus refragatura esset; utpote ex Ecclesiasticis constat, damnum ob ea vectigalia patientibus. Quod si per duos menses adhuc superederet Pontifex, id maxime conduciturum Cæsari, quò plurima eliceret à Protestantibus parti Catholice opportuna. Hinc transgressus, aiebat; Se Cæsari variis rationibus ostendisse aduersa omnia, quæ vel Pontifici, vel sibi contigissent, remissa inter eos amicitie imputanda, ex languore mutue inter se concordie suborta. Quæ sensa mirum quantum dissideant ab illis quæ typis edidit Sandouallius in commemorata dissertatione, ab ipso Mendoza attributa, in qua Cæsari suadet, vt acerbè & per contemptum cum Paulo se gerat.

^a Literæ Legatorum ad Farnesium, 7. Augusti.

^b Hæc omnia extant in citatis Literis Legatorum ad Farnesium.

^c In Literis citat. Farnesij Cardinalis.

^d Literæ Farnesij ad Legatos, 11. & 30. Iulij, & 7. Aug. 1545.

^e Extant in libro Institutionum spectantium ad Conciliū in Archiu. Vatic. 8. Augusti 1545. & Data sunt 13. Augusti 1545.

Ceruinus quoque subaudierat, Cæsarem assensurum potius Concilio Romam transferendo, quàm tunc inchoando. ^b Et Antistes meditantur publicam postulationem, vt vel Synodus inciperetur, vel à Pontifice liberarentur. Hæc omnia Paulum permouere, tum vt Verallum ^c iuberet sagaciter odorari, quoniam animo Cæsar translationem sibi propositam acciperet; tum vt vellet, à Legatis distinctius explicari suam ipsorum sententiam prius ^d per literas, deinde per ipsam vocem Ludouici Beccatelli, quem & Pontifex illis à Secretis destinarat, & ipsi ad Pontificem ea de causa Romam legarunt.

Literarum ^e ac monitorum summa hæc fuit: In Concilio celebrandis duo esse spectanda: vt populis consuleretur, & Christianis Principibus satisfieret. Hæc toties processisse coniuncta cum operis facilitate, & euentuum felicitate, quoties in eo Principes alibi non spectarant, quàm ad populorum utilitatem, ac Dei gloriam. Nunc verò in alium statum res delapsas, vnde difficultas ac periculum oriebantur. Munus esse Pontificis, saluti magis populorum, quàm Principum cupiditati prospicere. Proinde par non esse, Orbis

Christiano fucum facere, Concilio dumtaxat ad spectaculum proposito, in gratiam Potentiorum: è contrario, illis inuitis fructuosam Synodum haberi non posse. In huiusmodi anfractibus Legati duo consilia proponebant.

11 Primum erat: Per nouum Diploma exoptatam morum restitutionem perficere, secundum postulata Nationum magis rationi consentanea, & reuera ipsam exequi, ac deinde Concilium dimittere, cum iam cunctis exploratum esset, nihil illi prosequendo, quod in se erat, defuisse Pontificem. Alterum erat, sub conditione peragendi Concilij; quâ positâ dicebant: Vel haberi pro certo Cæsarem Synodo aliò transferendæ consensurum; & tunc illam Tridenti aperiendam, perfectisq; vnicâ Sessione caeremoniis, relicto Tridento alibi continuandam, quò adeuntes Episcopi intelligerent, non ad speciem eò vocari, vt anteaotum otium ipsis ominari videbatur: Aut certum erat, Cæsarem dissensurum; & tunc retinendam inchoandamq; Tridenti Synodum, pro eo ac Cæsari Germaniæque promissum fuerat; dummodò Germani abstinerent à colloquiis & conuentibus de Religionis negotio in conspectu Concilij, ibidem postulantibus ipsis coacti, opemque conferrent, vt eò citati Lutherani se sifterent: aliter inique succensuros Pontifici, si Tridento illud amoueret, ne Synodus adigeretur ad sua dedecora è propinquo spectanda: at nullo per ipsos obice allato continuandam esse Tridenti, & plurimis scientiâ prudentiâque præclaris viris muniendam, qui possent iis obsistere, quos Principes delegassent, potius Aduocatorum studio priuata commoda promoturos, quam Iudicum æquitate communi bono prospecturos.

12 Quod si de voluntate Cæsaris haud liqueret, censere se, ab iis quæ tunc rerum conditio ferebat, translationem cohonestandam: ea esse, Antistitum querelas, penuriam & caritatem annonæ ex modico messis prouentu, & ex negata aliunde ob eam causam tritici exportatione; rigorem imminentem Alpinae hiemis; conuentus & colloquia, ad res sacras agitandas in Germania proximè destinata, cunctis Patribus execrantibus; hæreticorum pertinaciam in eo Concilio oppugnando, Catholicorum torporem in confirmando; difficultatem sancientiæ emendationis tam procul à conspectu Pontificis; discrimina turbaram, quæ suboriri possent ex huiusmodi conuentu, nec Pontificis nec Cæsaris præsentiam reuerente.

13 Quartam demum fingeant hypothesim: Assensurum Cæsarem, vt in præsentia inchoaretur, sed moram postulare, vt Synodus tantisper saltem superfederet agitandorum dogmatum negotio, dum

1545. Antistites ex Hispania, ceterisque longinquis Prouincijs frequentiores confluerent, ac dum ipse quædam apud se statuta in Germania perficeret. Sed hoc ipsum etiam aiebant improbari sibi: quod enim aliud per hæc effici, quam deludere tandem speciosa scelerum Patres ac fideles, quibus promissa fuerat per indictum Concilium Catholica doctrinæ confirmatio? Rebantur tamen, posse hoc honestè indulgeri per duplicem conditionem: alteram, Ne cunctatio longius protraheretur; alteram, Ne Cæsar ægrè ferret Synodum Romam transferri, vbi & Pontificis auctoritas posset arbitrato suo Sessionum interualla producere, & interim Patres exercere cum fructu in expendendis Fidei controuersis, morumque legibus delibendis per cœtus peculiare.

Hiscæ publicis rei Christianæ curis intermiscuit Paulus priuata suæ familiæ utilitatem: quem equidem defendere haud concedendam à Suauis inculpationibus, quæ ne veritatem lædam, quæ ne eisdem abrogem ceteris laudibus, quibus clarissimum aliqui Pontificem extuli: comprobationi siquidem hominis qui nihil improbat, nulla fides. Adiecit ille animum ad suam stirpem augendam dominatione Parmæ ac Placentiæ, nobilium vrbium, à reliqua Ecclesiastica ditione seiunctarum, quas Iulius II. acquisierat, & Leo postea recuperauerat, vti iam narrauimus. Studuit Pontifex honorificâ specie rem obuoluere, perpensis in Senatu * & commodis compensationis, quæ inde sibi traheret Ecclesia, & oneribus, quibus id quod donabat premebatur: accepturam esse illius vrbis Nepam à Petro Aloysio, & Camerinum ab Octauio, vrbes in Ecclesiasticæ ditionis umbilico sitas, & amplioris eâ tempestate proventus, quàm qui ex Parma ac Placentia capiebatur. Quæ in re nequam mendax, vt non solum constat ex indubitata fide tabellarum Apostolicæ Cameræ, sed confirmatur ex narratione scripta nobis laudata Oratoris Soriani, vbi in suppuratione Pontificorum reddituum ex Parma & Placentia, deductis consuetis sumptibus, proventus annuus octo millium scutorum, & non amplius, discrete ponitur. Neque id mirabitur, quicumque nouerit, ex quatuor vrbibus florentissimæ ditionis Auenionensis tantum fructuum non deceptum quantum necessarios illi sumptus excedat; & in præsentia etiam non mediocri redditibus facta sit accessio ex Bononiensi ditione, quæ supra ducenta capitum millia connumerat, demptis impensis sex millia scutorum obuenire. Compertum ergo fuit per Pontificæ Cameræ codices, ex hisce duabus vrbibus, exæquatâ annuorum fructuum varietate, deuenisse septem millia aureorum scutorum, & trecenta.

* 12. & 19.
Augusti, vt
in Actis
Confistor.

trecenta trigintanouem, quæ *Cameralia* nuncupantur : at verò Camerinum ac Nepam decena millia & trecenta octogintatria contulisse. Addebatur tributum, pro clientela imponendum à Pontifice, nouem millium annuorum scutorum. Præterea connumerauit pericula, incommoda, sumptus perpetuos, quæ Apostolicæ Sedi afferebat tutela ditionis illius nouæ, litigiosæ, seiunctæ, ac semper infidiis petita; in quas vrbes sibi ius arrogabat, quicumque in Insulam arrogabat. Aded vt sub vnico Pauli Pontificatu, tametsi bellis vacuo, repertum fuerit in suspectam illarum custodiam absumpta intra decennium ducenta scutorum millia.

15 Hæc omnia Paulus per publicos rationum libros prius enucleanda curauit apud Camera Tribunal; postea in Senatum distinctè referenda per Camerarium. Vnde cum ex his, tum ex metu à reuerentia profecto, qui cunctos ferè mortales coërcet, ne sententiæ, multoque magis voluntati supremi Principis aduersarentur, vbi apud conscientia suæ forum aliqua speciosa ratio rem excuset, maior Senatorum pars assensa est; non tamen aded promptè, vt cum primùm ea relata, spatium ad deliberandum non quæserit; & cum iterùm proposita sunt, post auditas quas diximus rationes, quidam apertè non repugnauerint. Comperio inter illius ætatis monumenta, constanter obtitisse Cardinalem de Cupis, Senatorum principem, ac Burgensem Cardinalem Hispanum; Bononiensem Cardinalem Gallum contradixisse per silentium precibus impetratum; Pisanum, Carpensẽ, Sadoletum oblocutos quidem, sed tandem Pontificis prudentiæ rem permisisse. Triuultium, Carafam, & Arminiacum à Senatu ea die abfuisse, & hoc pacto se extra noxam arbitratos.

16 Inficari planè non possumus, in eo Paulum aliquid indulgisse sanguinis illicio, cum pro se quisque satis intelligat, æstimationem Principatus dimetiendam non esse prouentibus, perinde ac agrorum æstimationem. At verò ex ea Pontificis imbecillitate ingens postea Pontificatu commodum elicit Deus: ea siquidem amplitudinis accessio in Octauij filium, per eos planè dies exortum, postea deuoluta, Alexandrum inquam Farnesium, viam ipsi patefecit ad consequendam ætate iuuenili supremam Catholicorum armorum administrationem; in quorum felicitate recuperauit confirmatq; sacro Pontificis Dominio tantum locorum in Inferiore, quam vocant, Germania, Belgio, & Gallia, vt præ illo penè in nihilum euanescat ea profanæ ditionis iactura. Alioqui verò Diuinâ prouidentia factum est, vt immoderatio illa hominis affectio in Vicario suo,

1545.

suo, multata conspiceretur acerbis molestiis, in eo planè genere, in quo infra muneris dignitatem animo suo fuerat obsecutus. Etenim concessa Petro Aloytio urbium possessio, causâ fuit, ut miserabiliter illius eadem Paulus spectaret, ac Placentiam ab exterorum armis occupatâ; & insuper tam graues inter ipsum & nepotem Octavianum offensiones attulit, ut ad illum Parmâ spoliandum adductus fuerit.

At libet hîc demum animaduertere, quàm seuerum exerceatur iudicium Orbis terrarum in Pontificium Principatum; & ad qualem integritatis necessitatem adigat illius possessores, præter frænzam conscientiæ, frænzam honoris.

Donauit Paulus duas illas vrbes, cum Ecclesiæ (haud inficiari) iustura, sed factâ illi prouentuum accessione sex penè partibus ampliore, * si connumerentur tam ordinarij & extraordinarij sumptus leuamentum, quàm compensatio minimè contemnenda ex acceptis Camerino ac Nepa. At è diuerso Carolus V. absque vlla compensatione Imperio Mediolanensem Principatum ademit, qui pretio Regnum exæquat, & tam ingenti auri copiâ, tantoque Germanici sanguinis profusione fuerat recuperatus, illumque filio concessit, cuius potentia multis ipsum partibus liberiolem reddidit à Cæsarea clientela, quàm mediocris dominatio Farnesiorum à Pontificia. Et nihilominus quæ adducuntur pro Pontifice, reiciuntur, quæ pro Cæsare, excipiuntur: ita ut in Pauli gesta ferocior oblatere fama non desinat, in gesta Cæsaris ne vox quidem submurmure. Sed huc appositè recidit acuta Diui Augustini argumentatio, quæ creatarum à Deo naturarum bonitatem demonstrat eâ planè ratione, quâ Manichæi malitiam arguebant, hoc est, ex malis quæ in ipsis deprehenduntur: nam qualitibus nomen malarum deest, quam tribueretur, nisi res cui insunt, & cui disconueniunt, boni foret; quantoque ea melior est, tantò quicumque natus, qui ipsam contaminet, turpior & videtur & est.

CAPVT XV.

Decreta VVormatiensis Conuentus. Aurelianensis obitus. Quæ Dandinus Nuntius, & Marchinus inter se egerunt. Susceptum de aperienda Synodo consilium.

Cæsar intereâ ineunte Augusto Comitiorum decreta vulgavit, quo hæreticorum votis haud quidquam concessum, seu in illis subtrahendis à Tridentini Concilij potestate, seu in indulgenda ipsorum dogmatibus perpetua pace, seu in largienda indem-

* Reditus
Parmæ ac
Placentiæ e-
rant septem
millia tre-
centa trigin-
ta nouem
scutorum;
sumptus pro
custodia, e-
rat viginti
millia; ex
Canone pè-
debantur no-
uem millia.
Fructus Ca-
merini ac
Nepæ, decem
millia & tre-
centa octo-
ginta tria:
quâ ratione
subductâ,
conficiunt
triginta nouem
millia
trecenta octo-
ginta tria.

1545.

indemnitate, ob erepta Ecclesiæ bona etiam post recessum Ratisponensem; sed solum spondebat, colloquium ac conuentum hieme proximâ Ratisponæ iterum habenda, de rebus Fidei, ac reformandis moribus. Hoc Decreto Patres Tridentini vehementer commoti, quod amplissimam illam auctoritatem læderet, quâ eorum plerique, rerum humanarum parum experientes, in animum induxerant, se reipsâ pro iuris mensura fruituros, & uti solet multitudo in vnum coacta, grandiora meditabatur. Eoque magis, quod ipsos læteret, quid auri sub eo Cæsaris consilio lateret, quamuis deformi scoriâ illius indulgentiæ contextum. Quod consilium fuisset Patribus patefactum, nisi consueuisset Pontifex literas peculiaries haud ceteris communicandas perscribere, prout Suauis maluisset. At vel ipsi versperilionis oculi satis sunt discernendo, an id tanto negotio conduxisset. Legati arcanorum consicij feruentiorum querimonias comprimebant, animorumque despondentium tristitiam leuabant, generatim adnisi, de recta Cæsaris mente securos eos redere, ac spe felicis exitus animare.

a Literæ Legatorum ad Verallum, 7. Septembris 1545.

2 Romæ Orator Vega Decretum editum à Cæsare apud Pontificem excusarat iisdem rationibus, quas Andalottus iam adduxerat, ut edendum excusaret; sed simul petierat, ut clausum adhuc Concilium sileret per integrum Septembrem; postea verò abstineret à sanctionibus Fidei, solamque disciplinam emendandam curaret. Tum verò opportunitatem Pontifex nactus, consilium translationis proposuit. Cùm autem negaret Vega, se ad id quidquam in mandatis habere, Nuntium, qui ea de re cum Cæsare ageret, mittendum duxit. Itaque Dandinum elegit, Episcopum Casertanum, qui doloris officia ob extinctum Hispaniæ Principem præ se gereret, sed in sinu hoc de Concilio negotium clauderet. At profectionem Dandini aliquantulum morbi causâ retardatam, præuertit Marchinus, qui Cæsari à Secretis erat, Romam missus ob Cæsaris rem agendam. Verùm Carolus propositum sibi consilium illicò reiecit, veritus Germanorum indignationem; cùm, si consentiret, & promissis suis aduersaretur, & Comitiorum Decretis. Quare hinc & illinc coarctatus vel ad transferendam, vel ad inchoandam Synodum, gnarusque, si secundum eligeret, satisfacturum se vniuersè Catholicis, tamen ob quædam sua peculiaria consilia res sibi displiceret, noluit inuidiam publicam recusando sustinere: quin per legitimam testificationem à fisci Procuratore scripto editam coram Nuntio assensus est: deditque negotium Oratori suo Mendozæ, ut Venetiis, vbi degebat, Tridentum reuenteretur, quò palàm fieret,

b Literæ Veralli & Dandini ad Legatos, 20. & 30. Octobris 1545. in Commentariis Ceruinorum.
c Literæ Legatorum ad Farnesium, 19. & 24. Octobris, & Dandini ad Cerinum, 20. Octobr.

1545.

ret, se per suos ministros haud deesse Concilio. Pontifex se de-
positâ transferendi, vt habebat in votis, Concilij, sed simul sibi
obligatione, quam ægrè ferebat, superfedendi, decreuit ad illius
initia adeò à Patribus efflagitata, adeò à fidelibus expetita progre-
di: neque cum Cæsare dissimulauit, haud sibi licere dogmatum has-
tiones protrahere. Quin, vt paulò antè commemorauimus, impo-
suerat prius Verallo Nuntio, vt id apertissimè denuntiaret.

At Suauis, cuius notitia de his euentis, literarum Montani mo-
moratum volumen non egreditur, cerebri sui commenta scripsit
iis quæ ibi non apponuntur: quod ita confidenter præstat, ac si
non tam scripta legerit, quàm gesta viderit. Quare admirabili
ducia percenset varia consilia, quæ Paulus III. animo reuoluebat,
perinde atque illius genius Socraticus ipse extitisset, qui intus depre-
ret, eumque regeret. Atque in hoc etiam ipsi libet ab Ecclesia dis-
crepare, quæ de latentibus in animo non iudicat. Ego verò historici
partes prosequar, non arioli.

Duorum funera per id tempus contigère, quæ non mediocri
solicitudinem Pontifici ac Præfulibus incusserunt, ne quid grauius
turbaretur. a Prius Alberti Cardinalis Moguntini, qui Fidei prin-
cipuum columen in Germania meritò habebatur, tum magnitudinis
dignitatis, quippe Septemuirum Princeps, tum Brandenburgicæ
familix potentia, quæ Germanicarum nulli concedit, si demas Aus-
triacam; tum denique sincero Religionis studio, quod ille, tam-
etsi quandoque timidè, semper tamen constanter exercuit. Quo-
per ætatem postremam, b deseruescente sanguine, Religionis zelus
in eo reuerberat. Casus hic molestiam æquè attulit ex tanti capi-
tis iactura, ac anxietatem ex incerta successoris electione; de qua
non nisi grauius timendum erat, vt quæ ab incerto effrenatoque
vix arbitrio pendebat, & inter Nationem adeò vel in Ecclesiastice
corruptam habenda erat. Quapropter pro mensione pondens
ac periculi impensa opera, vt Canonici eum promouerent, cuius
virtus extincti desiderium sedaret.

Grauiores turbas minitabatur alterius obitus, c Aurelianensis
mirum Ducis; qui dum iter faceret vnà cum parente, & in hospiti-
um diuerteret, cuius in quibusdam lectis homines peste correpta
decubuerant, noluit, quamuis admonitus, sibi cauere, ne illorum
puluillos per iuuenilem lusum cum suis domesticis contrectaret:
quod non modò mortem illi attulit, sed propè fuit, vt Regem
ipsum ac fratrem natu maiorem absumeret, qui sanguinis adeò
violentiâ, amantiùs quàm cautiùs cum eo post contractam tabem
egit.

a Ex Literis
Legatorum
ad Farne-
sium, 10. O-
ctobr. 1545.

b Ex Literis
Contareni
Ratisponæ
Legati ad
Farnesium,

c Literæ
Farnesij ad
Legatos,
25. Septem-
bris 1545.
d Literæ
Gallici Nun-
tij ad Farne-
sium Ambia-
no, 18. Se-
ptembris
1545.

egere. Haud immeritò verebantur, ne ille mortis ictus cum vita Principis nexum pacis Christianis populis refecaret. Idcirco Pontifex per celerrimum cursorem, qui Episcopum Casertanum adiret prius quàm ille Cæsaris Aulam attingeret, impensissimè ipsi mandauit, curaret, vt nexus ille iam relaxatus, nouâ aliquâ inter duos Principes affinitate restringeretur: idemque imposuit Hieronymo à Corregio, ad Regem misso, mœroris sui nuntio. ^a Noluit tamen Synodo moras dare, quin, vt omnibus pateret se ne momentum quidem temporis morari initia Concilij post solutas sibi manus, statuit in Senatu 6. Nouembris, inchoandum Concilium 13. Decembris, quo die recurrebat tertia Dominica anniuersariæ Christi Aduentus memoriæ. Ea potiùs quàm prima selecta, tum quòd plus temporis quibusdam Episcopis suppeteret, qui denuntiationi fidem abrogantes, profectionem protraherent; tum quòd ea Dominica ex prima voce, à qua Missæ sacrificium ducit initium, à gaudio nuncupatur, perinde ac ob similem rationem quarta solennis Ieiunii Dominica Concilij primordiis destinabatur in Diplomate ipsum indicente, quod à lætitia nominaretur. Ea de re peculiare Diploma confectum, ^b quod Legati postulauerant ^c vt in Actis reponeretur, cum ad rei dignitatem, tum ad testificandum, nec priorem moram ipsis vitio verti posse, nec inchoationem casu tunc fieri. Decretum quoque, vt ^d Episcopis Germaniæ, ne ipsi gregem suum obfidentibus lupis desererent, indulgeretur per Procuratores intercesse. At quoniam dispar ratio, quantumuis conspicua, ægrè suaderetur, qui per eam aliis posthabentur; iniunctum Legatis, vt quantum liceret, priuilegij vulgationem protraherent, cum prænosceretur, ceteros, qui exemplum huiusmodi adducturi fuissent vt cum ipsis patenter ageretur, faciliùs sibi moderaturos, vbi iam adessent, quàm coactum iri si adhuc abessent: operi siquidem, siue naturæ sit, siue artis, minus virium insumendum est vt conseruetur, quàm vt efficiatur.

C A P V T XVI.

Mandata Legatis tradita ex inchoationis occasione. Difficultas in Gallis retinendis.

Perscriptum Legatis, breuè ^e nouum Senatorum delectum à Pontifice habendum, vt effectum est, cum in Principum gratiam, ac præcipuè Cæsaris, selecto Episcopo Giennensi, Tridenti tunc commorante, de quo prius posthabito tam acerbè conquestus

1545.

^a Literæ Farnesij ad Legatos, 7. Septembris 1545.

^b 4. Decembris 1545. de quo in Literis Farnesij ad Legatos, 7. Decembris citatis, in aliis 16. signatis. ^c Literæ Legatorum ad Farnesium, 29. Nouembris, & 2. Decembris 1545. ^d Literæ Farnesij ad Legatos, vltimè à Nouembris.

^e Literæ Farnesij, 5. Octobris.

1545.

a Literæ Legatorum ad Bernardinum Maffeiū à Secretis Pontifici, 19. Decembris, 1545.
 b Literæ Farnesij ad Legatos, vii. die anni 1545.
 c In citatis iam Literis.
 d Literæ ad Farnesium, 14. Decembris, post die aperti Concilij.

questus Carolus, vt memorauimus; ^a tum ad abolendam populorum persuasionem Pontificiæ auctoritati parum decoram, numerum, haud licere Pontifici existente Concilio Purpuram impertiri.

^b Detractum est Episcopis, qui Concilio adessent, Decimarum onus, plenusque Ecclesiarum fructus iisdem concessus.

Mandata præterea ^c Legatis missa ad ea quæ percontabantur ^d Religionis articulos ante cetera esse agitandos, tamen alij quicumque oppositum flagitarent.

In illis non auctores, sed sententias damnandas: id autem tum vt breuitati consuleretur, amputatis iudiciorum ritibus factorumque probationibus; tum quò mitius in eo ageretur, relicta linguis adeundi ac se purgandi facultate.

Proscribendas non solum magis generales, sed peculiare etiam positiones, quæ per ora tunc & per scripta volitabant, & quibus nouæ hæreses nitebantur.

De reformandis moribus nec ante dogmata, neque simul cum ipsis agendum, quippe de minis præcipua & secundaria illius Synodi causa. Id verò per eam circumspectionem curandum, vt nec illa subterfugi viderentur, nec ad finem detrudi: quin præmouerent Legati, manum ipsis disciplinæ legibus admouendam, vbi Concilium in suo potissimo argumento fuisset progressum.

Audienda libenter, quæ obiectabantur aduersum Aulam Romanam, & Patrum Nationumque consilia; non quòd illis à Synodo prospiciendum, sed quòd distinctius iisdem Pontifici innotescerentibus, aptius quoque consuli ab eo possit, vt apud se statuerat.

Literis, ceterisque commentariis, Concilij nomine conscribendis, præfigendum trium Legatorum tamquam Præsidium nomen, ac Pontificis, quippe cuius ipsi personam gerebant; adeò vt non modò conuocati Concilij auctor appareret, sed coacti Caput ac Rector: cuncta verò scripta trigemino Legatorum sigillo, vel saltem primi firmarentur. Vbi contraria non superuenirent mandata, res Concilij celeriter perficiendas, vt suum esset tempori pretium, & arcerentur obretractationes, quibus tarditas impeteretur.

Facultatem ipsis tribui Indulgentias aliquas largiendi, dammodo Synodi nomine haud concederentur, vt ad quam huiusmodi concessio minimè pertinebat.

Videbitur fortasse cuiquam, in his mandatis interlucere nimiam quædam Pontificis politica cura in seruanda confirmandaque supra Concilium prærogatiua. At vulgariū est, ex ambiguitate vocum in peruersam rerum intelligentiam prolabi; vnde pleraque

sophismatum ortum habent, quod Philosophus adnotat. Hinc fit, ut in hac voce *Politica*, haud satis intelligant, quid intersit inter Politicam sinceram, sapientibusque probatam, quæ moralium virtutum principem locum tenet, cum ipsa bono publico studeat, bonorum omnium præstantissimo; & Politicam adulterinam, sic appellatam sermocinantium abusu, quæ scelestissima est inter vitia, utpote quæ illi bonorum nobilissimo aduersetur: cum ea populorum regimen solâ vtilitate peculiaris vnus capitis metiatur, eosque miseriâ premat, quod in ipsum bona redundent, cuiusmodi est Turcicæ dominationis politica.

Huius detestandæ Politicæ vitio laborarent Pontifices, vbi iura Pontificatus sibi à Christo tradita ad sui gregis vtilitatem, ab ipsis negligenter, quod vel amplitudinem vel quietem suis priuatis familiis compararent. Peccarent pariter, vbi ex ambitione maioris exercendæ potestatis, ad se conuerterent per auctoritatis abusum eam iurisdictionem, quæ peculiaribus Episcopis deberetur, & operæpretium est ut in ipsis persistat, ne Christiani cogantur Romam adire cuiusvis rei vel mediocri causâ, cum præterea quædam sint, quæ melius iudicentur ab homine ea inspectante oculis, in eadem per pauca solùm intentis, quàm ab audiente auribus, in immensam aliarum curarum varietatem distractis. E diuerso intrepidè vigilantique tueri supremum Pontificæ potestatis fastigium, est enim uerò id quod supra cetera commendabile peragi possit à Politica præstantissima. Nullius enim populi commune bonum laudabilius promouetur, quàm populi Deo maxime dilecti, Deoque fidelis. Nihil verò magis illi conducit, ut etiam cuius alij populorum, quàm optima regiminis forma. Cum itaque optima inter Christianos Ecclesiasticæ gubernationis forma sit Monarchia, ut alibi à nobis demonstratum, * nulla procuratio post Diuini cultus propagationem dignior, Religionisque studiosior in Pontifice habenda est, quàm huius Monarchiæ illæsa conseruatio: quæ tandem maiorem sibi spinarum segetem ex labore & contentionibus parit, molestiorumque hereditatem formidabilis maleuolentiæ ipsius confanguineis, quàm voluptatis fructum ex aliqua auctoritatis prærogatiua, per angustum senilis ætatis spatium, quo exacto, eadem prærogatiua relinquenda est alteri, sæpe sui suorumque minus beneuolo. Proculdubio huic sacro Principatui non aliunde grauius imminet periculum, quàm ab ambitione corrupti Concilij, tamquam ab aduersario, in quo armorum tria genera ad ipsius robur coalescerent; Potentia virium, ex auctoritate ac multitudine conspirantium; Speciosus

1545.
* In Elenchorum intro.

* In Cœcione Alexandri ad Vornatiensem Conuentum, in lib. 4.

1545.

ciusus iuris obtentus, ex colore per quorundam doctorum opinionem inducto; & Popularis fama, ex ambigua potestatis vocabulo, quam Concilia verè obtinent supra Pontifices in iis euentibus quibus quicumque supremus Princeps subdatur oportet mutationi plurimorum; vbi videlicet aut dubitatur cuiusnam e Principatus iure in sit; aut ex grauissimi delicti causa (quod in Principe sola hæresis est) de ipsius abdicatione agitur. Quapropter quemadmodum Pontifices persanctè agent, si legitimorum Conciliorum consilia legesque custodierint, cum ea Concilia sint topomus illorum Senatus, cuius operâ ex Apostolorum institutis videntur in difficillimis Ecclesiæ causis; ita haud minùs sanctè curam impendent in munienda Cathedra sibi credita tuendaque ab omni iniuria ac detrimento, quod arrogancia inconciliati Concilij moliri posset.

Redeamus in semitam. Dum cuiusvis Nationis Antistites perfundebantur gaudio, quòd non remota amplius, nec ambigua solam spem, sed certa ac ferè præsentia oculis vsurparent primoribus Concilij, vbi ceu Ecclesiæ arbitri essent confessuri, quidam ex optimo genere, qui intimæ prudentiæ ducunt, semper aliorum dubijs argumentisque propositis abrogare fidem, semperque fraudem operari, constanter putabant, hæc de compacto simulata. Minutius Cæsaris rei veritate compertâ admirationem potius quam lætitiâ concipiebant: etenim Cæsar, cui apertio Synodi opportuna non erat, idcirco solùm tam liberaliter consenserat, quòd sperauerat simul publicam inuidiam, simul etiam illud incommodum sibi vitandum; quippe qui inducere suum in animum non poterat, Pontificem præterquam violenter adductum iri ad constituendum Tribunal, à quo dumtaxat æmulationem timere poterat Ecclesiæ suæ potestati.

Sed res accidit, quæ nouam sollicitudinem attulit. Antistites Gallicæ mandato Regis reuocati, cum eorum absentia suis ab Ecclesiâ infructuosâ videretur, nec Synodus propinqua præ se ferret iudicia, se ab otio vmbraque prodituram. Obstiterè Legati pro vobus horum abscessui, ostendentes, ex conditionum mutatione non solùm ipsis permitti, sed eos compelli ad interpretandam Regis voluntatem in eo pariter commutatam. Ac nihil valebat apud homines, qui cuncta sibi minùs tuta censebant, quàm obsequium parere. Hispani pro aduersâ vtriusque gentis indole, Legatos vsquebant, alienis stimulis nequaquam indigos, vt secessioni reuoluerent. Granuellanus vbi rem nouit, quòd eam apud duos Nuntios dante

a Duæ Legatorum Epistolæ ad Farnesium, 16. Nouembris, & ultimo die.

b Literæ Legatorum ad Farnesium, 26. Nouembris.
c Literæ vtriusque Nuntij Antuerpiæ, 1. Decembris 1545.

naret, tamquam discordem iis, quæ Franciscus Rex in sanctionibus pacis sponderat, pacificationem ipsam protulit, ubi Cæsarem Rex deuinxerat, ut huiusmodi Concilio consentiret: non animaduertens per eum æstum, id ipsum repugnare Cæsaris assertis in Conuentu, cum ad id adductum Regem suis officiis professus fuerat.

1545.

Post multa solerter à Legatis peracta, minasque intentatas, se ad legitimum interdictum progressuros ex diplomate Pontificio, per arctissimum obedientiæ vinculum eos ibi retinente; postremo ex tribus Gallis Episcopis, qui Tridenti aderant, ipsorum antesignanus Rhemensis inde discessit; Aquensis ibidem perstitit; Agdenis verò Tridento exiit, reditu in Galliam simulato, donec per missum ad id tabellarium de Regis mente fieret certior post compertam apertendi Concilij veritatem. Rex vtriusque consilium haud inde abeundi comprobauit. Hic nuntius, antecedente inchoationis die perlatus, cunctos sinceriori lætitiâ perfudit ad eam celebritatem in eundam, in qua concursus honestissimus nobilis, piæ, ac literatæ Nationis desiderandus non erat. Nimirum videtur quædam naturæ præsumptio, cum initium rei quasi fons torius exiit, ex bona seu praua initij conditione futuram operis integri prosperitatem seu infelicitatem, mortales ominari; æquè ac fontis ingenio, riui ingenium responderet.

* Dato 25.
Nouembriis
1545.

C A P V T XVII.

*Apertio Concilij. Et quàm plurima in hac narratione
Suauis errata.*

IN huius inchoationis historia Suauis eo planè infausto omine, de quo dictum modò, tam sæpè labitur, etiam ubi nullus ipsi ad assequendum propositum ex lapsu fructus, ut in Suauis fateri necesse sit parem notitiæ inopiam, & animositatis affluentiam, ac summam commentariorum egestatem, dum res sibi latentes enarrat. Adeoque Latinus eius interpres aliqua ipsius errata correxit, alia mitigauit, nonnulla præterit; maluitque minùs esse in interpretatione fidelis, quò auctorem minùs patefaceret in narratione infidelis. Quare cum vnus contradictionis confutatio sit alterius affirmatio, mihi, ut veram facti narrationem contexam, satis erit, quodammodò recensere ac refellere illius errata.

2 Initium ab eo ducamus quod ordine primum, tametsi pondere minimum. Ait, Mandatum aperiendæ Synodi 13. Decembris, fuisse prius Vaticanis Patribus communicatum, eorumque sententiis

SSS 2 stabi

1545. stabilitum, ac postea scriptum ad Legatos à Farnesio Cardine Octobris postremo die. Mihi verò, qui Vaticani Senatus acta peti- gi, & commemoratam ab illo epistolam, testari licet, primo in- lum in ea de hac re verbum; solum ibi affirmari, Pontificem in- fixum hæere, vt ante festa Natalitia inchoatio celebraretur: he- cundò, certum illum diem à Purpuratis Patribus decretum esse diem sextum Nouembris; fuisse verò ad Legatos scriptum postea die illius diei.

Addit: Cùm apertionis Diploma peruenisset Tridentum 11. Decembris, postera die indictum populo ieiunium, habend- dum eà ipsa die, quæ destinata solennitate præcedebat. Cùm fuisset ignauia, ad indicendum ieiunium eundem diem expectari, quo indictum ieiunium agendum erat; nisi forte diuinitus innotuisset, eo die ante promulgationem ieiunij neminem comesturum fuisse, neque plus quàm semel, neque cibos ieiunio discrepantes. Præscripta igitur ieiunio dies 12. promulgata fuit pridie illius diei, hoc est vndecimo, quo Diploma delatum: atque insuper ad- ctæ ieiunio publicæ supplicationes ac preces, ad implorandam Do- uini Spiritus opem.

* Hoc to- rum quod sequitur, ex- stat in Dia- rio Massa- relli, qui fuit à Secretis Concilio, & in Actis in Ælia arce asseruatis.

Narrat, in generali cœtu habito pridie quàm Concilium pa- fieret, postulauisse Asturiensem Antistitem, vt eo die legationis Di- ploma recitaretur: at Legatum Ceruinum, veritum ne si vulgus- tur facultas, restrictionibus subiaceret, respondisse, in Concilio vnum corpus ex omnibus constari; proinde si Legatorum pos- stas erat in medium proferenda, singulorum etiam Episcoporum proferendam potestatem, diploma videlicet, per quod legitima- sua quisque Ecclesiæ præficitur à Sede Apostolica; eamque rem in- iis qui aderant, & qui aduenirent, immensum tempus absumpen- ram. Atque ita postulato satisfactum, legationis dignitate recepta, quæ in eo sita erat, quòd nullis limitibus finiretur.

Proh quanta errorum colluies! Qui hoc proposuit, non Astu- riensis Antistes, sed Giennensis erat. Haud ille petiit, vt eo die ma- fieret, sed inter inchoationis solennia. Postulatio haud omnino re- iecta; sed ex parte, vt narrabitur, approbata, designato ad solennia- ter recitanda Diplomata tam legationis, quàm indictæ Synodi, Episcopo Feltrienti. Res itaque sic peracta. Cùm petiisset memo- ratus Antistes, vt die postero legerentur Diplomata ac licet Pat- tificiæ, quò Synodi ac Legatorum auctoritas firmaretur, ab his re- sponsum, rem plerisque comprobantibus, Satis esse Diploma non re- citatum, quo Purpuratis illis Patribus imponebatur tamquam Le- gatorum.

gatis, vt præstituto die Concilium inchoarent: & cùm in eam sententiam cœtus iam propenderet, Legati quò superuacaneas alterationes præciderent, subdidere, Id aduersus postulatam se dixisse, propterea quòd legationis literæ ac Diplomata Concilium indigentia numero ac prolixitate plus temporis postulabant, quàm per functiones crastinæ solennitatis liceret commodè perlegi: sed quòd aliorum voto fieret satis, legendum videri Diploma postremum conuocationis Tridentum, & literas legationis. Quod & decretum, & postea peractum.

1545.

Quod attinet ad occultandas facultates: profectò tam imperitum quis Suauem existimet, qui ignoraret, opus non esse, huiusmodi thesaurum in vnicam quasi gemmam planeque indiuiduam contrahi, sed consueuuisse potiùs in plures partiri nummos, quorum quilibet, vt vsus postulat, expendatur, aliis in arca reconditis.

Pergit dicere: Eodem solennitatis die decimatertiâ, postquam Antistes Bituntinus eloquentem orationem habuit, lectam fuisse Legatorum iussu prolixam cohortationem; postea Pontificis Diplomata, ac mandatum Cæsaris recitata; ac denique cunctis in genua prouolutis, à Montano primo Præside precationem ex Ecclesiæ ritu prolatam. Cuncta è diuerso peracta. Precatio à Legato non sub hinc, sed sub initium functionis recitata ex rituum præscripto, & pro more antecedentium Conciliorum Constantiensis ac Basileensis. Prolixa cohortatio, Patribus Legatorum nomine perlecta, ac deinde typis data, de qua Suauis, ad eum diem non spectat, sed ad septimum subsequenti Ianuarij, quo prima Sessio celebrata. Altera admonitio eo die habita, non prolixam, sed breuissimam; non ab alijs lecta, sed dicta memoriter à Montano Legato.

Hucusque tamen noster narrator rerum notitiâ destitutus labitur. Aliud iam peccat ratiocinationis vitio, dum narrat, post memoratam cohortationem publicè perlecta Diplomata. Quænam ordinis peruersio fuisset, si Purpurati Patres priùs Episcopos admonissent pro Legatorum potestate, postea verò Legatorum potestatem comprobassent?

Refert, eo die inchoationis Diploma recitatum. Id eo die minime peractum, vti statuerant, sed posteriore Sessione. Quod, ni fallor, Legatorum studio effectum, cupientium Romæ in eo Diplomate voces eradi, quibus videbantur aperire ac profequi Synodum *ex formula quâ fuerat indictum*. Nam eodem Diplomate Procuratores Antistitem haud exclusi, vt postmodum Pontifex per subsequetas literas imperauerat: proinde videbatur ipsis, per eam particulam

* Literæ Legatorum ad Farnesium, 14. Decembris 1545.

Stf 3. conten-

1545.

contentionibus aditum pateferi, quasi prior prohibitio reuocata per hæc fuerit, & cuncta in pristinum restituta. Idcirco Montanus, qui in confesso ante inceptionem habito Diploma recitauit, eas voces omisit, quæ non ita facillè potuissent præteriri in lectione solenni, per aliorum oculos ac linguas habenda. At Romæ dubitatio tenuis existimata, nec admissa mutatio. Quare accepto responso, Legati in prima Sessione Diploma perlegendum curarunt.

Inde per occasionem narrandi, Oratorem Mendozam Venetiæ morbo detentum excusasse absentiam suam, iterumque protulisse mandatum Cæsaris per Alphonsum Sorillam, quo à Secretis utebatur; Suauis ineptum responsum Legatis imponit: nimirum, Accipere se quidem excusationem absentia; sed quod spectaret ad mandatum, se potuisse persistere in redditis, cum primum exhibitum fuit, à se responsum: nihilominus placere sibi, amplioris reuerentia gratia, iterum illud excipere atque expendere, quò postmodum responsa redderent.

Neque verum id fuit, neque ad rem fuisset. Ac primò quidem, quinam maiori reuerentia verti poterat mandatum iterum expendere, nouamque responsum dare, quam inhærere iam redditæ, nisi prius irreuerenter fuisset responsum? Præterea, si cum aliis mandatum productum, vnicus Tridenti Antistes aderat, ideoque Synodus non existerat; quo pacto Synodus, quam alloquebatur Sorilla, & cuius nomine Præsides respondebant, poterat responsum comprobare, non modò numquam ab ipsa Synodo redditam, sed reddendam scripto, numquam ab eadem viso? Quamquam autem ex epistola Legatorum ad Farnesium, properanter & per compendium scripta postridie, in qua quod animò meditantur significabant, potuisset Suauis argumentum ducere ad hoc sibi persuadendum; reuera tamen à Legatis accuratius responsum, ut constat ex Actis, * quæ non semper in margine notabo, ut reliqua monumenta: siquidem hîc semel vniuersè profiteor, ibi à me fuisse comperta, quæ de rebus ad ea spectantibus proferam. A Legatis itaque responsum est: Quod ad ipsos spectabat, pristinam à se respon-

* Acta Concilij, ætate Pauli III. Tridenti habiti, de quibus hic loquimur, alia sunt authentica, seruata in Arce S. Angeli prius citata,

è quibus trahuntur quàm plurima huius historia: alia priuatim scripta ab eodem Mastrello, à Secretis Concilio, in quibus multa extant peculiaria, quæ exarare in Cortibus operæpretium non fuit, & ut in Actis publicis extarent. Et hæc apud Ludouicos seruantur: vtrique diligenter ab auctore lustrata, & in eorum auctoritate fundauit, ex quâ narrabit de cunctis Actis Synodalibus. Volumen quod est in Arce S. Angeli, continet quæ gesta sunt ordine suo vsque ad octauam Sessionem, translationemque Bononiam. Sed præterea hæc eadem copiosius referuntur in duobus aliis voluminibus, etiam authenticis, & in Arce S. Angeli seruatis, in quibus sunt dicta Patrum in Congregationibus. Alterum continet, quæ euenere à tempore quo indictum est Mantua, vsque ad integram Sessionem quintam Tridenti: alterum, quicquid postea Tridenti actum ante translationem.

sponsoriam iterari: quod verò ad Concilium, expensum iri ex Oratoris postulato mandatum, securumque responsum. 1545.

8 Minutè describit Suavis illius celebritatis ceremonias, quò se nauiter edoctum vendit: sed aduersus quàm affectat, illi contingit, cum in his sæpius hallucinetur, seque perperam edoctum prodatur. Exemplum sit. In Euangelij narratione ibi à Diacono decantati, ait desumptam ex S. Matthæo, per ea verba: *Si peccauerit in te frater tuus, corrige inter te & ipsum solum.* Sed verè decantatum est Euangelium S. Lucæ, vbi septuagintaduo Discipuli à Christo eliguntur.

Exputet apud se Lector, an tanta erratorum congeries in tam modica narratione permittat in Suauis, non inquam auctoritatem, sed ne nomen quidem Historici.

Nec ad eam tuendam quidquam prodest, eà errata, quippe quæ nihil conferunt causæ suæ, censenda esse non ex fraude mala compacta, sed à falsis rumoribus profecta: nam Historiæ nomen docent sapientes deduci à voce *ἱστορία*, quæ apud Græcos significat hominem scientem, scientiæ verò e regione opponitur inscientiæ & error.

Reiectis Suauianis mendis per contrariam narrationem, parum superest exponendum de ritibus huiusmodi celebritatis. Legati vnâ cum Patribus, amicti prius in Templo Augustissimæ Triadi sacro Pontificalibus vestibus, Hymnoque ibidem decantato ad opem Diuini Spiritus implorandam, agmine composito processere. Præibant Regularium Ordines: succedebant Canonici, ac reliqui Ecclesiæ mancipati; post illos Episcopi, ac demum Legati, quos Regis Romanorum Oratores subsequiebantur. Hoc ordine ad principem Adem sancto Vigilio dicatam perrexere. Ibi Sacris solemniter operatus est Legatorum Primus, ac deinde Pontificis nomine singulis adstantibus plenam Indulgentiam elargitus, imperatis de more precibus, quibus pacem atque concordiam Ecclesiæ à Deo poscerent. Tum Latine perorauit Cornelius Mussus, Placentinus, Franciscana familia, Episcopus Bituntinus: postea Legatus varias preces persoluit ex rituum libello, & vniuerso Concilio ter benè apprecatus est: dein Cælitum nomina inuocata, & cetera quæ memorauimus peracta. Post hæc Patres confedere, ac rogati à primo Præside, An ipsis placeret Concilium legitime inchoatum pronuntiare. Ac rursus: An placeret, vt spectatis occupationibus ex proximis Natalitiis feriis, prima Sessio postridie Epiphaniæ celebraretur, singuli utriusque interrogationi respondere per verbum consuetum, *Placet.* Tunc Hercules Seuerolus, Concilij promotor, petiit

* Gerardus
Vossius in
Etymologi-
co Latino.

1545. petiit vt ea publicè tabulis committerentur. Postremò, Hymnus SS. Augustino & Ambrosio adscriptus, ad agendas Deo grates decantatus. Quibus peractis, ornatu Pontificali deposito, resumptis que vestibus consuetis, Legati suas in aedes regressi sunt, cunctis Patribus comitantibus, & Cruce præcedente. Interfuerunt huic solenniis, præter tres Legatos, Cardinalis Tridentinus, quatuor Archiepiscopi, viginti Episcopi, quinque Religiosorum Ordinum summi Præsides, Sebastianus Priglimus, Romanæ Rotæ Duodecimarius, & Ferdinandi Regis Oratores.

CAPVT XVIII.

Expenduntur quæ Suauis obicit habitæ à Musso Orationi.

BIs paulò antè Suauis de Musso Episcopo Bituntino locutus, affirmat illum quidem Oratorem fuisse suæ ætatis eloquentissimum, & perorasse ad inchoationem Synodi summæ eloquentiâ: sed post enarratæ functionis solennia subdit, in Germania curiosius expectatum, quid per eam primam celebritatem actum esset; & continuò ex Tridentinis literis ibi simul vulgatas fuisse Legatorum cohortationem, Mussi que concionem, quarum ipse summam refert: ac subiicit: *Hæc Christiana, modesta, & digna Cardinalibus habitæ est; sed de Episcopi concione longè diuersum fuit hominum iudicium. Dicit, A cunctis appositam illi notam vanitatis & affectatæ facundiæ: collatasq; inter se à viris rerum peritis, alteram vt sententiam piam, alteram vt impiam; duo inter se repugnantia in Legatorum & Episcopi sermone.* Deinde verò singulatim recenset, quæ obiecta fuerint Bituntini concioni: ac tacite quidem; sed apertè ea complectitur tamquam suæ mentis prolem vel à se progenitam, vel adoptatam, certè non legitimam.

Instituto meo satis esset laus, quam vel inuitus tribuit Legatorum admonitioni, qui Pontificis nomine Concilio præerant. Nec Bituntini vitium in eos etiam traduci posset, à quibus ad perorandum selectus; cum ille communis famæ suffragio, suæque doctrinæ constantiâ abundè commendaretur, tametii tunc haud satis expectationi fecisset. Atqui, cum à Tullio in libro de Officiis lauderetur, qui pronuntiauerat, ex eo quòd homo esset, haud à se alienum putare bonum malumve cuiusuis hominis; quantò magis mihi, & Christiano & Religioso, & literis addicto, putanda est haud à me aliena bona malæ cuiusuis viri Christiani Religiosi ac literati exaltatio?

Itaque

3 Itaque primùm affirmo, mentiri Suauem in huiusmodi hominum opinionibus enarrandis, quas ad primos celebritatis nuntios conceptas comminiscitur. Etenim Legatorum admonitio reipsa post plures hebdomadas habita (in quo perperam edoctum Suauem supra notauimus) non potuit *continuo* post celebritatem, vt ipse narret, in curiosorum manus deuenire, & ab illis opponi Bituntini homilia. Secundò loco animaduertendum, dum Suauis memoratam concionem in summam cogit, quã summã reprehensiones adducte nituntur, eam tam prauè eius arte distortam, vt quæcumque ex magnificis neruosisque orationibus sanctorum Gregorij Nazianzeni, & Ioannis Chrysostomi, per eam formam exposita, incondita prorsus & elumbis videretur. Præterea eam ipsam corrumpit; nec fecerit, præ cæcutientis animi liuore, manifesta typorum errata à germanis auctoris verbis; ac demum acriter hominem arguit, vbi non plus inest labis, quàm flauï coloris in eo, quod ab oculis multo felle suffusus, vt Suauiani sunt, aspiciatur.

4 Id paucis ostendam, omisã disputatione, an minoris pompæ concio maiorem sibi laudem meruisset; quod equidem maluissem: haud tamen cuiquam æquum est proprio siue oris siue mentis palato atrogare optimi saporis arbitrium. Compertum cunctis est, esse qui Petri sanctissimi Rauennatis Episcopi stylum minis exultantem dicant, hic tamen vir ex aurei sermonis præstantia communis placiti consensu *Chrysalogus* est appellatus. Neque quòd S. Ambrosij Opera magna ex parte a S. Hieronymo haud satis probantur, ex eo definit Ecclesia illum reuereri inter quatuor summos tam in doctrina quàm in eloquio Magistros. Atque inter profanos iudem Plautini sales vrbansissimi Ciceroni ^b visi, Horatio ^c inciuiles. Quin eadem argutia à Timeo seu Hægesia (quicumque ille fuerit) prolata in natalem Alexandri diem, quò templum celeberrimum Ephesinæ Dianæ combustum, laudem lepidissimã à Tullio accepit, ^d & à Plutarcho ^e adeò frigida, vt extinguendis illius incendij flammis satis fuisset. His præmissis, ad falsitatem nequitiamque Suauis accedam: sed præcipua quædam percurram; leuiora prætermittam, quò prolixitas ac molestia deuiteretur.

5 Refert, Mussus, in ostendenda Concilij necessitate, affirmasse, centum iam annos deuolutos à Florentini celebratione ad id vsque temporis. Non id ille simpliciter dixit; nec dicere potuisset sine graui seu rerum gestarum ignorantia, seu Pontificum iniuria, quasi nullum Concilium eo tempore intercessisset: sed adiecit, *excepto postremo Lateranensi*, eã loquendi formulã vsus propterea, quòd ex

Pars I.

T t

vno

a Vide de
Script. Ec-
cles. sed in
Epist. ad Eu-
stochium
laudat libros
de Virgin.
b In 1. de
Officiis.
c In Poëti-
ca.
d in 1. de
Natura Deo-
rum.
e In Vita A-
lexandri.

1545.

vno capite Concilium hoc legitimum fuit & Oecumenicum, et altero, nec formâ nec numero antecedentibus par. Narrat, eodem post recensita ingentia emolumenta in Ecclesiam à Concilio profecta, addidisse, idcirco *Deorum Concilia à Poëtis inducenda, & à Moysi proditum scripto, voces Concilium agentium fuisse ipsum decretum horum creandi, ac gigantum linguas confundendi.* Quid insulsius, quid impius posset Oratori tribui, quàm adductum ab eo fuisse tamquam causam Conciliorum, quæ multis antè sæculis Poëtæ committuntur, fructum postea è Sacris Conciliis ab Ecclesia decerptum; & que ab eodem simpliciter pronuntiatum: Verba Dei, vnica atque indiuidua, esse verba Concilij? Non ita differuit Bituntinus, sed et commodis per Concilia præterita Ecclesiæ collatis deduxit utilitatem Conciliorum generatim; quæ perspecta à solerti Poëtarum ingenio, optima quæque mortalium Diis adscribentium, eos compulsi, vt vel in Cælo Concilia congregarent. Addidit verò, Moysi in enarranda hominis, qui mundi miraculum est, effectione, tamen Deus indiuiduæ substantiæ sit (quod ille per prima historiarum verba indicauit) vsurpasse loquendi rationem, quasi Concilij, eademque vsus, vbi Deum inducit insanos gigantum conatus recudentem. Inter hos ductus, quibus sua sensa Bituntinus delineauit, illos, quos ei Suauis appingit, quis eam dissimilitudinem non denotat, quæ intercedit inter hominis viuientis vultum aptè conformatum, & difformatum cadaueris?

Ad alia progreditur. *Laudauit, inquit, tres Legatos, defumptis à vnuscuusque ipsorum nomine ac cognomine commendatione.* Parum illi referret; sed quòd narratoris temeritas agnoscat, ait ille; *Ex vnuscuusque ipsorum nomine; & ego aio, Ex nullius ipsorum nomine.* Ille dicit: *Ex vnuscuusque ipsorum cognomine;* ego verò, *ex vnuscuusque ipsorum cognomine;* Montani videlicet Legatorum præterea, de quo ita planè loquitur: *Cuius sursum diriguntur & corda & oculi ad illum montem qui Christus.* Ceruinum verò à patriæ Latino nomine Politianum nominans, ita commendat: *Qui iam dudum graues seueri animi sui curas conuertit ad emendationem Christiana Politia, cuius labefactati mores aditum nostris hostibus præbuere.* Polo vetus de Anglis elogium S. Gregorij adscribit, non tam *Anglum,* quàm *Angelum* appellans.

Inducit præterea Bituntinum ita dicentem: *Cum iam Concilium conuocatum sit, ad id cunctis, tamquam ad equum Troianum, esse conueniendum.* Equi, quos in cælum Poëtæ transfulere, tantum sanè ibi occupant spatij, ex Astronomorum testimonio, vt Christianos omnes possent

possent capere; at non ita quidem equus Troianus, qui paucorum militum delectum excepit. Hoc pacto Bituntinus locutus: *Quisnam recuset in huius Concilij societatem, velut in equum Troianum, cum Principibus Imperij ac Religionis includi?* At narrat Suauis; *Ex eo quod contulerit Concilium cum equo Troiano, insidiosâ machinâ, subit imprudentiâ notam, & irreuerentiâ reprehensionem.* Si arguissent isti hanc collationem tamquam non vndique loci sanctimonix accommodatam, equidem eorum censurâ non repugnarem: at si eo nomine insimulent, quo Suauis affirmat, respondeo, Multò magis ipsorum censuram inficitia redarguendam. Secus enim in arte dicendi esset increpandus, qui lex dicendi meritò fuit appellatus, hoc est Marcus Tullius, cuius verba sunt: *Ex Isocratis ludo, tamquam ex equo Troiano, innumeris Principes exierunt.* Et alibi ^b suspicatus non est fortè se ipsum cum inhonesto militum globo coniungere, dum dixit: *In huius concilij societatem, tamquam in equum Troianum, includi cum Principibus non recuso.* Ex quo facile deprehenditur, non sententiam modò, sed penè ipsam etiam dictionem à Tullio mutuatum Bituntinum. Nemo certè negauerit, equum Troianum ad insidias constructum; sed neque inficiabitur, ligneam machinam fuisse: proinde, si hac de causa æquiparandâ illi non sunt nisi machinâ insidiolâ, ex eadem pariter causa conferendâ cum ea non sunt nisi machinâ ligneâ. Quis puer primùm Rhetoricæ lac degustauit, qui non didicerit, *simile non esse idem*, probatâque similitudini satis esse, vt vna ex parte conueniat, tamen ex aliis discrepet? At enim ^c Erasmus ait (nomen assero gratum hæreticis, adeoque pariter Suauis) equum Troianum aptari solitum occultis insidiis. Quis vquam id negat? Leo etiam à S. Petro propter ferociam ac voracitatem malo dæmoni assimilatur; & tamen in veteri Testamento idem ob robur ac generositatem Victori Christo nomen haud indecorum præbuit. Quàm nobis vsitatum, *Petra* nomine stolidum hominem significare? Num idcirco corporati Verbi sapientia incusanda, quòd Vicarium suum *Petram* nuncupauerit? Num vituperandus Gentium Doctor, quod *Petra* nomen ipsi Christo tribuerit? Passim resonant Diuini Magistri hortamina, vt imitemur nunc iniqui villici solertiam, nunc serpentis prudentiam, qui ob suam nequitiam in sacris Literis maligni dæmonis imago est. Quemadmodum ergo in productis exemplis habita ratio est optabilis vnius conditionis, prout ea seorsim à reliquis noxiis consideratur, quâ similitudo virtutis ac laudis iucundiùs exprimitur; ita licuit Marco Tullio, eiusque ductu licuit Bituntino spectare in militibus equo

1545.

a In 1. de Oratore.
b Philippi-
câ 2.

c In Ad-
giiis.

T r r 2

Troia-

1545. Troiano conclusis varias dotes, quales erant, eos robustiores ac perniciosiores esse, præcipuos bellatores, paratos incommodis ac periculis pro patria subeundis aduersus hostes iniustos, & Superum lege memorabili supplicio iam deuotos; haud in iisdem spectaculorum insidiarum feciditate: præsertim cum illius ne suspensum quidem cadere posset in Patres, qui tam solenniter in eam Synodum coierant, & aduersos in hæresim animos palam prominebantur.

His adnectitur erratum Typographi, quod à Suauis oblique trahitur ad Oratoris insipientiam, dum ait, *illum Madrutio sortem suam gratulatum, quod vagos & palantes Patres in suam urbem congregasset.* Hæc Mussi verba sic habent: *O dilecte Deo & hominibus Madrutii, in causatione nos, olim vagæ desertos, & turbulentis erroribus implicatos, innumerabilis ille Paulus III. diuinâ mente & consilio præditus, Ecclesie uiciorum, sui oblitus, per Spiritum Sanctum ad viam veritatis reuocauit.* Quosnam significabat Bituntinus eo pronomine *nos*? Non Patres, ut commentatur Suauis, quibus nullâ ratione congruebant ea nomina, *vagæ desertos*; sed genus humanum, cuius ipse pars erat, adeoque primæ personæ pronomine usus est, ut seipsum per modestiam inter imbecillos & calamitosos connumeraret. Haud planè dissimulens, ab aliquo Typographo impressam vocem, *Vos*, pro voce, *Nos*, quæ habetur in Actis legitimis. Sed quis tam crasse Mineruæ est, qui mendum non agnoscat? Si per eam periodum Madrutium Orator alloquitur, qui fieri potest, ut apostrophæ alteram interferat, qui se conuertat ad Patres? Quod si voluisset eos alloqui, haud fortè etiam tunc dixisset *vos*, sed potius *nos*, ut se quoque Episcopum tantum cum illis coniungeret; nec per vllam vel urbanitatis vel Rhetoricæ legem licuisset illi seipsum seingere ab imbecilla conditione, quam ceteris assignabat, & ab obsequio erga Pontificem, qui ad meliorem statum eos reuocabat.

Eidem postea Suauis illudit, quod inuitauerit *siluas ac nemora Tridentina ad personandum*; non totâ modo vicinitate, sed per totam totarum Orbem, ut cuncti huic se Concilio submittant: id quod per verba ex scriptis Literis deprompta. Ludificetur ergo pariter Dauidem Regem, ubi mare percontatur, cur fugerit; Iordanem, cur abierit retrosum; montes & colles, cur sicut arietes, & sicut agni ouium extiterint.

Subiungit, Oratorem postea ita dixisse: *Id quod nisi faciant, tam merito his exprobrandum, Papæ lucem venisse in mundum, homines vero tenebras magis quam lucem dilexisse.* Hic enim uerò Suauis trinitatis

* In citato
Volumine
in Arce
S. Angeli.

phat, vociferaturque, blasphemiam existimatam fuisse locutionem, quæ lucem Romani Pontificis lucem Fidei appellabat, quæque illi tribuebat ea verba, quæ à sacris Oraculis Dei Filio iam homini tribuuntur.

Enimvero eâ periodo Bituntinus Pontificem ne nominavit quidem; sed vsus est admirantis interiectione, *Pape*, ita planè locutus in eos qui adire Concilium recusabant. *Quis erat tam iniustus estimator, qui non dicat: Pape lux venit in mundum? sed dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem.* Equidem censuerim, per eam ambigui soni vocem voluisse Oratorem ad Pontificem etiam sententiam deflectere: sed aliud est per amphiboliam aliquid alludere, aliud sententiam disertè affirmare. Quod autem Bituntinus vsurpauerit vocem illam non vt nomen, sed vt interiectionem (quod liquet ex legitimis Actorum codicibus, vbi voci accentus imponitur) præstò erat Suauis coniectura in ipsa typis edita oratione, in qua post vocem, *Mundum*, visitur interrogantis interpunctio, quæ potius admirantis esse debuerat; atqui neutra fuisset ad rem, si ea vox ibi nominis vim haberet. Verumtamen quæ ob Typographiorum incuriam, nec accentum imponentium, neque comma, quod appellant virgulam, opponentium; quæ ob rarum huius interiectionis vsus in Latina inscriptione, cuius non admodum peritus erat Suauis, sinistram illius interpretationem excuso.

11 Sed tandem discutiamus quod postremum opponit, & nos primo loco insinuauimus. Testatur Suauis, à *viris rerum peritis collatum fuisse, tamquam pium sanctumq. essatum cum impio, ingenua verisimã, Legatorum verba, frustra nimirum Spiritum sanctum inuocari absque sincera commissorum agnitione, cum Episcopi dictis prorsus oppositis; nempe, absque illa cognitione à S. Spiritu eorum ora pariter apertum iri, prauo adhuc spiritu corda replentè.* Si Troianus equus occultas insidias significat, profectò longè aptius huiusmodi symbolum congruit Concilio, Suauis paginis, quàm Tridenti mœnibus contento. Hæc simulata de Legatis laus, obrecta infamia est, quati de prauaricatoribus causæ Catholicæ, & de consentientibus cum hæreticis in eo dogmate, quo à Romana Fide secernuntur; quale est, non esse in terris adspectabile & falli nescium Fidei Orthodoxæ Tribunal. Si enim expectare non licet afflatum luminis à Diuino Spiritu in hominum Concilio, quos intima sanctimonia non oppleuit; cum hæc sanctitas inaspecta simul & incerta sit, eorum pariter quæcumque auctoritas atque sanctio in incerto natabit.

* In aliquibus Concilij Actis, Antuerpiæ impressis anno 1664. & in Louanienâ collatione, anno 1667.

1545.

Gnarus itaque Bituntinus, tabificam hanc doctrinam, quippe rudioribus speciosam, ab hæreticis per summum conatum fuisse disseminatam, prius grauius cohortatus Patres ad exactam emendationem, ostensâ illius necessitate tam ad propriam consequendam salutem, quàm ad alienam curandam, adiecit memorata verba; quæ certè non sinebant, vt ex iacto doctrinæ suæ sincero semine, ob alterius fraudem vel inscitiam, suspitionis zizania pullulerent de Concilio tamquam erroribus obnoxio; atque vulgariis exemplis Balaami & Caiphæ, nec minùs etiam ratione confirmauit; nam, si quo tandem modo fallerentur Patres, falleretur Ecclesia. Quo pacto igitur, insurgit Suauis, admonebant Legati, frustra implorari à Patribus Diuinum Spiritum, nisi suas illi noxas legerent, atque detergerent? Profectò animaduertendum par erat Suauis, quænam esset meta, ad quam per illius cohortationis exordium declarabatur Synodum tendere, nimirum, ad hæreses extirpandas, ad restituendam in integrum disciplinam vitamque Ecclesiasticam, ad externam Ecclesiarum omnium pacem. Hæc planè bona, affirmabat illa adhortatio, nequaquam esse speranda ab Episcoporum opera, quotquot tandem eò confluisissent; sed à Christi patrocinio. Et de hac ipsâ bonorum impetratione, addebat postea; Sine antecedente in semetipsos animaduersione, frustra Patres inire Concilium, frustra Sancti Spiritus opem implorare: hoc est, frustra eos laborem impendere, frustra à Deo petere Diuinam lucem, quâ efficaces modos excogitarent ad hæreticos conuertendos, ad Ecclesiam reformandam, ad Christianam Rempubicam pacificandam.

Duplex argumentum, ad illudendos vulgi oculos non ineptum, adducitur contra hoc Mussi dictum à Suauis, per eam petulantiam, perinde ac si tela essent adamantina, quæ tamen non potuit ipse pro vitreis pugionibus non agnoscere.

Primum est, Alia etiam Concilia, tametsi ex septingentis Episcopis constata, deerrasse. At ipsum percontor, aliòve ipsius loco, An ea Concilia ab Ecclesiæ Capite directâ & comprobata fuerint, an potiùs acephala extiterint.

Alterum est, Ex Pontificiorum doctrina solum Romanum Pontificem errare non posse; id ipsum autem Concilio tribuit ex Pontificia dumtaxat confirmatione. Ita planè: hæc est vera & communis Pontificiorum doctrina, non est tamen eiusmodi, quin ab aliquo Doctore Catholico reuocetur in dubium. * At verò si quis definitionibus Concilij Oecumenici, atque à Pontifice Romano

* Vide Bellacm. lib. 2. de Conciliis cap. 5.

comprobatu repugnet, nemo est ex Catholicis, qui ab aperta hæresi hominem vendicer. Quamobrem non modò verum, sed etiam certum est illius egregij Concionatoris effatum, Si Patres Tridentini, vt qui Oecumenicum Concilium constituebant, aberrassent, futurum quoque fuisse per consecutionem euidentem, vt Ecclesia pariter aberraret.

Hæ sunt labeculæ, quas inuida Suavis acies in ea Concione deprehendit. At verò quanto illa studio ad mores emendandos feratur, quâ pietate ad reconciliandam Ecclesiam; quàm aptè, quàm concinnè opportuna sacrarum Literarum testimonia interierat, quàm modestâ libertate Patres admoneat officij sui, & ne sibi desint obtestetur; nihil Suavi placuit delibare. Quæ ornamenta à quocumque cordato viro eam orationem legente, meritò veniam impetrauerint alicuius luxus, qui difficulter inter lautitiam vti conuiuiorum, ita Concionum euitatur. Solis nimirum prærogatiua est, eius maculas aliud non esse, nisi coagmentatam lucem.

HISTO